

R. Rozario. Lith. B.E.S. Press.

THE GIRL'S LETTER WRITER.

પત્ર-પોથિ.

ગુજરાતિ કન્યા ઊપયોગિ.

જેમાં છોકરીઓને ચિઠ્ઠી-પત્રી લખવાની રીત, તથા હુંડી, બીલ, આંકડા, ભરત્યું, વિઆજુચિઠ્ઠી, ઘર ભાડે લેવાનાં લખત, ઇત્યાદિના રીતીઓ, તેમજ લખતી વેળા વિરામચિન્હો વાપરવાની સમજણ બતાવવામાં આવીછે.

બીજી આવૃત્તિ.

Letters—Speak the soft intercourse from soul to soul,
And waft a sigh from Indus to the pole.

Pope

પત્ર—નેહભર માનવી મધ્યે જે રખાવે ગામે ગામ,
પૃથ્વીના છેડા સુધી તે પોંહચાડે પેગાંમ.

પોપ.

બનાવનાર
ડોસાભાઈ ફરામજી શાંદરીઆ.
(જીંદગી જોગવવાની જુગતીનો બનાવનાર.)

મુંબઈ મધ્યે,
"ફોર્ટ પ્રીંટીંગ પ્રેસ" માં કાવસજી પેસતનજીએ છાપ્યુંછે.

૧૮૭૩
કિંમત રૂ૦॥

પત્ર-પોથિ.

પ્રસ્તાવના.

લખવા વાંચવાના હુન્નરે મનુષ્ય જાતને જે એક ઉત્તમ ફાયદો આપ્યોછે તે એ કે. ઘર મધે બેઠાં બેઠાં તેઓ પોતાના સગાં-વહાલાં, મિત્રો, અથવા આડત્યાને પોતાના વિચાર સમજાવી શકે છે. આ ફાયદો કાગજ-પત્રથી હાંસળ થયોછે. એ મુંગો ખેપિયો સંસારી સગવડ સાચવેછે. એટલુંજ નહીં પણ વેપાર ધંધામાં મોટી મદદ આપેછે. એ; ઓરડામાંથી બીજા ઓરડામાં, એક ઘરથી બીજે ઘર, એક શેહરથી બીજે શેહર, એક દેશથી બીજે દેશ, એક ખંડથી બીજે ખંડ સુધી આ મેહનતુ ખેપિયો તમારા સર્વ સમાચાર પૂર વિશ્વાસથી પરસ્પર પોંહચાડી આપેછે.

સુધારા અને સગવડનું આ મોટું ઉપયોગી હથિયાર મરદ તેમજ ઓરત, છોકરા તેમજ છોકરીઓના હાથમાં હોવુ જોઇએ. વારંવાર આપણા દીઠામાં આવેછે કે છોકરા અને છોકરીઓ જેઓ પોતાનાં પુસ્તકો મધેના લાંબા લાંબા પાઠ સરસરાટ વાંચી જાય છે, અચ્છી રીતે હિસાબ ગણી કાહડેછે, તથા ભૂગોળ અથવા વ્યાકરણ પોપટની નિસાલે મોહડે બોલી જાયછે, તેઓને કદાચ એકાદ આસામી જોગ પત્ર લખવા કહ્યું હોયતો વિચારમાં પડશે, અથવા લખવા માડશે તો તારીખ ક્યાંહુ માડવી, સરનામું કેમ કરવું, શરૂ કરતાં શી રીતે લખવું, મુખ્ય મતલબ ઉપર વાંચનારનું ધ્યાન કેહવી રીત ખેંચવું, ખતમ કેમ કરવું, ઈત્યાદિ વિષે સમજણ રાખ્યા વના કાગજ ચિત્રિ કાહડી ધડ પુછડાં વનાનો ગુચવડો કરી નાખે છે. આ ટિકા છોકરા અને છોકરીઓનેજ નહીં, પણ વારંવાર ઉંમરે પુગેલાંઓને પણ લાગુ પડેછે, જેઓ લખવાના કાયદાથી

અણજાણ અથવા અજાણ હોવાથી કાગજ-પત્ર લખવામાં હસવા સરખું લખેછે. એટલા માટે આ પુસ્તકને હસ્તીમાં આણવાની જરૂર આપોઆપ જણાયછે. એવાં પુસ્તકો અંગ્રેજીમાં અનેકછે, જેઓ સર્વ વિદ્યાર્થિઓના પુસ્તકખાનામાં બિરાજેછે. તેઓ સાથ મુકાબલો કરતાં આ નહાનું પુસ્તક ખરેખર નજીવુ છે, તોબી એના ઉપયોગીપણા ઉપરથી એ કેળવણી ખાતાને છાજતુછે એમ માનવાને કોઇ પણ કેળવણી પામેલા ગૃહસ્થો પછાત હશે નહીં. વળી એમ એનો પેહલી આવૃતિજ કહી આપેછે, જે છોકરીઓને અતિ ઉપયોગી ગણી અત્રેના એક નામવર પરમાર્થી ગૃહસ્થે પોતાની ખાસ સુચના અને મદદથી પ્રગટ કરાવી હતી કેળવણીમાં (અને તેમાં મુખ્ય કરી સ્ત્રી કેળવણીમાં) આ સદગૃહસ્થ ખરા જીગરથી મદદ આપવાને કેટલી જીજ્ઞાશા બતાવેછે તે વિષે અત્રે વધારે બોલવું ફોકટછે, કારણ તે સર્વ કોઇને રોશનછે

આ પુસ્તકની પેહલી આવૃત્તિને છેડે જે ગુજરાતી કેહવતો આપેલી હતી તે અતિ સાધારણ હોવાથી તેને બદલે પૃથ્વી ઉપર જે કાંઈ મુખ્ય શોધો થયલીછે, તેઓના શોધકોના નામ, તથા તેઓ કયા સાલ અથવા સદીમાં બની હતી, ઇત્યાદિ, વિષેનો ટુંક સાર મુળાક્ષરોના અનુક્રમે, બાળકોના ધ્યાનમાં રાખવા જોગ રીતે ટાંકી બતાવીછે. એ શિવય આ બીજી આવૃત્તિમાં સાધારણ કામ જોગ લખાણના નમુના જેવા કે વિઆજુ ચિઠ્ઠી, હુંડી, ભરત્યું, બીલ આંકડો, ઇત્યાદિ દાખળ કીધાંછે.

વળી કાગજ-પત્ર લખવામાં જે વિગમ ચિન્હો મુકવાં જોઇયે, પણ કયાં ચિન્હો, અને કયાંહ મુકવાં જાહાયે તેની સમજ જુઆન વિદ્યાર્થિઓ કવચિત રાખેછે. માટે એ વિષ ઉદાહરણ સાથે સમજણ આપોછે.

બીજો વધારો એ કીધોછે કે નામોને લાગુ પડતાં વિષેશણો, તથા વિષેશણોને લાગુ પડતાં નામો લગાડવાનો મહાવરો, તથા શબ્દોના વિરૂદ્ધ શબ્દો, અને એક શબ્દ જે અનેક અર્થ રાખેછે તેવા શબ્દોને વાકયોમાં વાપરી બતાવ્યાછે, જેથી બાળકોને જ્ઞાન સાથ ગમત મળેછે.

ડો. ફ. શાં.

કાગજપત્રલખવાનીતથાબિડવાની સાધારણ રીત.

કોરૂં લખવાનું કાગજ વગર ડાઘનું અને સફાઇદાર લેવું. શાઇ બંધાઇ ગયલી નહીં, પણ નિતરિ લેવી. કલમ સફાઇથી ઘડેલી લેવી. લખતા પેહલાં શાઈ ચૂસવાનું "બ્લૉટીંગ પેપર" તૈયાર રાખવું. લખતી વેળા કલમ ખડિઆમાં બહુ બોળવી નહીં. કારણ, તેમ થયુંતો તરત તમારાં આંગલાં ખર્ડાઇ જશે, પછી તેઓ કાગજ ઊપર ડાઘ પાડી તેને બદસુરત બનાવ્યા વગર રેહનાર નથી. અક્ષર સારા લખવા માટે કલમ બરોબર પકડવાની જરૂરછે—જે સ્ત્રીઓ અક્ષર સારા લખતી નથી તેઓને કલમ પાધરી પકડતાં ન આવડયાથી લખાણ પાધરૂં નિવડતું નથી. અંગ્રેજી, ગુજરાતી, કે મરાઠી, લખવામાં કલમ એકસરખી રીતે પકડવામાં આવતી નથી—અંગ્રેજી લખતી વેળા કલમ ઘણું કરી ઢળતી રાખ્યાથી સેહલાઇથી સફાઇદાર લખાયછે, પણ ગુજરાતી અથવા મરાઠી લખતી વેળા કલમ તે રીતે નહીં, પણ ઘાણી ખરી ઉભી પકડવી જોઇયે.

કાગજ લખવાનું શરૂ કરતી વેલા ઉપલાં જમણા ખુણા તરફ મુકામ તથા તારીખ હંમેશ લખવી. તમો શી બાબદ ઉપર લખવાના છો તે પેહલાં મનમાં ગોઠવી અને નક્કી કરી રહીને લખવા માડવું. જેને તમો લખોછો તેનો મર્તબો અથવા તમારી સાથનો સંબંધ કેહવોછે તે ધ્યાનમાં લઇ જેને જેવું છાજે તેવી ધપ અને રીતથી લખવું. તમોથી વડાં અથવા ચહડતાં આસામીને

લખવું હોયતો પૂર્તાં આદરમાનથી લખવું—તમોથી ઉતરતાંને કાંઇ-બી રીતે અપમાનભરેલું, અથવા તે માણસ તમારેથી ઉતરતી પદ્દીનુંછે એમ બતલાવીને લખવાથી પરેજ રેહવું—તમારાં બરો-બરીઆં અથવા મિત્રને મિલનસારીથી લખવું. વળી બનેતો સામાં આદમીનો મિજાજ પણ સાચવીને કલમ ચલાવવી—કોઇ તિરમા-ખાંને તિખાસથી ન લખવું—હસમુખાંને ટકોરથી લખાય, પણ કોઈ બળીયલને હસાવવાની યુક્તી ન કરવી. કોઇ દલગીરને દયા ભરે-લી રીતથી લખવું, તેમજ કોઇ દુખીઆંને દિલાસો દેવામાં પછાત ન પડવું, અથવા કોઇ ચિડીઆવળાને ચટકો ન દેવો. અજ્ઞાન અ-થવા અનઘડ માણસો લખતી વેળા સામાં આદમીને પિછાનવા-ની થોડીજ દરકાર કરેછે, તેથી તેઓ ભડક દઈ મનમાં આવે તે આવતુંજ લખી દેછે, અને બીજાનું દિલ કેટલું દુખવેછે તે વિષેની ભાન રાખતા નથી. પણ સુધરેલાં અથવા કેળવાયલાં માણસો એમ કરતાં નથી. તેઓ દુશમનને પણ નરમાસથી તથા લાયક શબ્દોમાં લખેછે, તેઓ બચ્ચાંને પણ ઇજતથી લખેછે, કે જેથી તે (બચ્ચું) મનમાં માન પામી ડહાપણ પકડવા જાયછે.

વળી કેટલાંક માણસો કાગજ લખતી વેળા સમજતાં નથી કે પેહલાં શું લખવું, અને પછી શું લખવું, તેથી જે અગત્યની બાબદ વિષે તેઓ સામા આદમીનું ધ્યાન ખેંચવા ચાહેછે, તે બાબદ સર્વથી પેહલી દિસવાને બદલે કોણ જાણે કાંહાં કાંઇ પછવાડે ભ-રાઈ બેઠેલી હોયછે; તેથી પરિણામ એ નિકળેછે કે વાંચનારના મન ઉપર ધારેલી અસર થતી નથી, અને કાગજ લખેલું કારગ-ત લાગતું નથી. તેજ માફક વળી કેટલાંક લોક કાગજમાં વારંવાર

એકનેએક શબ્દો ફરી ફરી આવ્યા કરેછે, તેથી ચાલુ સલંગ એ-બારત તુટી જાયછે, એટલુંજ નહીં, પણ વાંચનારના કાનને કંટાળો ઉપજેછે, માટે એમ તમારા કાગજમાં થવા દેવાની સંભાળ રાખવી. લખનારની મુખ્ય ખૂબી એ જાણવી કે થોડા અને તેબી સાદા શબ્દોમાં એક અગત્યની બાબદની વાંચનારને સમજણ પાડે. અને લાંબા પિંજાણનો અટકાવ કરે. બાઇઓ, કોઇ કોઇવાર તમોએ જોયું હશે કે ગામડેથી આવેલાં કાગજો જાણે ટપકાની માફક સરસરાટ ચિતરી કાહડેલાં, પણ તેમાંથી સાર તો કાંઈ જાજો નિકળે નહીં, અથવા ધડ કે પુછડું સુજે નહીં—તેનો મોટો સાર એજ કે "દુવા સલાંમ વાંચજો" બીજું કાંઇજ નહીં, અને કાગજ ભરીએતો તેર તસુ લાંબું!

લખી રહ્યા પછી કાગજ હંમેશાં ફરી વાંચી જોવું, અને ભૂલચુક હોય તે સુધારવી. શબ્દોની જોડણીમાં ભૂલ કીધાથી અથવા કાહના માત્રા ચુકી ગયાથી તમારૂં કાગજ વંચનાર તમારી કેલવાણી વિષે ઉત્તમ મત રાખનાર નથી, એટલુંજ નહીં, પણ કોઇવાર તે તમારાં લખાણનો ઉલટોજ અર્થ ઉઠારેછે. બનતાં સુધી સર્વ અગત્યનાં કાગજોની નકલ એક ચોપડી મધે ઉતારીને તમારી પાસે રાખવી.

પરગામ અથવા અણજાણ્યા માણસ ઉપર કાગજ મોકલવું હોયતો તેનો ઉત્તર તમોને ઠાવકો પોંહચે એટલા માટે તમારૂં સરનામુ અથવા નામ અને ઠામ ખુલ્લી રીતે લખી જણાવવું.

કાગજ લખી રહીને પડબિડામાં મુકવા સારૂં એવી રીતે વાળવું કે તેની ઘડી તે પડબિડાના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી

અંદર બરોબર સમાઈ રહે. પડબિડાંની ઉપર સરનામું વચ્ચો વચમાં કરવું, તથા ઠામ ઠેકાણાની વિગત લાંબી હોયતો છેક નીચે સુધી લખવી. તપાલમાં મોકલવાનાં કાગજ ઉપર સરનામું ચોકસ વિગત સાથ સંભાલીને કરવું, નહીં તો કાગજ ઠેકાણાસર પોંહચનાર નથી, અને ગેરવલે જશે. પડબિડાના ઉપલાં જમાણા ખુણા તરફ તપાલની ટિકેટ ચોંટાડવી, અને પછી તેને ચેહરી નાખવી, કે જેથી તેની ચોરી થાય નહીં.

છેલ્લે એક અગત્યની બાબદ યાદ રાખવી કે કદીબી કોઈ ઉપર નનામું કાગજ મોકલવું નહીં. કાગજ લખી મોકલવું તો ખુલ્લી રીતે તમારી સહી કરવી, પણ વગર સહીનું કાગજ મોકલવાથી પરેજ રેહવું. ઘણું કરી દુષ્ટ અને મતલબિઆં માણસો આપમતલબ પૂરી પાડવા ખાતર આ ઇલાજ અથવા રીત વાપરેછે, જે સમજુ આદમીઓ બિલકુલ પસંદ કરતાં નથી, પણ તેને નીચ અને હિચકારી રીત ગણી તેવાં કાગજને જરા વજન આપતાં નથી. એવાં નનામાં કાગજથી કેટલીક વાર નખોદ નિપજેછે, પણ સારૂં પરિણામતો ક્વચિત સાંભળવામાં આવેછે.

વર્તમાનપત્રમાં મોકલવાના કાગજ અથવા ચર્ચાપત્રમાં ઘણું કરી પ્રગટ કરવા કાજે ખરી સહી કરી મોકલવાની જરૂર નથી, પણ નીચે કોઇ બાવન શબ્દ મુકો તો ચાલે; તોબી તમોએ લખેલી બિના ખરી અને ભરોસા ભરેલીછે, તે વિષની ખાતરી આપવાને ખાનગીરીતે એક જુદી નહાની ચિટી મધે તમારી ખરી સહી કરી અધિપતિ ઉપર મોકલવાની જરૂરછે.

કાગજ લખવાનું શરૂ કરતાં અને ખતમ કરતાં જુદાં જુદાં આસામીઓને જુદી જુદી રીતે લખવાની રીત.

	શરૂ કરતાં.	ખતમ કરતાં
માને................	સદા માયાળુ માતાજી.....	તમારી સદા તાબેદાર બેટી.
બાપને..............	સદા મેહરબાન પિતાજી...	તમારી તાબેદાર બેટી...
મોટાં માય જોગ.....	નેકનામ મોટાં માયજી...	તમારીનમ્રતાઇભરેલીબેટી
મોટા બાવા જોગ....	નેકનામ મોટા બાવાજી...	તમારીનમ્રતાઇભરેલીબેટી
ભાઇ જોગ..........	પ્યારા ભાઈ............	તમારી વહાલી બેહન.....
બેહન જોગ..........	પ્યારી બેહન............	તમારી વહાલી બેહન...,
સાસુ જોગ..........	મેહરબાન સાસુજી.......	તમારી તાબેદાર.........
સસરા જોગ.........	મેહરબાન સસરાજી......	તમારી તાબેદાર.........
નણંદ જોગ..........	મેહરબાન બાઈ.........	તમારી દુવાગીર.........
કાકી જોગ..........	વહાલાં કાકી માય.......	તમારી તાબેદાર બેટી...
કાકા જોગ..........	મેહરબાન કાકાજી........	તમારી તાબેદાર બેટી....
દીકરાની બાયડી જોગ.	વહાલી બેટી.............	તમારૂં ભલું ઇચ્છનાર...
મિત્ર જોગ..........	વહાલી બેહન..........	તમારી દુવાગીર બેહન...
પારકા ગૃહસ્થ જોગ..	શેઠ...................,	તમારો દુવાગીર.........
પારકી સ્ત્રી જોગ....	બાઇ....................	તમારી દુવાગીર..........
દીકરી જોગ.........	પ્યારી બેટી.............	તમારી સદાહિતવંતી માતા
મોટાં કૂળની સ્ત્રી જોગ.	નેક નામવર બાઇ સાહેબ.	તમારો ખિદમતગાર.....
મોટાંકૂળનાગૃહસ્થજોગ.	નેક નામવર શેઠજીસાહેબ.	તમારી ખિદમતગાર......
ભરથાર જોગ.......	વહાલા ભરથાર..........	તમારી વહાલો ....
સ્ત્રી શિક્ષક જોગ.....	મેહરબાન બાઇ..........	તમારો સદા તાબેદાર....

અનુક્રમણિકા.

નિશાળિયા સંબંધી ચિઠ્ઠી પત્રી.

શિક્ષક જોગ ચિઠ્ઠી.

મુંબઈ તારીખ ૧ લી એપ્રેલ ૧૮૭૧.

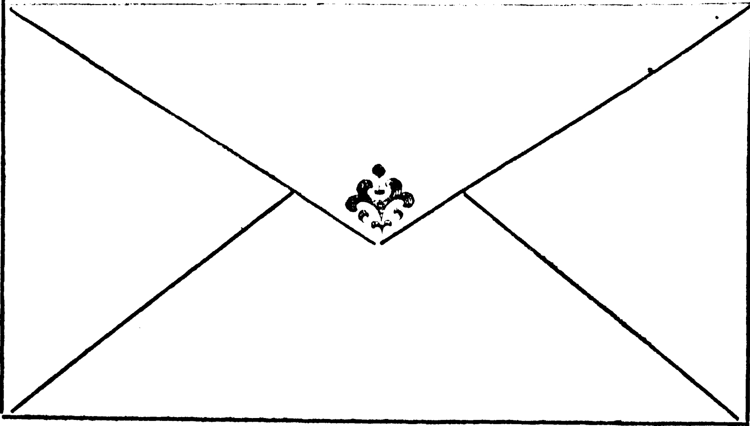
મેહરબાન બાઈ પીરોજબાઈ,

જત મેહરબાન બાઈસાહેબને લખી જણાવવાને દલગીરી ઊપજેછે કે ગઈ રાતનું હમારૂં માથું દુખેછે, અને સેજ બોખાર પણ આવે છે, તેથી આજ રોજે હમો નિશાળે આવવાને અશક્ત છૈયે, માટે હમારી ગેરહાજરી માફ કરવીજી. એજઅરજ.

લા૦ તમારી સદાની તાબેદાર,

સુનાબાઈ શાપુરજી શેઠના.

પાછળ લખેલી ચિઠ્ઠીનું પડબિડું.

મેહેરબાન બાઈ

પીરોજબાઈ પેસ્તનજી મેહતા,

સરકારી કન્યાશાળાનાં શિક્ષક જોગ.

મુંબઈ.

શિક્ષક જોગ બીજી ચિઠ્ઠી.

મુંબઈ તારીખ ૨૭ એપ્રેલ ૧૮૭૧.

નેકનામ

બાઈ પીરોજબાઈ,

જત આજ રોજે હમારા પિતરાઈ ભાઈની સાલગરી હોવાથી હમો હમારા કાકા સાથ વાડી જનાર છૈયે, તેથી આજનો દાહડો નિશાળેથી ગેરહાજર રેહવું પડે છે, માટે હમારી ગેરહાજરી દરગુજર કરશો એવું નમંતાઈથી માગી લૈયે છૈયે. કાલે હમો ખચીત હાજર રેહશુંજી. એજ વિનંતી.

લા૦ તમારી તાબેદાર

જરબાનુ જાલેજર જાબુલી.

નિશાળની સકીપણી જોગ ચિઠ્ઠી.

મુંબઈ તારીખ ૨ જી એપ્રેલ ૧૮૭૧.

પ્યારી બેહન સુનાબાઈ,

જત આજ રોજે હમારા પિતરાઈ ભાઈ અરદેશરની સાલગરી હોવાથી હમો હમારા કુટંબિઓ સાથ વાડી જનાર છૈયે, જયાંહાં આખો દાહડો ગુજારી હમો રાતના પાછાં આવશું. પણ આવતી કાલને માટે શિખવાને આપણને કિયા કિયા ધડા આપણા વર્ગમાં આપ્યામાં આવશે તે હમારી ગેરહાજરીને લીધે હમોને ખબર પડનાર નથી. માટે તસદી લઈને કાલે સવારના પોહરમાં એક ચિઠ્ઠી લખી તમારા કોઈ નોકર સોડે હમો ઊપર મોકલાવીને ધડાની વિગત જણાવશોતો તમારો મોટો ઊપકાર થશે.

લા૦ તમારી દુવાગીર બેહન

રતનબાઈ રૂસતમજી રાણા.

તાજે કલમ.

તમને તો બડી બામદાદે ઊઠવાની તબેહ છે, તેથી જેમ બને તેમ ચિઠ્ઠી હમોને સવારના પોહરમાં વેહલી પોંહચાડશોતો તમારો ઊપકાર જયાદા થશે.

ર. રૂ. રા.

ઉપલી ચિઠ્ઠીનો જવાબ.

મુંબઈ તારીખ ૩ જી એપ્રેલ ૧૮૭૧.

વાહલી બેહન રતનબાઈ,

જત તમારી ગઈ કાલની લખેલી ચિઠીમાં બતાવેલી ખાહેશ મુજબ આજ રોજ આપણા વર્ગ- માં કિયા કિયા ધડા લેવામાં આવશે તેની વિગત હેઠળ લખ્યા મુજબ જાણવી :—

૬ ઠી ચોપડી—પાનુ ૭ મું, પાઠ ૮ મો, કરો- ળિયાનો આખ્ખો વાંચવો, તથા તેમાહેલા શબ્દોના અર્થ સમજવા.

ભૂગોળ વિદ્યા—પાનુ ૧૭ મું, ટિબેટ, મુખ્ય શેહરોથી વેપારની જીનસો સુધી.

વ્યાકરણ—પાનુ ૧૮ મું, સર્વનામનાં રૂપ.

હિસાબ—ભાજણીનો નીચે જણાવેલો દાખલોઃ- ૯૮૭૬૫૪૩૨૧ ગીની તેના પૌંડ કરવા.

બીજું, બેહનજી તમોને જણાવવાને મને દલ- ગિરી લાગે છે કે આપણાં શિક્ષક તમારી ગેરહાજરીથી ગુસ્સે થયાં હતાં, કારણ, આ સુદ્ધાં તમો એક મા-

સમાં ૬ વાર સેજ બાહને ગેરહાજર રહ્યાં છો. જો હું ભુલતી ન હોઊંતો,

૧ લી વાર—તમારી માસીની દિકરી અદ્દરાઇ તે દાહડે.

૨ જી વાર—તમારા કાકા ચિન સિધાર્યા ત્યારે.

૩ જી વાર—તમારા પગના અંગોઠા ઊપર નવાં બૂટથી છાગરો પડયો હતો ત્યારે.

૪ થી વાર—તમારૂં માથું દુખતું હતું ત્યારે.

૫ મી વાર—તમારી આંખમાં પવનથી કાંહકડો ગયાથી ડોહવાઈ આવી હતી ત્યારે.

૬ ઠી વાર—(એટલે ગઈ કાલે) તમારા એક પિતરાઈની સાલગરીનો દિવસ હોવાથી તમો વાડીએ સિધાર્યાં હતાં ત્યારે.

બેહન તમો કાંઈ મનમાં માઠું લગાડી એમ ધારશોના કે હું કોણ એટલું કેહનારી, પણ એક મિત્ર તરીકે મારી એક નાહની સરખી ફરજ સમજી તમને ફકત સુચના કરવા ખાતર તમારૂં ભલું ઈચ્છીનેજ હું જણાવવાની રજા લઊંછું કે ઊપર લખેલાં કારણસર અરધો ડજન વાર તમો ગેરહાજર રહ્યાં તેથી આપણી શિક્ષક તમો વિષે સારૂં મત ધરાવતી અટકશે, કાંયકે ઊપર જણાવેલા સબબોમાંથી નિ-

શાળેથી ગેરહાજર રેહવા જોગ વાજબી સબબ એક શિવાય વધારે મને પણ માલમ પડતો નથી. (તે વાજબી સબબ એ કે તમારૂં માથું દુખતું હતું.)

બેહન, આ ચિઠ્ઠી ખતમ કીધા આગમજ ફરી કેહવાની રજા લેઉંછ કે મારા ઊપલા બોલોથી તમો કાંઈ રીસ લગાડશોના, પણ યાદ રાખજો કે ખરી હેતવંતી મિત્ર તેનેજ કેહવી કે જે વાજબીપણે મોહ-પર કડવો ઠપકો આપે, અને પોતાની દિલદાર સા-થીની ચૂક વગર અચકવે બતાવી આપે. "જીંદગી જોગવવાની જુગતી" મધે એક ચિનાઈ કેહવત આ-વેલી છે કે,

મિઠા બોલ મધૂર ખરા, પણ માહે રાખે વિષ,
કડવા બોલ કઠણ ખરા, પણ આપેછે આશિષ.

લા૦ તમારી વાહલી મિત્ર,

સુનાબાઈ શોહરાબજી સોબેદાર.

તાજે કલમ.

હું લખવાને ભુલી ગઈ કે આજ રોજે આપણી નિશાળ જોવાને એક નામીચો અંગ્રેજ ગ્રહસ્થ તથા તેની સ્ત્રી આવનારછે.

સુ. શો. સો.

મિત્ર સંબંધી.

ઇજન કરવાની ચિઠી.

મુંબઈ તારીખ ૩ જી એપ્રેલ ૧૮૭૧.

પ્યારી બેહેન ગુલજાર.

જત લખવા અરજ એ છે જે આજ રોજે હમારી સાલગરી હોવાથી કેટલાક અતલગના મિત્રોની સંગાતે ખુશી ખુશાલીમાં સપર લેવાનો ઈરાદો છે. માટે આજ સાંજરે (તમારાં ઘરનું સુખિઆનું ખાનું ચુકી) હમારાં ગરિબડાં મકાનમાં તમો સપર ઉપર બિરાજવાની તસદી લેશો એવું માગી લૈયે છૈયે. આપણી બીજી કેટલીક સહીઓ પણ હાજર થનાર છે, માટે તમો પણ કાંઈ વાંધો લેશો નહીં, એવી ઉમેદ છે. હમારા બાવા, ભાઈઓ તથા માયજી સર્વે આપણી સાથેજ જમશે.

આ ચિઠીનો જવાબ વાળવાની તસદી લેશોતો મોટો ઉપકાર થશે. એજ અરજ.

લા૦ તમારી વાહલી બેહન,

અસરાફ આદરબાદ.

ઊપલી ચિઠ્ઠીનો જવાબ.

મુંબઈ, તારીખ ૩ જી એપ્રિલ ૧૮૭૧.

પ્યારી બેહન અસરાફ,

હમ સરખી ગરીબ મિત્રની યાદ તમોને સદા રાખતાં જોઇ હમો તમારો મોટો આભાર માન્યે છૈયે, અને તે છતાં વળી શરમિંદાં પણ છૈયે કે હમોથીતો કોઇ વેળા તમને તેડવા બનતું નથી. તમારી મેહરબાનો ભરેલી ચિઠ્ઠીના ઊત્તરમાં જણાવવાની રજા લૈયે છૈયે કે હમો મોટી ખુશી સાથ બચીત હાજર થૈશુંજી. પણ કદાચ ઘડીભર મોડું થાયતો દરગુજર કરવી, કારણ, આજ સાંજરે "ફરામજી કાવસજી ઇનસ્ટીટયુટ" મધે મળનાર સભામાં હમો જનાર છૈયે, જ્યાંહાં એક અતિ ઊપયોગી બાબદ વિષે ભાશાન થનારછે.

લા૦ તમારી દુવાગીર બેહન

ગુલબાર ફરાંમરોજ.

મિત્રને ઈજન કરવાની બીજી ચિઠ્ઠી.

મુંબઈ તા૦ ૫ મી એપ્રિલ ૧૮૯૧

વાહલી બેહન જમના,

જત આવતા રવીવારે હુમારા નાહુના ભાઇ મંછારામની જનોઇ ક્રિયા થનારછે જે વેળા તમો તસદી લૈને સવારથી હુમારી તારદેવની વાડીમાં જરૂર પધારવું. તે મધે સામેલ થવાને કોઇ જાજી પારકી સજનીઓને આમંત્રણ કર્યું નથી. માટે જરૂર કોઈપણ અગત્યનું કામકાજ મુકીછાણીને ઉપલે દિવસે હુમારી ગરિબડી ઝુંપડી તમારાં નેક કદમથી પવિત્ર કરશો એવી હુમારી અને હુમારા પિતાજીનો ઉમેદછે.

વળી હુમારાં માતાજીએ તમને જાજા દિવસ થયાં દીઠાં નથી, તેથી આ અવસરે તમારી ઉપર એક ખાસ ચિઠ્ઠી લખત, પણ તેમને લખતાં ન આવડવાથી હુમને ખરાવીને લખવા ફરમાવ્યું છે, જે બાહુલ રાખીને તરત જવાબ વાળવાની તસદી લેશો તો ઉપકાર થશે.

લા૦ તમારી વાહલી મિત્ર.

ગંગાબાઈ ગવરીશંકર.

ઉપલી ચિઠ્ઠીનો જવાબ.

મુંબઈ તા૦ ૫ મી એપ્રિલ ૧૮૯૧.

વાહલી બેહન ગંગા,

તમારી કૃપા ભરેલી ચિઠ્ઠી આવી પોંહતી તે વેળા હમો બાહર ગયલાં હતાં, નહીંતો તરત જવાબ વાળી દેત. બેહન તમારાં હેત ભરેલાં આમંત્રણ થકી હમો મોટો આભાર માનિએ છૈયે, પણ જણાવવાને દલગીરી ઉપજેછે કે હમારી ફાસી બેહન તાવથી બહુ બિમારી ભોગવેછે. માટે એવે અડચણને સમયે હમોને માફ કરશો એમ હાથ જોડી માગી લૈયે છૈયે.

તમારાં માતાજી સાહેબને હમો તરફથી પગે લાગી દુવા બંદગી કેહજો, તથા ઉપલી વાજબી અડચણે હમોને અટકાવ કીધો છે તે વિષે જાણ કરજો. એજ વિનંતી.

લા૦ તમારી સદા વાહલી મિત્ર.

જમનાબાઈ જવેરીલાલ.

મિત્ર જોગ—પુસ્તક ઊછીનું માગવા વિષે ચિઠ્ઠી.

મુંબઈ, તારીખ ૪ થી એપ્રિલ ૧૮૯૧

બેહન સીરીનબાઈ,

જત લખવા અરજ એ છે જે તમારી પાસે સ્વર્ગવાસી મો૦ કરસનદાસ મુલજીના ઇંગ્લંડના પ્રવાસનું પુસ્તક હોયતો મેહરબાની કરીને આ ચિઠ્ઠી લાવનાર માણસ સોડે મોકલાવજો, હમો દિન ૧૦–૧૨ માં વાંચીને તમારી સેવામાં પાછું વાળશું.

તેના બદલામાં તમોને વાંચવા માટે જોઇયેતો "જીંદગી જોગવવાની જુગતી" નામની નવી છપાઇ બાહર પડેલી ચોપડી હમો મોકલીયે, તે હમોએ ખરીદ કીધેલીછે, અને વાંચવા લાયક માલમ પડીછે. પણ મુસાફરીના પુસ્તકો વાંચવાનો હમોને અતિ-ઘણો શોખછે, કારણ, તેઓની મારફતે ઘર બેઠાં બેઠાં ગોયા લંકે લટાર મારી શકાયછે, ચીન વેલાત જોવાઇ શકાયછે, અને પૃથ્વીના છેડા સુધી સેહલ કરવાનું સેહલ થૈ પડેછે.

લા૦ તમારી દુવાગીર બેહન.

દીનબાઈ દીનશા દાવર.

૭. પલાંનો જવાબ—પુસ્તક સંભાલથી રાખવા વિષે.

મુંબઈ તારીખ ૪ થી એપ્રિલ ૧૮૭૧

બેહેન હીનબાઈ,

જત તમારી આજ દિનની લખેલી ચિઠ્ઠી પોંહતીછે, અને તમારા માગવા મુજબ સ્વર્ગવાસી મી० કરસનદાસ મુલજીના ઇંગ્લંડના પ્રવાસનું પુસ્તક આ ચિઠ્ઠી લાવનાર જોડે મોકલ્યુંછે, તે સંભાલીને લેજોજી. બેહેન હું તો મારાં વાંચવાનાં પુસ્તકો બીજાં કોઇને ધીરવાને કેટલીકવાર ખરેખર નાખુશ છું, કારણ, કેટલાંક લોકમાં એવી માઠી ટેવ હોયછે કે પારકાં પુસ્તકોને બેસંભાલથી વાપરી તેઓનાં ચિથડાં ઉડારી મુકેછે, અને પુઠાં છુટાં પાડી નાખેછે, અથવા ડાઘડુઘથી તેઓની સિકલ એબ લગામની કરી નાખેછે. કોઇતો તેઓ મઘેજ મનમાં આવે તેમ ચિતરેછે, અથવા કોઈતો પોતાની યાદી ખાતર તેઓના પાના વાળીને (જેમ અંગ્રેજીમાં કેહછે તેમ) "કુતરાંના કાન" કરી મુકેછે. એ પ્રમાણે મિત્રની મેહરબાનીએ ધીરેલાં પુસ્તકના આવર્દાનો અંત સેજમાં આણી મુકેછે, અને પછી તેવી ચિથડ્યા હાલતમાં તેઓને પાછાં આપતી વેળા જયારે નામોશી લાગેછે, ત્યારે કેટલીકવાર તે પુસ્તકો ધણીના હાથમાં બિલકુલ પાછાં ફરી શકતાં નથી !

બેહન, એવા અનેક ડાખલા મેં પોતે જોયાથી ફકત લખી જણાઊંછું, તેથી તમો પોતે કાંઇ મનમાં માઠું આણશો ના, કે એ રીતે મેં તમારી કાંઇ ચાલ ઉપર ટિકા કીધા હશે. નહીં, તમો કાંઇ એમ ધારશો ના. કેટલીક નઠારી છોકરીઓની એવી ટેવથી બીજાં કેટલાંક સુઘડ અને સંભાલવાળાં માણસોને પોતાની બેહુનપણીઓ સોડેથી પુસ્તકો મેળવવામાં નાસિપાયસ થવું પડેછે, તેનું કારણ લખી જણાવ્યુંછે. તમો વિષેતો મારી પુર ખાતરી છે કે આ કિંમતી પુસ્તક ઘટતી સંભાળથી ઉપયોગમાં આવશે, અને વંચાઇ રહ્યા બાદ સલામતીથી મારા સ્વાધીનમાં આવશે.

એના બદલામાં તમોએ "જીંદગી ભોગવવાની જુગતી" મોકલવાનો જે દરખાસ્ત કરીછે તેથી તમારી મેહેરબાની થૈછે, પણ એ પુસ્તકતો મારા પિતાજીએ આગમજથી ઘરાક થૈને ખરીદ કીધુંછે. તમોને મુસાફરીનાં પુસ્તકો વાંચવાનો અતિઘણો શોખછે એવું જાણી હું બહુ ખુશી છું. આ પુસ્તક વાંચી રહ્યા બાદ "દક્ષિણ હિંદુસ્થાનની મુસાફરી" નું પુસ્તક જે હમણાજ એક કાબેલ કલમથી લખાઈ બાહર પડયુંછે, તે જોઇએતો મંગાવી લેજો, મારી પાશેછે, અને મોટી ખુશોથી તે પણ વાંચવા મોકલાવીશ.

લા૦ તમારી દુવાગીર

સીરીનબાઈ કાવસજી કોહલા.

મિત્રાચારી વિષે.

મુંબઈ તા૦ ૭ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧

પ્યારી બેહન જાઈજી,

જત આજ ઘણાક દિવસ થયા તમારા નેક દીદાર જોવાનું બન્યું નથી, તેથી હમો બેચેન રહ્યાં છૈયે. હમો આપણી જુની નિશાળથી છુટાં થૈ બીજી નવી નિશાળે ગયાં છૈયે તેથી હમારૂં હૈડું કાંઇ તમોથી છુટ્ટું થયલું હોય એમ ન જાણવું—હમોતો ઉઠતાં અને બેસતાં તમોને યાદ કરીયે છૈયે, પણ આપણાં જુદાં પડયાથી તમો પોતાના મનમાં જુદાઇ રાખતાં હોવોતો ખોદાને ખબર. હમારીતો એજ રીત નિત્ય જાણવી કે તમ સરખી ખુબીવંતી મિત્ર અગર પૃથ્વી-ના છેડા સુધી છેક છેટે જૈ બેઠી હોય તોપણ દિલના નરમ પરદામાં તેણીની મિત્રચારી તાજીને તાજી સદા સાચવી રાખવી.

પ્યારી બેહન, અંગ્રેજીમાં કેહવતછે કે "નજરથી દૂર તે કદર-થી દૂર" અથવા "આંખથી દૂર તે યાદથી દૂર," તેમ તમો હમને ભુલી ગયાં હોવોતો તેમાં તમારી મોટી ભુલછે. અગર એ-મજ હોયતો હમો એવું માનશું કે એક કિમંતી ગોહેર હમારી સોડેથી દૂર ગયું, જેની ખૂટ હમોને ભારે લાગવાની. પણ ખોદા, એવી ખૂટ હમને કદી પડવા ન દેતો ! અને હમારી મિત્રાચા-રીનો ગાંઠ કદી ઢીલો થવા ન દેતો ! મિત્રાચારી વિષે બેહન જેટલું બોલીયે તેટલું થોડુંછે, અને આ નહાના કાગજના વિસ્તા-રમાં તેનું બયાન સમાઇ શકનાર નથી. લખતાં લખતાં કાગજ ખપી જાય, શાઇ સુકાઇ જાય, કલમ કૂચો થાય, પણ ભલી મિ-ત્રાચારીની ખુબી પુરે પુરી ન વખણાય.

ખરી મિત્રાચારી આજના સુધરતા જમાનામાંજ હશે એમ ન માનવું—અસલ જમાનામાં પણ મિત્રોની વફાદારી કાંઇ કમતિ ન હતી. આ નીચે જણાવેલો દાખલો, જે સેજ તમારા વાંચવા માટે ટાંકયોછે, તે તમારૂં કોમળ હૈડું દયાથી, અને તમારી નાજુક આંખ આંસુથી ભર્યા વના રેહનાર નથીઃ—

ડેમન અને પિથિઅસ નામના બે વાહલા મિત્રો હતા. તેઓ માહેલા પેહલાને માઠાં ભાયગે ફાંસી દેવાનો બાદશાહનો હુકમ મળ્યાથી તેણે કાકલુદીથી માગી લીધું કે તેનાં બાયડી છોકરાં જેઓ દૂર જગોમાં રહેલાંછે, તેઓની છેલ્લી ભેટ લૈ આવવાની રજા આપવી, અને તે પાછો આવે તેટલાં પોતાને બદલે પોતાનાં મિત્ર પિથિઅસને કેદ બેસાડયો. પિથિઅસ પોતાના મિત્રની વફાદારી ઊપર વિસ્વાસ રાખી મોટી ખુશીથી કેદખાને બેઠો, અને વળી એવી સરતથી કે જો ઠેરવેલે વખત ડેમન પાછો ન આવશેતો તેને બદલે પિથિઅસને ફાંસી જવું પડશે ! આ સરતની સખતાઇથી આખાં શેહરમાં મોટો વસવટો ઊપજયો કે પિથિઅસે મોટી મુર્ખાઇ કરીછે, પણ ડેમન દગો કરી સટી ગયો તે પાછો ફરનાર નથી, અને પિથિઅસનો જાન નાહક જવાનો ! હવે ઠેરવેલો દિવસ આવ્યો, ઠેરવેલો કલાક આવ્યો, તોબી ડેમન આવી પુગો નહીં. લોકો તેની લુચ્ચાઇ ઉપર બદ સુખન બોલવા લાગાં, પણ પિથિઅસથી તે સંભળાઇ શકાયું નહીં, તેથી તે બોલ્યો કે "મારો મિત્ર કદીબી બેવફા બને એ જમીન અને આસમાન મધે બનનાર નથી, એમ સત્ય કરી માનવું."

પણ હવેતો થોડીજ પલ બાકી રહી, તેથી પિથિઅસને ફાંસી દેવાના માચડા ઉપર ચઢાવ્યો ! તે ખુશીથી સરસરાટ ચઢી ગયો, અને ધીરજથી સર્વ ભેગી થયલી ઠઠને સમજાવવા લાગો કે "ભાઇઓ, ડેમનતો આવી લાગવાનોજ, પણ જયાંહાં પવન

અને પાણીથી ખુદરતનો અટકાવ હોય, ત્યાંહાં ઇનસાન શું કરે? પણ ખોદા કાંઈબી કરી તેના વાટમાં વાંધો નાખજે, તેની જડફ઼માં ખલલ કરજે, કે જેથી તે મોડો આવે, અને તેને બદલે હું માર્યો જાઉ, કારણ કે મારાં કરતાં તેની જીંદગી વધારે ઉપયોગી-છે—હું તો છડો છું પણ તેતો કબિલદારછે. વાસ્તે વેકો જલાદો, વેહલા થાઓ, તમારો વખત થયો." આ બોલોથી સર્વ ભેગી થયલી આલમની આંખોમાંથી આંશુની નેહર નિકળી, પણ પેલો સંગદિલ હાકમ, જે આ દખાવ જોવાને પોતે એક ઊંચી બેઠક ઉપર બિરાજ્યો હતો, તેનું દિલ પિગળ્યું નહીં. હવે માત્ર એકજ પલ રહી, અને જલાદોએ બોંહે ચઢાવી, તેવામાં લોકોનો શોર ઉઠયો કે થોભો, કોઇ ઘોડેસ્વાર પૂર જોસમાં દૂરથી આવતો દિ-સેછે, તે ડેમન શિવાય બીજો કોઇ ન હોય. પલવારમાં તે આવી પુગો, ભેગી થયલી ભિડમાં ઘુસી પેલા માચરા ઊપર ચઢી ગયો, અને પોતાના વાહલા મિત્રને વળગી પડયો! પિથિઅસ તેને જોઇ ઉલટો દલગીર થયો, અને બોલ્યો "અફ઼શોસ ઇશ્વર તેં મારી અરજ નહીં સુની! ખુદરત તેં એના વાટમાં ખલલ નહીં પોંહચાડી!" "હવે વેકો જલાદો તમારૂં કામ કરો હું હાજરછું" એમ ડેમન બોલ્યો, અને જલાદોએ પોતાની તૈયારી કીધી. આ દખાવથી પથ્થર પિગળે તો ઇનસાનનું હૈડું બાકી રેહ? અંતે પેલા હાકમે પેલા બેહુ મિત્રોને પોતાની હજુરમાં બોલાવ્યાં, તેઓ-ને સાબાસી આપી બેસાડયા, અને માફ઼ી બક્ષી; એટલુંજ નહીં પણ તેઓને પોતાના વાહલા મિત્રો બનાવ્યા!

બેહન, આ નાહના દાખલા ઉપરથી ખરી મિત્રાચારી તે કેહવી હશે તેનો કાંઈક વિચાર તમારા મનમાં આવશે.

ઉમેદ છે કે આ કાગજનો જવાબ વાળવાની તસદી લેશો.

લા૦ તમારી વાહલી મિત્ર

બચુંબાઈ ડોસાભાઈ રાંદેરીઆ.

ઊપલાં કાગજનો જવાબ મિત્રાચારી વિષે.

મુંબઈની તા૦ ૮ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧

પ્યારી બેહન બચુંબાઈ,

જત તમારૂં મેહરબાની ભરેલું કાગજ ગઇ કાલનું લખેલું હમોને પુગુંછે, પણ રોકાણને લીધે તરત જવાબ વાલવાનું નબન્યાથી માફ માંગીએ છૈયે.

બેહનજી તમો હમોને જુદાઇ વિષેનો ઠપકો આપોછો તે હમોને લાગુ પડતો હોય એમ હમો ધારતાં નથી. "નજરથી દૂર તે કદરથી દૂર" એ કેહવત હમારાં મનમાં વાજબી લાગતી નથી, તેમજ હમોને લાગુ પણ પડનાર નથી. તમ સરખાં લાયકીવાળાં સહીની મિત્રાચારીનો લાભ લેવાને હમો કેટલાં ઇંતેજાર છૈયે તે કેહવા અથવા લખવાને હમારી જબાંમાં અથવા કલમમાં કઉવત નથી; ત્યારે અડચણને લીધે ઘડીભર હમો કાગજ લખીને તમારી મુલાકાત કરી ન શકયાં, તેથી હમો તમને છેક ભૂલી ગયાં હોઇચ એવું જે તમો ધારોછો, તે સર્યાંમ ભૂલ ભરેલુંછે. બેહન, ખરી મિત્રાચારી કાંઇ વખતથી વિખરાઈ શકતી નથી, જુલમથી જુદી થૈ શકતી નથી, અને મોંહતથી પણ તારાજ થૈ શકતી નથી. મોંહત પછી પણ ખરી મિત્રાચારીની આંચ થંડી થૈ જતી નથી, તેનો એક જાણવા જોગ દાખલો નીચે લખી જણાવાની રજા લેઉછું:—

અસલ રોમ શેહેર મધે જ્યારે માહો માહે લડાઇ ચાલતી હતી, ત્યારે વોલમનિઅસ અને લુકલસ નામના બે જાની દોસ્ત રેહતા હતા. તેઓ માહેલા છેલ્લાને ત્યાંહાંના હાકમે જુલમથી જબે કરાવ્યો હતો. તેના મિત્ર વોલમનિઅસને પોતાનો બંચાવ કરવાનો પુરતો વખત હતો તે છતાં તે નાસી ગયાને બદલે પોતાના મરનાર મિત્રની લાસ આગળ બેસી રહ્યો અને શોક કરવા લાગો. તેવામાં દુશમનોના શિપાઇઓ તેને જોયાથી પકડીને હાકમ આગળ લઈ ગયા, ત્યારે તેને પણ ગરદન મારવાનો હુકમ થયો ! તે વેળા તેણે તાબેદારીથી એટલીજ આર્જુ કીધી કે "મને મારા મિત્રની જોડે મરવા દેઓ એટલે બસ; તેનો પાછળ જીવવું મને લાજમ નથી, કારણ, મારી પોતાની સલ્લાહથી તે તમારા શત્રુની સંફમાં ગયો હતો." પછી તેણે પોતાના મરનાર મિત્રનાં જમણા હાથને ચુંમી લૈ, અને તેનું ધડ પોતાની છાતિ ઉપર મુકી, તે મોંહતને તાબે થયો !

પણ બેહન હવે આપણી જુદાઇ જાજેવાર રેહનાર નથી, કારણ, હમારા પિતાજીએ હમોને પણ તમારાવાળી નિશાળે મોકલવાનો ઠરાવ કીધોછે. અડચણ માત્ર દૂરવેર જવાનીજછે, પણ આશાછે કે એ અડચણ તરત મટી શકશે. આ ખબર ખરેખર તમને સંતોષ આપશે એવી આશાછે. ઊતાવળથી લખાયુંછે તેથી માફ કરવી.

લા૦ તમારી સદાની દિલદાર મિત્ર

બાઈજી જીવણજી જવેરી.

સગાઈ સંબંધી.

એક છોકરીએ સુરત ખાતે પોતાની માતા ઊપર લખેલું કાગજ.

મુંબઈ, તારીખ ૫ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧

સદા માયાલુ માતાજી,

જત આજ રોજે ફુર્સદ મળવે ઘણેક દાહડે કાગજ લખવાનું બન્યુંછે તેથી તમારી તણાઈ રહેલી આંખોને તાહડક વળશે એવી મારી ખાતરીછે.

અત્રે કાકાજીના ઘરમાં મને કશી વાતની અડચણ નથી પણ ખોદાની મેહરબાનીથી સર્વ તહરેની સગવર અને સેહલાઈ ભોગવુંછું. મારાં કાકીમાય મને પોતાની વાહલી બેટીની માફક ગણેછે, અને ખરૂં કહુંતો જેમ સીરીન તેમની એક આંખ, તેમ હું તેમની બીજી આંખ ગણાઉ છું. જેમ તેમની મમતાની કાંઇ મના નથી, તેમ (હું આશા રાખુંછ કે) મારી ચાલચલણમાં કાંઇ ખામી નથી—તેમના સર્વ વાજબી હુકમને તાબે થાઉ છુ, સર્વ

પડતા બોલ ઝીલી લેઉછું, અને સર્વ નાહના મોટાંનાં સુખ દુખમાં પલોટાઉ છું. માટે, વાહલી માતા, જોકે હું તમોથી દૂરછું, તોબી તમારી આંખ આગલ હોઊં તેમ માની નચિંત રેહવું, અને મારા વિષે એક રતીભાર પણ ફિકર કરવી નહીં.

પુસ્તકો ખરીદવાને તથા પરચુરણ ખરચને માટે જે "ખિસાં. ખર્ચી" મારા કાકા સોડેથી મને મળેછે તે સંભાલીને જરૂરની જીનસો ઉપર ખરચુંછું, અને તેનો આંકડો કરી હવે પછીના કાગજમાં બિડી મોકલીશ.

વાહલાં માતાજી, જેમ તમો મારા વિષે ઇંતેજાર છો, તેમજ હું મારા નાહના ભાઇ રૂસતમની તથા તમારી તંદરોસ્તીના સમાચાર જાણવાને થોડી ચિંતાતુર નથી. પણ હવે આપણને લાંબી ચિંતા રાખવાનું કાંઇ પણ કારણ રહ્યું નથી, કાંયકે વિદ્યા-હુન્નરની ખુબીથી આપણ દરરોજ, અને ખરૂં પુછોતો દર ઘડી, એકમેક સાથ વાત કરવાને શકિતવાન છૈયે—એટલે બાફનો કાસદ આપણું સવારે લખેલું કાગજ સાંજના પરસ્પર પોંહચતું કરેછે, અને વિજળીનો ખપિઓ એક પલમાં આપણા એક મેકના સમાચાર લાવી આપવાને સામર્થવાનછે ; એ કેહવી નવાઇ !

મારી પરિક્ષા નજદીક આવીછે, તેથી ગયાં વરસની માફક આ વરસ પણ એક ઇનામ મેળવવાની આશામાંછું તેથી ધડા શિવાય હાલ કશાં ઉપર મારૂં ધયાન લાગતું નથી. હાલતરત તમારા હકમાં દુવા માગી આ કાગજ ખતમ કરૂંછું.

લા૦ તમારી તાબેદાર વાહલી બેટી

પીરોજબાઇ.

માતાનો જવાબ.

સુરત, તારીખ ૬ મી એપ્રિલ ૧૮૯૧

પ્યારી દીકરી પીરોજબાઈ,

જત તમારૂં ગઇ કાલનું લખેલું કાગજ ગઇ સાંજનું પોંહુંતું છે, અને તેથી તમોને મળ્યા જેટલો સંતોષ ઉપજયોછે. એક વાહલાંને દૂર રેહવા દીધાથી માતાનો જીવ કેટલો બેચેન રેહતો હશે તે માતા શિવાય બીજું કોણ કહી શકે ! વાહલી બેટી, કેલવણી ખાતર તમને વિહલી મુકવી પડીછે, તેથી મનમાં બોહુ યાદ આવેછે, અને હજારો દલગીરી દિલમાં ઊભાઇ આવેછે, પણ કેલવણી વના ઇનસાનનું જીવતર ફોકટછે, એવું હૈડામાં માની મનને મક્કમ કરી બેઠીછું. તમારો મરનાર પિતા જીવતો હોતતો આજ મને દલગીર થવાનું કારણ શું રેહત? પણ તમ સરખી સજાત બેટીનું ડહાપણ, અને શિખવા પાછળની ઉલટ, ઈત્યાદિ, મારો ગમ ભુલાવી દેછે, અને ભવિષ્યની મોટી ઉમેદ આપેછે.

દાનાવ બેટી, તમો જાતી અક્કલ ધરાવોછો, તેથી મારે કાંઇ નશિયત દેવાની જરૂર નથી, તોબી નીચલા મારા થોડા સદ-વચન સુની લેઓતો નકામા જશે નહીં:—

તમારાં કાકીમાયને તાબે રેહજો—કારણ લાયક તાબેદારીથી ઇનસાન કદી અકારૂં લાગતું નથી. બોલવા ચાલવામાં નરમાસ અને મિઠાસ રાખજો—કારણ મિઠી જબાંથી સર્વ કોઇની મેહરબાની મેળવી શકાયછે. ખાવા પિવામાં મધ્યમપણું રાખજો—કારણ તેથી તંદરોસ્તી સચવાયછે, દુઃખ દરદ દફે થાયછે, અને આયુષ્યમાં ઊમેરો થાયછે. દરરોજ બડિ બામદાદે ઉઠવાની ટેવ રાખજો—કારણ તેથી વિદ્યાભ્યાસ કરવામાં બહુ સેહલાઇ પડેછે, તથા તન અને મન સારો દાહડો ઉદ્યોગ અને ઊલટ ભર્યું રેહછે. ફુર્સદનો વખત ફુઠલા અથવા નિંદામાં કાહડયાને બદલે રમુજી વાર્તા વાંચવામાં અને મધુર ગાયણ ગાવામાં ગુજારજો—કારણ તેથી જ્ઞાન સાથ ગમત મળેછે. છેટલે, વાહલી બેટી, તમારી દરરોજની મોટી ફરજ એ સમજવી કે પાક તન અને મનથી ખોદાતાલાની બંદગી કરવાને ચુકવું નહીં—કે જેથી તે સાહેબ તમારી સર્વ મુરાદમાં પાર પડશે, ભવિષ્યમાં સુધારો કરશે, અને બન્ને જહાનનું સુખ બખશસે.

આ કાગજમાં બિડેલું તમારી કાકીમાય જોગ એક જુદું કાગજ છે તે તેમને હાથો હાથ મારી દુવા સાથ સ્વાધિન કરજો.

લા૦ તમારી સદા હેતવંતી માતા

જીલુબાઈ.

મેહરબાનીનો ઊપકાર.

દેરાણી જોગ પત્ર.

સુરત, તા૦ ૬ ઠી એપ્રિલ ૧૮૭૧

મેહરબાન બેહન નવાજબાઈ,

જત તમારૂં મેહરબાની ભરેલું કાગજ ૧ ગયા જાનેવારી-માં મળ્યું હતું, જેનો જવાબ હમોએ તેજ માસમાં વાળયો હતો. ત્યાર બાદ તમો બેહન તરફના રૂડા સમાચાર મળ્યા નથી, જે સાંભળવાને હમો દરપલે ઊમેદવાર છૈયે.

આ કાગજ પીલીબાઇના કાગજમાં બિડીને મોકલ્યુંછે, તે પુગેથી એમજ માનજો કે જાણે પીલીની માતા પોતે રૂબરૂ તમો નેક બેહનની ખિદમતમાં આવી ઊભી રહીછે. પેહલવેહલાંતો તમો બેહનનો પુરતો ઉપકાર માન્યા વગર બીજું કાંઇ પણ લખી શકાતું નથી, પણ તે ઊપકાર હમો કિયા શબ્દોમાં માનીયે, તે લખી જણાવવાની હમારી કલમની તાકાતમાં નથી.

મેહરબાન બેહન, તમો આગળ હમો ઘણાં શરમિંદાં છૈયે; તમારા ઉપકારના બદલામાં હમોથી કાંઇપણ બની શકતું નથી, કારણ હમો પૈસા શકિતથી નાચાર છૈયે, અને વળી દૂર પડયાં છૈયે. માટે તમારી નરમ મેહરબાની ઉપર હમારૂં અભાગ્યું નસિબ ટેકાવી તમારે આસરે બેઠાં છૈયે. પીલીબાઇતો તમારૂંજ બચ્ચું છે, અને એના માતપિતા તમોજ છો. એને કેળવવાને તથા સર્વ

જોઇતી સગવર કરી આપવાને જે ઊદાર્તા તમો તથા તમારા ખાવંદ બતાવ્યાં જાઓછો, તેથી હમો વખતે વખત વાકેફ છૈયે, તથા તે સાંભળ્યાથી હમો એટલાતો ખુશી છૈયે કે તે ખુશાલી હમારો સર્વ ગમ વિશરાવી દેછે.

નેક નામ બેહુન, પૈસો ટકો કે માલ-મિલકત કાંઇ સદા નિભતાં નથી; ઉગ્યો તે આથમ્યા વના રેહેતો નથી; રડતી કાંઇ સદા રડયા કરતો નથી; તેમજ હસતીની આંખો પણ આંશુથી ભિનાયા વના રેહતી નથી. કાયમ અત્રે કાંઇજ નહીં, પણ ખુબી અને ખોદા છે. ભલી ખુબી ને નેકી સદા રહી જાયછે, અને નેકીના વાવેલાં બી આવતા દિવસોમાં દસહજાર ગણા ફલો આપે છે. કેહેવત છે કે "નેકીનો બદલો નેકીજ આપેછે," નેકીના કામો ગમે તેવાં ગુપ્ત થયાં હોય, અને દુનયાં તેથી બેફાંમ હોવાથી કદર ન બુજે. તોબી નેકી પોતે ને કામોનો ઘટતો બંગ ખોદા પાસથી અપાવેછે, અને અંતઃકરણથી બદલો મળેછે તેતો જુદો. માટે ખોદા તમો ધણી ધણિઆણીને સલામત રાખે, અને હમારી નાચારની કદર બુજનારને હજારો હજાર ગણો બદલો આપે; એજ હમારાં ગરીબ દિલની દુવા છે તે તમોને આમીન થાઓ.

લા૦ તમારી સદાની દુવાગીર

જીલુબાઈ જમશેદજી.

ચિનથી લખાઈ આવેલું ધણિયાણી જોગ કાગળ

હુાંગકાંગની તા૦ ૨૪ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧

(સ્ટીમર "સીંગાપોર" સાથ)

પ્યારી પીરોજાં,

જત આજ બે મેલ થયા મારાથી કાગળ લખવાનું બન્યું નથી, તેથી દલગીરછું. તમો ધારતાં હશો કે હું દૂર જૈને નચિંત થૈઇ બેઠો હઇશ, પણ તેમ નથી. અત્રે હું જયારનો આ૦યો છું, ત્યારનો એક મારો એવો દિવસ નથી ગયો કે જેમાં તમો અને આપણાં બચ્ચાં વિષેના વિચારે મારાં મનને બેચેન કીધું ન હોય. પણ તમારી જાતી અક્કલ, ઘર ચલાવવાની યુકિત, બચ્ચાંની માવજત પાછળ રાખેલી કાળજી, ઈત્યાદો, અત્રેની મારી એકલી હાલતની અગવડ વિશરાવી દેછે, અને મારા ધંધા ઉપર જોઇતું ધ્યાન આપવાને ઊત્તેજન આપેછે.

પ્યારી પીલુ, દેશાતન કરવાની મારી અજમાશ જોકે નાહુની, તોબી એક મોટી નશીઅત એ આપેછે કે કુટુંબ પરિવાર મધે સંપ અને સલાહ સંપજમાં રહ્યાથી જેટલી અગવર ટળેછે, અને જેટલું સુખ મળેછે, તેટલું એકલું રહયાથી મળી શકતું નથી. અત્રે પણ આપણ સાથેજ હોયેતો કેહતું સારૂં! આ વેળા તમને લખી જણાવવાને ખુશાલી ઉપજેછે કે હમારા કેટલાક મિત્રો પોતાની વાહલી બાનુઓને લૈને અત્રે આવ્યાછે. આ તેઓનો તારીફ લાયક દાખલો બીજાઓએ પણ બનતાં સુધી નકલ કરવો

જોઇયે એવું મારૂં મત્તછે. તમો પણ અત્રે આવવાનો વિચાર કરો તો કેવું સારૂં! જ્યાંહાં પ્યારી ઓરત અને વાહલાં બચ્ચાં નજર આગળ હોય, ત્યાંહાં પારકું દેશ પોતીકું લાગેછે, અને લાંબી ફિકર ચિંતાથી મનને મોકળું રાખેછે. અત્રેની આબોહવા બહુ ખુશનુ-મા રહેછે, ફરવા હરવાની જગાઓ અત્રે અનેકછે, ખાવા પિવાનું સુફિયાનું મળેછે, અને કશી વાતની અગવડ બિલકુલ છેજ નહીં. માટે તમો ડહાપણથી વિચાર કરી અત્રે આવવાનો ઠરાવ કરશો અને વગર ઢિલે મારી ઉપર જવાબ લખી વાળશો એવી પૂર ઉ-મેદછે. વળી સાંભળીને ખુશી છું કે એકુ બે બીજી સ્ત્રીઓ પણ અ-ત્રે પોતાના ભરથાર તરફ આવવા નિકળીછે, અને તેઓનો સાથ મળેતો અડચણ કશી રીતની પડવાની નથી.

આ કાગજ મધે હુંડી ૨ તમો જોગની રૂ ૧૫૦૦ ની, અંકે પંદરશોની બીડી છે, તેઓની વિગતઃ—

હુંડી નંબર ૨૩૪૫—રૂ ૧૦૦૦ અંકે એક હજારની--મુદત દિન ૪ ની—એદલજી ફરામજીની કંપની ઉપર.

હુંડી નંબર ૫૦૮—રૂ ૫૦૦ અંકે પાંચશોની—એજ મુદતની, ખોજા આહમદભાઇ હબીબભાઈની કંપની ઉપર.

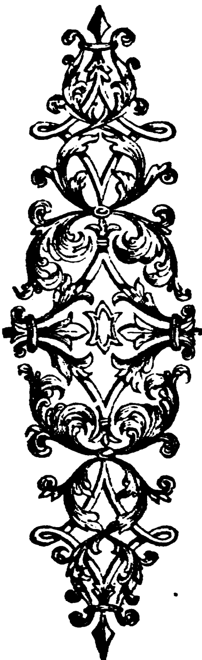
એ નાણા મળવે તુરત જવાબ વાળવાને ભુલશો ના.

ખોદાની મેહરબાંનીથી અત્રે હું સારી તંદરોસ્તી ભોગ-વુંછું, અને તમારી તથા છોકરાંઓની તંદરોસ્તીના સારા સમાચાર સાંભળવાને દરપલે ઉમેદવાર છું. ફ્લુને તથા જાઇને અનેતુર ને દર રોજ નિશાળે મોકલ્યા કરવાને ચુકશો નહીં.

લા૦ તમારા વાહલા ભરથાર

શાવકશા શોરાબજી સુબેદારના.

આશીરવાદ કબુલ કરજો.

નંબર ૨૩૪૫

હાંગકાંગ તા૦ ૨૪ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧

રૂ ૧૦૦૦-૦-૦

આ દેખાડયા બાદ દિવસ ૪ ચાર પછે મુંબઈ મધે પારસણ બાઈ પીરોજબાઈ તે અત્રેના શેઠ શાવકશા શેરાબજી સુબેદારના ધ-ણીઆંણીને અથવા તેમના લખેલા હુકમ મુજબ રૂપીઆ એક હજાર પુરા રોકડા ચુકતે આપજો અને કાગજમાં લખ્યા પ્રમાણે અત્રેની પેહડી ખાતે ઊધારજો.

લા૦ શેવક

એદલજી ફરામજીની કંપની.

શેઠો દસ્તક પા. ૫. ડો. મી.

એદલજી ફરાંમજીની કંપની જોગ

મું બ ઈ.

નાં૦ ૫૦૮

શ્રી૧ા.

સવસત શ્રી મુંબઈ બંદરે મહાસુભ સ્થાને પુંજા રાધે શ્રી પાંચ ખોજા શેઠ આહુમદભાઈ હબીબભાઈની કંપની જોગ શ્રી હાંગકાંગ બંદરેથી લા. આહુમદ ભાઈ હબીબભાઈની કંપનીનો સલામ વાંચજો. જત અત્રેથી રાખયા, પા. શાવકશા શોરાબજી સુબેદાર પાસેથી રૂ૫૦૦) અંકે રૂપૈયા પાંચશો, હડીશોથી બમણા ને સવા શોથી ચોગણા પુરા રોકડા લીધાછે. તેની મુદત હુંડી પોંહતા પછે દિન ૪ અંકે ચારની, નામે શાહ વેપારી જોગ, રૂપીઆ હુંડીની રીતના, ગુરથ ઠામ ઠેકાણું ચોકસ કરી આપજો. નીશાની એ જે કાગજ મધે લખીશું—લા. ખોજા કાસમઅલી અલીરઝાની દુવા સલામ વાંચજો. તા૦ ૨૪ મી એપ્રેલ સને ૧૮૭૧.

રૂ૫૦૦—૦—૦

ભરથાર ઊપર લખેલો જવાબ.

મુંબઇની તા૦ ૧૫મી મેએ ૧૮૭૧

(સ્ટીમર મૅાલટા સાથ)

મારા પ્યારા ભરથાર,

જત તમારા મુબારક હાથનું કૃપાભરેલું કાગજ ૧ તા૦ ૨૪મી એપ્રીલનું સ્ટીમર "સીંગાપોર" સાથ મોકલેલું ચાલતા માસની તા૦ ૧૩ મોની બપોરનાં પોંહતુંછે, જે વાંચ્યાથી દિલમાં મોટો સંતોષ ઉત્પન્ન થયોછે. તે મધે બિડેલી રૂ૧૦૦૦ની હુંડી ૧ તેના નાણા, તથા રૂ૫૦૦ની બીજી મળી જુમલે રૂ૧૫૦૦ પુરેપુરા પોંહતાછે તે જાણજો જી. એ હુંડીને માટે હમો તમારો અતિ મોટો ઉપકાર માન્યે છિયે, અને એ નાણનો હિસાબ તમો નામવરની હજુર લેતાં આવશુંજી.

તમો ઇચ્છોછો કે હું છોકરાં સુધ્ધાં તમારી તરફ આઉતો બેહુતર. આ તમારી ઇચ્છા એકદમ કબુલ કરવાને મારે જોકે અનેક વાંધા છે, તોબી ધણીની તાબેદારી બાહલ રાખવી એ મારો મોટો ધર્મ ગણુછું, અને એ ઉપરથી તમો જયાંહાં મજને ફરમાવો ત્યાંહાં હાજર થવાને હું તૈયાર છું.

મેહરબાન ભરથાર, તમારાં કાગજનો ટુંક જવાબ એ જાણવો

કે "હું તૈયાર છું". તમને રોશનછે કે હું મારી આખી જીંદગીમાં કદીબી આગબોટ મધે બેઠેલી નથી, તેથી સમુદ્રના સંકટો સહન કરવાં પડશે, અને પવન તથા પાણીના આધાર ઉપર મારો અને બચ્ચાંનો જીવ જોહુકાવવો પડશે, ત્યારે કેવી ભય લાગશે તે વિષે વિચાર આવેછે. પણ ખોદા અને ખાવંદ એઓની મરજી રાખ્યાથી કદી ખતા ખમવી પડતી નથી, એ વિસ્વાસ મન માહેલી સર્વ ભય ભસ્મ કરી નાખી હૈડાને હિંમત આપેછે.

હાલ થોડા દિવસ થયા આપણા નાના ફુલુની તબિયતમાં બિગાડો થયલોછે—આ સાલનો હુનાળો વધારે સખત હોવાથી બચ્ચાંઓ ઉપર ભર વધારેછે. માટે એવી હાલતમાં તેને લૈને દર્યામાં જવું દરૂસ્ત લાગતું નથી, પણ થોડાંક અઠવાડિયાંમાં ચાર છાંટા પડતાં રૂતમાં ફેરફાર થશે, અને તેમજ એની તબિએતમાં સુધારો જેવો માલમ પડશે તેવીજ પેહેલી તકે તમારી તરફ રવાના થૈશું, એમ ખચિત જાણવુંજી; અને તે વિષે તમોને આગમજથી લખી જણાવશુંજી. તેટલામાં તમારા મુબારક હાથનું એકુ બીજું કાગજ આવી પોંહચવાની આશા છે. એજ વિનંતિ.

લા૦ તમારી સદાની તાબેદાર,

તમારી વાહલી

પીરોજબાઈ.

કામ કાજ સંબંધી.

નાણુ ઊછીનું માગવા વિષે

મુંબઈ, તા૦ ૨૦ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧.

વાહલી બેહન પીરોજબાઈ.

નેક નામ, કદરદાન અને મેહરબાન બેહન, આજ રોજે તમો ઉપર એક અરજ કરવા માટે આ કાગજ લખ્યુંછે, તેએવી ઉમેદથી કે હમારી અરજ બાહુલ રાખવાને, અને ગરજની વેળા ઘટતી મદદ કરવાને તમો જરા પણ આનાકાની કરશો નહીં.

તમો મેહરબાન ઉપર જે માગણી હમો અત્રે કરવા તૈયાર થયાં છૈયે, તે તમારી મેહરબાની ઉપર પૂર ભરૂસો રાખીનેજ કોશેસ કીધીછે, જેમાં હમો નિષ્ફળ થનાર નથી, એવું હમો ઉગરથી માનીયે છૈયે. તમારી કૃપા ઉપર હમો એટલો ભરૂશો રાખ્યે છૈયે તોબી તે માગણી કરવાને શરમ લાગેછે. કેહવત છે

કે "ગરજની વેળા જે મદદ આવે તેને ખરો મિત્ર ગણવો" જેની યાદ તમને આપવાની કાંઇ જરૂર નથી, કારણ ખરા મિત્ર તરીકે અનેકવાર તમો પોતાના સાથીઓની ગરજ સારતાં સાબેત થયાંછો.

બેહનજી, હમારો ગરજ, અને તે વિષેની અરજ એ છે કે હમારે સારૂં ૨૫૦૦ ઉછીના મોકલો તો હમો લાંબી ઢીલ કીધા વના ટુંક મુદતમાં પાછા વાળશું. હમારા ધણીની હુંડી ચીનથી આવતાં આ માસમાં ઢીલ થૈછે, તેથી હમો એક અગત્યની જીનસ મેળવવાને અટકી બેઠાં છૈયે—હમારા વડા ભાઇ ધનજીશાહના આવતાં પખવાડીયામાં લગનછે, તે વેળા પેહરવાને એક નવી કારચોકી ભરાવવાને હમો બેશી રહ્યાં છૈયે. હમો પાસ બે ત્રણ કારચોકીઓછે, પણ તેઓની તરાંહ નવી ફેશનની ગણાતી નથી, તેથી એવે પ્રસંગે તેઓ પેહરવાને ઠીક લાગતી નથી. અવસર ઘણો નજદીક આવતો જાયછે, પણ હજુર સુધી હમારા ધણીની હુંડી આવી ન પુગાથી આ વિનંતિ કીધીછે, જે બાહુલ રાખીને ઊપલી રકમ આ કાગજ લાવનાર સંગાતે મોકલી આપશો તો હમો થોડા દહાડામાં પગે લાગીને વ્યાજ સુધાં પાછી વાળશું.

ળી. તમારી સદાની દુવાગીર

સીરીનબાઈ શેરાબજી મેહતા.

તા. કુ—એ નાણા વિષે ધારા પ્રમાણેની વિઆજુ ચિઠી તમોને આપવી તેની એક નકલ આ ચિઠી સાથે બિડી મોકલીછે, તે પસંદ પડવે પાછી મોકલી દેશોતો છાપના કાગજ ઉપર લખીને સહી કરી મોકલશું.

સી. શે. મે.

વિઆજુ ચિઠી.

બાઈ પીરોજબાઈ પોહચાજી પટેલ જોગ લા૦ સીરીનબાઈ શોહરાબજી મેહતા, જત રૂ ૫૦૦) અંકે પાંચ શો પુરા રોકડા દેવા, અંગ ઊધારે દેવા, દેશ પરદેશ દેવા, જયારે ધણી માગે તયારે દેવા, એનું વિઆજ માસ ૧ ટકા ૦।।। (પોણા) લેખે ચહડે તે ભરી આપીએ સહી. એમાં કશો સર સુખન નહીં. હંમો હમારી અકલ હુશીઆરીથી રૂપીઆ રોકડા લૈને આ ચિઠી લખી આપીછે, એ લખ્યું આપના બોલ સાથે પાલીએ સહી—મુંબઈ તારીખ ૨૦ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧.

સીરીનબાઈ શોરાબજી

ઊપર લખ્યા પ્રમાણે સહી.

ઊપલાં કાગજનો ઊ-તર.
નાણાના ઘટતા ઊપયોગ વિષે.

મુંબઈ, તારીખ ૧૨ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧

પ્યારી બેહન સીરીનબાઈ,

જત તમારૂં કાગજ પુગુંછે, અને તેનો જવાબ તાબરતોબ લખવાને ઢીલ થૈછે તેથી માફ કરવી. બેહન, પેહલાંતો મારે જણાવવું જોઇયે કે તમારાં કાગજે પેહલાં દલગીરી, અને પાછળથી દયા ઉત્પન્ન કીધીછે. દલગીરી એ કારણથી કે તમો ઘણાં ગરજમંદ તથા આર્જુમંદ દિસ્યાથી; પણ દયા, એ સબબથી કે તે તમારી ગરજ અને આર્જુ નજીવી અને (બરોબર બોલ્યેતો) નકામી અને નાપાયદાર સાબેત થયાથી.

બેહન, હમો હમારા મિત્રને ગરજની વેળા મદદ આપવામાં સદા પેહલાં છૈયે, અને ખરી ગરજ જો કોઈને પડી હોયતો હમારી બનતી કોશેસથી તેની સેવા બજાવ્યે, પણ તમારી માગણી હમોથી બાહલ રાખી શકાતી નથી.

નામીચો મહા-કવિ શેકસ્પીઅર એક ઠેકાણે એક સોનરી શિખામણ દૈ ગયોછે કે—

ઉછીનું કદી કોઇ કણેથી ન લેવું;
ઉછીનું કદી કોઇ કાળેબી ન દેવું;
ઉછીના રૂપૈયા નાશે ને નશાડે—
ખોવાહી જઇ વળી મિત્ર ખશાડે.

હું તો ચાહું છું, બેહન, કે આ રૂપેરી રીત તમો પણ તમા-

રી કરી લેઓતો કેહવું સારૂં! પણ આ નાણાંની તમને જરાબી જરૂર હોયે એમ હમોને લાગતું નથી; કારણ, ભાઇના લગનને અવસરે પેહરવા આસમાસ પોતાની પાસેની કિંમતિ કારચોકીઓ પડતી મેળી બીજાં પાસેથી નાણા ઉછીના લૈને એક નવી તરાંહની કારચોકી ભરાવવી જોઇયે, અને તે વના ચાલે નહીં, એમ માનવું સર્યાંમ ભુલ ભરેલું છે, એટલુંજ નહીં, પણ ડહાપણના રસ્તાથી દૂર છે. બેહન, કાંઇ અતિ કિંમતિ કપડાં પેહરીયાથી અતિ ઘણી વાખવાખી મળતી નથી.—સ્ત્રીની ખુબી કાંઇ સુંદર સણગારથી નહીં, પણ લાયકી વાળી ચાલ ચલણથી ડીપી નિકળેછે. માટે આ રકમ જે તમો ફોકટ ફેંકી નાખવા માગો છો તેથી હાથ ઉડાવોતો કેહવું સારૂ! જો એજ ૩૫૦૦ ની રકમ બંચાવી રાખીને ઘટતે ઠેકાણે વાપરી હોયતો કેટલો ફાયદો થાય! જો એ રકમ અનામત કોઇ સારે ઠેકાણે મુકી હોયતો ૧૦ વરસમાં બેવડી થાય. પણ વ્યાજે ધિરેલાં નાણા કોઈવાર પાછાં ફરી શકતાં નથી, તેથી જો એ રકમ સરકારી ચાર ટકાની "લોન" માં રોકી હોયતો વરસં દહાડે ૩૨૦ ઉપજાવે, અને તે વગર ધાસ્તિએ જાણે તમારા વકોરામાં રાખી હોય તેમ સલામત રહે, પછી ફકટ તેના વ્યાજમાંથી ગરીબ માનવી જાતનું ભલું કરવાના કેટલા ઉપાય તમારે હાથ આવે તે બેહન જુઓઃ—

કોઇ ગરીબ માબાપની છોકરી નીશાળે જે ઉલટથી શિખતી

હોય, પણ તેણીના માબાપ માઠી હાલતને લીધે પગાર અથવા ચોપડીઓ પુરી પાડવાને અશક્ત હોવાથી તેને ઉઠારી મુકે તો વરસ દહાડે ૩૨૦ તેમને મોટો ટેકો આપે, અને પેલાં ઊલટ ભરીઆં બચ્ચાંને વગર અટકવે કેળવણી લેવાની તક મળે.

અથવા કોઇ ગરીબ કુટુંબ ચોપાન્યાં અને વર્તમાનપત્રો વાંચવાનો શોખ રાખતું હોય, અને તેઓથી ઉપજતા અનેક ફાયદા ઇંતેજારીથી ચાહતું હોય, પણ તેઓ ઉપર બેસતો ખરચ આપવાને બિલકુલ અશક્ત હોય, તો તેવાં એક કુટુંબને મુંબઈ મધે પ્રસિદ્ધ થતાં ઘણાં ખરાં મુખ્ય ગુજરાતી ચોપાન્યાં અને એકુબે મુખ્ય દર અઠવાડીએં પ્રગટ થતાં વર્તમાનપત્રો પોંહુચતાં કરી આપ્યાં હોયતો તેઓ કેટલા ઉપકારથી તેઓનો લાભ લે, અને તમને દુવા દે ! ૩૨૦ ની રકમ વરસ દહાડે આ કારણ માટે પુરતીછે.

અથવા કોઇ નાચાર વિધવા સીવી સાંધીને પોતાનું અને બચ્ચાંનું ગુજરાણ કરતી હોય, અને ખોદા તથા પોતાના ખભાં શિવાય તેણીને કોઇનો આસરો ન હોય, તેવી નાચાર અબલાને ઘર દર વરસ ચોખાની ગુણ ૨ થી ૩ ગુપચુપ રીતે પોંહુચતી કીધી હોયતો તેથી તેણીને કેટલો ટેકો મળે, અને તેણીની ચિંતામાં ઘટારો થાય, તથા તમોને તેણીનાં અને બચ્ચાનાં ગુપ્ત હૈડાની દુવા કેટલી લાગે ! ખોદાના આશીર્વાદ આ માર્ગે મેળવવાને પેલા ૩૨૦ બસ છે.

અથવા કોઇ પડોસનાં ગામમાં દુકાળનો કડકડતો દસ્ત ચાલતો હોય, અને તેથો ગરીબો ગરોગર જથ્થાબંધ મરણ પામતાં હોય, તો મોંહુતના હાથમાં ઘરણે મુકેલા ગરીબ જીવડાઓમાંથી કેટલાકોનો આ નહાની રકમ છુટકારો કરી શકશે !

એ શિવાય, બેહન, બિજા ઘણાબી રસ્તા છે, કે જેમાં તમો તમારી રકમ ઠોકબંધ સલામત રાખી મુકતાં છતાં બિજાઓનું કલ્યાંણ કરવાને શક્તિવાન થાઓ. અને શેવટ, સત્ય કરી માનજો કે ટિલીની કોરની સારી પેહર્યાથી જેટલી ખુશાલી મળેછે, તે કરતાં દસ હજારગણી ખુશાલી અને અંતઃકરણની શાબાસી આ ઉપર જણાવેલી રીતે પારકાનું ભલું કીધાથી મળેછે.

આ મારા પત્રથી મનમાં માઠું લગાડશો નાં, પણ "મન મારવું" અથવા "ઇદ્રિને જીતવી" તે શું અને તેના શો ફાયદા હશે, તે વિષે તમારાં ચાલાક મનમાં કાંઇ ખ્યાલ પત્પન્ન થશે. કાંઈબી કામ કાજમાં હમારી મદદ અથવા સલ્લાહ જોઇતી હોય તો બેલાસક લખી જણાવજો, હમો તમારા હકમાં ભલું જોવાને સદા આતુર છેયે. એજ વિનંતિ.

લા૦ તમારૂં ભલું ઇચ્છનાર તમારી વાહલી બેહન

પીરોજબાઈ પોંહચાજી પટેલ.

એક છોકરીની માતાએ દિકરીની શિક્ષક ઊપર લખેલું કાગજ.

નેકનામ બાઈ પુતલીબાઈ.

જો કે જાતે હમોથી તમને મળવા આવવાને બનતું નથી, અથવા આપણ મોહડે મોહડું પરસ્પર ઓલખાણ ધરાવતાં નથી, તોબી ઉમેદછે કે હમારી થોડીક નમંતાઇ ભરેલી સુચના બાહલ રાખશો.

હમારૂં બચ્ચું જ્યારનું તમારા હાથ હેઠળ કેળવણી લેછે ત્યારનું હમારૂં ગરીબડું હૈડું ગુપ્ત અવાજે તમો મેહરબાન બાઈ-ને કેટલા આશીરવાદ દેછે તે મોહડે બોલવું યા હાથે લખવું વ્યર્થ છે. કેલવણીની જે ઊત્તમે રીતીઓથી, અને નિતિની સુભ નશિયતોથી કુંમળાં મગજ ઉપર જે નરમ, પણ નફિટે તેવા છાપ મારવાને તમો યત્ન કરોછો તેની તારીફ આ ઠેકાણે હમો કરી શકતાં નથી. એ બચ્ચું જાણે તારૂંજ છે, અને પાછળથી તમારા ઉત્તમ બોદ્ધને છાતિમાં યાદ રાખવાને ચુકનાર નથી.

પણ બાઈ, હમો કમતરીન એક સુચના કરવાની રજા લૈ-એછ, તે એ છે કે હિસાબ ગણવામાં અને સારા અક્ષર લખવામાં હમારી જરબાનું બહુ પાછળ પડેલી જણાયછે, અને તે ઉપર તમો

બાઈનું લક્ષ પેહલાં ખેંચવા માગીએ છૈયે સંસારમાં પાછળથી પડયાં એટલે હિસાબ અને ગંત્રીનું વારંવાર, અને બલકે હરરોજ કામ પડેછે, અને જે સ્ત્રીઓ સાધારણ કામજોગ હિસાબ પણ ગણી શકતી નથી તેઓને એક સાધારણ સાટીઓ પણ ઝટ ઠગી અથવા ધુતી જાયછે.

તેમજ અક્ષર સારા, સરખા, અને મરોડદાર લખવામાં પણ તેણીનો સુધારો વેહલો થવો જોઇએ. આ તો વાત સાધારણ છે કે કોઇબી નર યા નારીના અક્ષર જોઇ વાંચનાર ધણી તેના વિષે કંઈક સારો યા માઠો વિચાર ઝટ બાંધી શકેછે. કેટલાક દાખલા એવાબી મળી આવશે કે ખરાબ અક્ષર લખનાર સારી કેલવણી ધરાવતાં હશે, પણ કોઇબી દેશમાં સારા અક્ષર લખનાર માઠી કેલવણી પામેલું હોય એમ કુવચિત બને છે. વળી હમારાં સાંભળવામાં એ બાબે અંગ્રેજી એક કેહવત આવી છે, તે એ કે જેના અક્ષર પાધરા નહીં તેની અક્કલ જાણે નહી"; અથવા "જેનું લખાણ સારૂં નહીં, તે વખાણ લાયક નહીં." એ એટલી નમંતાઇ ભરેલી સુચના આ બે બાબદ વિષે કરી આ કાગજ ખતમ કરવાની રજા લૈએ છૈયે.

લા. તમારી દુવાગોર શેવક

મેહરબાઈ મેરવાનજી

ઊપલાં કાગજનો ઊત્તર

મુંબઈ તા૦ ૧૩ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧

મેહરબાન બાઈ મેહરબાઈ

જત તમારૂં (વગર તારીખનું) પત્ર આજ રોજે પોંહતુંછે,તે મધે જે વખાણ ભરેલી વાણી લખીછે તેથી તમારો ઉપકાર થયોછે; પણ હુમોને તે છાજતી હોય એમ હમો માનતાં નથી. તમોએ તો તમારી લાયકી બતાવી, પણ હમોએ તો હમારી માત્ર સાધારણ ફરજ બજાવી છે. હમો ઈચ્છીએછ કે તમો જેવાં ઉલટ ભર્યાં અને ઇંતેજાર માબાપ સર્વના હોજો. એક બચ્ચું અચ્છી રીતે કેળવાય તેમાં ખુબી શિક્ષકની જાણ્ય નહીં, પણ ખરી ખુબી માબાપની હોવી જોઇએ, કે જેઓ પોતાના વાહલાનાં ભવિષ્યનું ભલું ચાહી ખરચ અને ઇંતેજારીમાં પડેછે. તમારી જરબાનુની ચાલાકીથી હમો બહુ ખુશી છૈએ, અને હમારી પોતીકી નાની બેહન તરીકે ગણીએ છૈએ, એમ સત કરી જાણવું.

તમોએ જે સુચના કરીછે તે વાજબી છે, અને તે ઉપર બનતાં સુધી વધારે ધ્યાન આપશું જી—એટલે, હિસાબ અને અક્ષર ઉપર હમો હજી જીઆદા મેહનત લૈશું. પણ એ કામ પુર્તાં લક્ષ અને સંભાળનું છે. હિસાબ શિખવામાં જે છોકરી જોઇતું ધ્યાન આપેછે તે ચાલાક નિવડયા વના રેહતી નથી; તેમજ લખતી વેળા સંભાળ અને ધિરજ જે હરરોજ રાખે છે તેનું વખાણ મોતિ જેવું નિવડયા વના રેહતું નથી..

શેવટે એટલું જણાવો ખતમ કરૂંછ કે કેળવણી જેમ નિશાળ ઉપર, તેમજ ઘર ઉપર મોટો આધાર રાખેછે, અને જે માબાપ પોતાના બચ્ચાંને ઘર આગલ કેળવણી આપવાને જાતે મેહનત કરેછે, તેમના બાળક નિશાળે, તેમજ નિશાળ છોડયા બાદ પણ કાબેલ નિવડેછે.

લા૦ તમારી દુવાગીર

પુતલીબાઈ પેસતનજી પટેલ.

ની દુવાબંદગી કબુલ કરજોજી

ભેટ મોકલવાની ચિઠ્ઠી.

મુંબઇ તા૦ ૧૪ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧

મેહરબાન બેહન ગુલનાર,

આ ચિઠ્ઠી લાવનાર સંગાતે મોકલેલી નજીવી વસ્તુ તમો મેહરબાનીની રાહે કબુલ કરશો એવું માગી લૈયે છૈયે. હમારા પિતા ચીનથી લગભગ ૮ વરસ રહીને ગઇકાલના આવ્યા છે. એ ટાણે તમો બેહનને લાયકનું કંઇ ન હોવાથી હમોએ લજવાઇને તમારા પગ ભણી મુકવાને જે મોકલ્યું છે તે બાહલ રાખશો એવી ઉમેદ છે.

લા૦ તમારી દુવાગીર

ખુરશેદ ખોદાબક્ષ.

ઊપલી ચિઠ્ઠીનો જવાબ.

વાહલી બેહન ખુરશેદ,

તમારી મોકલેલી ઇંડા બેટ મોટાં માન સાથ માથે ચહડાવીછે, અને તે માટે તમારો ઉપકાર પણ માનીયે છૈયે. તમો વારંવાર એવી ઉત્તમ સોગાતથી હમોને લજવાવ્યા કરો છો, પણ હમોથી તો તમો જોગ કંઈ બનતું નથી, અને નીચાં થૈને લેવું પડેછે. તમારા પિતાજી આવી પુગાના સમાચાર સાંભળી હમો અતિ આનંદ થયાં છૈયે. તમોને તથા તમારાં માતાજીને હમારી દુવા બંદગી કહેવાને ચુકશો નહીં. એજ અરજ.

લા૦ તમારી

ગુલનાર ગોદરેજની

દુવા બંદગી કબુલ કરજો.

એક ભાડુતણે ઘરધણીઆણી ઉપર મોકલેલું પત્ર.

નેકનામ બાઈ મોટીબાઈ,

તમો બાઇને રોશણછે કે આજ નજદીક વરસ ૧૦ થયાં હમો તમારાં ભાડુત છૈયે, અને તેટલા અરસામાં દર માસે (અને વળી તેબી દર માસના પેહેલાંજ અઠવાડિયામાં) ભાડું ચુકતું કરવાને હમો ચુક્યાં નથી.

હાલ જણાવવાને દલગીરી ઉપજે છે કે કેટલોક ન ધારેલી અડચણો અને અણચિતા નિકળી આવેલા ખરચને લીધે હમારો હાથ ભિડમાં હોવાથી, આ માસમાં હમોને રાબેતાથી પછાત પડવાની ફરજ પડી છે. તેથી નમંતાઇ સાથ માથી લૈયેછ કે એટલો એ માસ ચલાવી લેશો, અને ગયા માસનું ચહડેલું ભાડું આવતા માસ ઉપર કબુલ રાખશો, તો હમારી ઉપર મોટી કરમ બખશીસ કીધી એવું માનશું.

લા૦ તમારી તાબેદાર

ધનબાઈ ધનજીશા દાવર.

ઊપલાંનો ઊત્તર.

ભાઈ ધનબાઈ,

હમોએ કંઈબી રીતે તમો ઉપર ભાડાં બાબે દબાણ-યા તગાદા કર્યો નથી. હમારો પૂર ભરૂસો તમારી ઘાનતદારી ઉપર હોવાથી તમારી ખાહેશ મુજબ થોબવાને કંઇ અડચણ નથી, એમ જાણવું. બેલાશક તમારો હાથ ભિડમાંથી મોકળો થાયને ચહડેલું ભાડું મોકલાવી દેજો; હાલ અડચણને લીધે તમોથી બનતું નથી તેથી તમારે કશી ચિંતા કરવી નહીં—તમારૂં નાણું તો હમારી પેટીમાં પડયું છે એમ હમો માનીયે છૈયે.

લા૦ તમારી દુવાગીર

મોટીબાઈ જમશેદજી વાહડીઆ

ની દુવા વાંચજો.

માલ મંગાવવા વિષે.

મુંબઈ તા૦ ૨૫ મી એપ્રીલ ૧૮૭૧

મેહેરબાન બેહેન જાઈજી

જત બેહેનજી તમો તરફના સમાચાર ઘણા દિવસ થયા હાથ લાગા નથી. કામકાજ સંબંધી ઓછામાં ઓછુ એકેક કાગળ દર માસે મોકલવાને તમોએ કબુલ્યું હતું, પણ તેમ તમોએ કર્યું નથી. ગયા માસમાં હમોએ આગલો આપણો સર્વ હિસાબ ચુકતે કરી નાખ્યો હતો, તે તમોને ખબર હશે. હવે આપણા હિસાબની બાકી આજ લગી કાંઇ પણ છે નહીં.

આજ રોજે નવે સરથી હમારે ખાતર થોડું બિજું કામ બજાવવાની તસદી આપીછે, તે માફ કરી એટલું મંગાવેલું મોકલી દેશો તો તમારો ઉપકાર જીઆદા થશે.

બેહેનજી, હમોને નીચે જણાવેલી જીનસોની જરૂરછે તે મેહનત લે, જોઇ તપાશી, સારો સોજી ખરીદીને મોકલી દેજો જી.

જીનસ અથવા માલની વિગત.

કિનખાબ—સુધ રેસમી, લાલ, સારી તરાંહનો, ગજ ૨૦ અંકે વીસ.

અલેચો— —"— પીલો, જીની સલીનો, ગજ ૩૦ અંકે ત્રીસ.

ઘાટ—સફેદ, ફુમાસદાર, ૧॥ ગજી પનેનો, તાકા નંગ ૫ અંકે પાંચ.

ઘી—સારૂં સોજ્જું, તાજુ, મણ ૬ અંકે છ.

બરફી—તાજી મસાલાની, મણ ૧ અંકે એક.

પનીર—મલાઇના, મોટાં, બબ્બે રતલો, નંગ ૧૦ અંકે દસ.

ગુલકંદ—સારો ઉંચો, શેર ૧૫ અંકે પંદર

ઉપલી જીનસો ખરીદવામાં તમો કિફાયત કરશો, અને સારો મોજને માલ લેશો, એવી મારી પૂર આશા છે. તેઓને સારી રીતે મજબુત પેક કરાવીને રેલવેની મારફતે રવાના કરી દેજો, અને "રસીટ" તરત અત્રે બિડી દેજો; પણ કોઇ ઓળખીતું માણસ જતું હોય તેની સંગાતે મોકલાવો તો વધારે સારૂં, કારણ માલને ચુંથાવાની અથવા ચોરાવાની ધાસ્તી રેહતી નથી.

એ ખરીદી તથા ખરચ સાથનો આંકડો (અથવા જેને વેપારીઓ ભરત્યું કરી કેહછે તે) હમારી ઉપર તપાલની મારફતે રવાના કરી દેશો તો નાણું જલદી બિડી દેશું.

એના બદલામાં કાંઇ તમો જોગ કામકાજ હોયતો બેલાશક વરદી કરજો, હમો મોટી ખુશી સાથ તમારી સેવામાં તૈયાર રેહશું.

લા૦ તમારી દુવાગીર

મેહરબાનુ ગુસતાસ્પ

ની દુવા વાંચજો.

તાજે કલમ

ઉપલો માલ પેક કરાવવામાં પુર્તિ સાવચેતી લેજો, કારણ, રેલવેના ગાર્ડો અથવા બિજા નોકરો માલ પસાર કરી નાખવામાં બહુ પંકાયલા કેહવાયછે. થોડા દાહડાની વાત ઉપર અમદાબાદથી આવતી એક વાણીઅણનો લાડુથી ભરેલો કરંડીઓ બાહારથી હુકબંદ પેક, અને અંદરનો માલ ગેપ થયલો સાંભલવામાં આવ્યો હતો, તે સેહેજ લખી જણાઉ છું.

મે. ગુ.

ઊપલાં પત્રનો જવાબ.
તથા
માલનું ભરત્યું.

સુરત તા૦ ૫ મી મેએ ૧૮૭૧

વાહલી બેહન જરબાનુ

તમારૂં કૃપા ભરેલું કાગજ ગયા માસની તા૦ ૨૫ મીનું લખેલું પોંહતાને વાર તે મધે જણાવેલી ટીપ મુજબ તમારી વરદી બજાવી સર્વ માલ ખરીદ કર્યો છે તે જાણજોજી. એ માલ તમારી સહલાહ મુજબ અચ્છી રીતે મજબુત પેક કરાવીને આજ રોજે બરોડા રેલવેની ઊતારૂઓની ગાડીમાં રવાના કીધોછે, તથા તેની રેલવે પોંહચ અત્રે બિડીછે, તે સંભાળીને લેજોજી. સઘળો માલ બરોબર પોંહચવે તરત જવાબ લખી મોકલજોજી.

એ માલનું ભરત્યું પણ આ કાગજની જોડે મોકલ્યું છે, જે ઉપરથી દાગીનાની સર્વ વિગત, તેમજ માલની કિંમત, તથા મોકલવાનો ખરચ, ઇત્યાદિ તમોને તરત માલમ પડશે.

લા૦ તમારી દુવાગીર.

જાઈજી જામાસ્પજી કાપડીઆ

ની દુવા વાંચજો.

તા. ક.—ભરત્યાં મધે હમોએ હમારી હકસાઈ લીધી નથી, પણ ફકત ધારા પરમાણે એ વિષે એક સતર નાખી છે તે જાણજોજી.

જા. જા. કા.

માલનું ભરત્યું.

(એટલે દાગીના, તથા ખરીદી, તથા ખરચની વિગત.)

દાગીના નંગ ૬ અંકે છ શ્રી સુરતથી મુંબઇ બરોડા રેલ વેની મારફતે, બાઇ મેહુરબાનુ ગુસ્તાપના હુકમથી અને તેમને હિસાબે તથા જરજોખમે રવાના કર્યા તેની વિગત—

દાગીના ઊપર કરેલી નીશાંન તથા નંબર.				માલ.	કેટલો.		ભાવ.			નાણાં.		
મે. ગુ.							રૂ	આ	પૈ	રૂ.	આ	પૈ
,,	૧	બાકસ.	૧	રેસમી કિનખાબ લાલ.	ગજ.	૨૦	૬	૪	૦	૧૨૫	૦	૦
,,	૨	,,	૧	રેસમી અલેચો પાલો.	ગજ.	૩૦	૫	૨	૬	૧૫૪	૧૧	૦
				ધાટ, સફેદ, ૧॥ ગજી પનાનો....	તાકા.	૫	૭૪	૩	૦	૩૭૦	૧૫	૦
,,	૩	કુંડીઓ	૧	બરફી મસાલાની તાજી	મણ.	૧	૧૧	૦	૦	૧૧	૦	૦
,,	૪	,,	૧	પનીર, મલાઈના રતલી એ....	નંગ.	૧૦	૧	૪	૦	૧૨	૮	૦
,,	૫	બાકસ.	૧	ગુલકંદના દાબડા ન૦ ૮	શેર.	૧૬	૦	૧૨	૦	૧૨	૦	૦
,,	૧	ધાગર.	૧	ગીધ સોજજું	મણ.	૬	૧૨	૮	૦	૭૫	૦	૦
જુમલે		દાગીના.	૬	ખરચ.						૭૬૧	૨	૦
				રેલવેનું નોલ.			૩	૫	૦			
				હેલ તથા મજુરી...			૧	૧૨	૦			
				બારદાંન તથા પેક કરામણ..			૦	૧૦	૦			
				હકસાઇ			૦	૦	૦			
										૭	૬	૦
				જુમલે રૂપૈઆ.						૭૬૮	૮	૦

સુરત તા૦ ૫ મી મેએ ૧૮૭૧

ભુલ ચુક લેવી દેવી.

લા૦ જાઇજી જામાસ્પજી.

ઊપલાં કાગજનો જવાબ.

મુંબઈ તા૦ ૭ મી મેએ ૧૮૭૧

જત તમારા મુબારક હાથનું કાગજ ચાલતા માસની તા૦ ૫ મીનું લખેલું તા૦ ૬ ઠીની બપોરે પુગું હતું. તે મધે બિડેલી "રેલવે રસીટ" તથા માલનું ભરત્યું સહિસલામત હાથ આવ્યું છે, અને તેથી તમારો ઉપકાર થયોછે.

ભરત્યાં પ્રમાણે દાગીના નંગ ૬ સઘળાં હુકબંધ માલમ પડયા છે, અને તેઓ માહેલો સર્વ માલ પણ પુરેપુરો અને સારી હાલતમાં મળ્યોછે, એમ જણાવવાને ખુશાલી ઉપજેછે. એ ભરત્યાંના જુમલે રૂપૈઆ. ૭૬૮–૮–૦ હમો પેહલી તકે તમારો ઉપર વાલી દેશું તે જાણજોજી.

એ નાણા હાલતો તમારે હિસાબે હમોએ જમે કીધાં છે, અને તમારા હુકમથી કેટલાંક બીલો જે હમોએ તમારે હિસાબે ચુકવ્યાંછે તે તમોને ઉધાર્યાંછે. એ બીલોની વિગત નીચે પ્રમાણે:—

બીલ ૧—દફતર આશકાર પ્રેસનું—તમોને ઓપાધ ચાલતાં સાલનું જે પોંહચતું કર્યે છૈએ તેનું રૂ ૩૧. ૨. ૦

બીલ ૧—માધવદાસ તથા મેહરવાનજીની કંપનીનુ.—તમારી વરદી પ્રમાણે પરચુરણ કાપડ મોકલ્યું તેનું ....રૂ ૩૧૬. ૭. ૧૧

બીલ ૧—કેવળ ગોકળ ચાહિવાલાનું—તમોએ ચાહે, સાકર, આરોરૂટ ઇત્યાદિ માલ મંગાવ્યો હતો તેનું ....રૂ ૮૦. ૭. ૬

ઊપલાં ત્રણ બીલો તથા હિસાબની બાકીનો આંકડો અત્રે બિડી મોકલ્યોછે તે તપાશી જોજો, તથા ભુલચુક દિસેતો ઝટ લખી જણાવજોજી. એજ અરજ.

લા૦ તમારી સદાની દુવાગીર

મેહરબાનુ ગુસતાસ્પ.

ની દુવા બંદગી કબુલ કરજોજી.

નંબર ૨૩૪૭

બાઈ જાઈજી જામાસ્પજી..................ઉધાર

દસ્તર આશકારા પ્રેસના માલેકોને

		શ્રી બોધ ચોપાનીયું જે તમો ખરીદ કરો છો તેનું લવાજમ સને ૧૮૭૧ ના સાલનું.....................................રૂ	૩	૦	૦
		ઉપલાં ચોપાનીયાં ઉપર તપાલ ખરચ ...રૂ	૦	૧૨	૦
		જુમલે રૂપૈઆ...	૩	૧૨	૦

મુંબઈ,તા૦ ૧ લી મએ ૧૮૭૧

ભુલ ચુક લેણી દેવી

ભરી પુરી પામ્યાછે.

બેહરાંમજી ફરદુનજીની કંપની.

નંબર ૨૦૪૦

બાઈ જાઈજી જામાસ્પજી..................ઊધાર

માધવદાસ તથા મેહરવાનજીની કંપનીને

નીચે જણાવેલો માલ તમોએ ખરીદીઓ તેની કિંમતઃ—

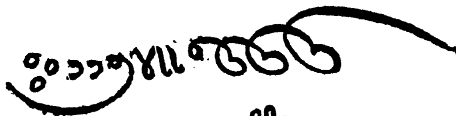
૧૮૭૧			કેટલું		ભાવ.	નાણા		
જાનેવારી	૫	ચીનાઇ તાનક્રોઇ બલુ તાકા નંગ ૨.........	ગજ	૪૧	૩ ૪ ૦	૧૩૩	૪	૦
ફેબરવારી	૨	ચિનાઇ તમામ ભરેલાંજ ભલાં	નંગ	૪	૧૨ ૦ ૦	૪૮	૦	૦
,,	૮	ચિનાઇ ગાજની સારી પીલી................	નંગ	૧	૩૫ ૦ ૦	૩૫	૦	૦
,,	૯	શાલફલાથ લાલ.........	વાર	૪૫	૨ ૦ ૦	૯૦	૦	૦
મારચ	૩	ફલાનલ સુધ ઉનની બારીક ફુમાસની.........	વાર	૧૦	૧૮ ૦ ૦	૧૫	૦	૦
						૩૨૧	૪	૦
		વલતર ટકો ૧॥ બાદ...	....		....	૪	૧૩	૧
					જુમલે રૂપૈઆ	૩૧૬	૬	૧૧

મુંબઇની તા૦ ૩ જી }
મેએ ૧૮૭૧ }

ભુલ ચુક લેણી દેણી

ભરો પુરી પામ્યાછે.

માધવદાસ અને મેહરવાનજીની કંપની.

શ્રી૧॥.

બાઈ જાઈજી જામારુપજીને માલ આપ્યો તેની વીગત—

જ	ઊ
૮૦।≡॥ તા૦ ૨૦ મી એપ્રલ ૧૮૭૧ ચુકતે પુગાછે.	૨૩।≡ તા૦ ૬ ઠી મેએ૧૮૭૧ ચાહ કાળી બાકસ ૧ તેમાં રતલ૧૫ અંકે પંદર ૨૧॥–લેખે.
	૩૯।– તા૦ ૮ મી ફેબરવારી ૧૮૭૧ ખાંડ સાકરીઆ મણ ૮॥ ૪॥=લેખે.
	૫॥।=॥ તા૦ ૧૨ મી મારચ ૧૮૭૧ આરોરૂટના ડબા નંગ ૭ અંકે સાત ૦॥।–॥ લેખે.
	૧૧॥।– તા૦ ૧૮ મી એપ્રિલ ૧૮૭૧ ચાહ આરંજ પિકો બાકશ ૧ તેમાં રતલ ૭ ૨૧॥≡ લેખે.
૮૦।≡॥	૮૦।≡॥

કેવળ ગોકળની સહી રૂપૈઆ ઉપર લખ્યા પ્રમાણે ચુકતે પુગાછે. હા૦ પોતે.

તા૦ ૬ ઠી મેએ ૧૮૭૧

બાઈ જાઈજી જામારપજીનો આંકડો—મેહેરબાનુ ગુસતાસ્પની સાથના હિસાબનો

જમે

૧૮૭૧					
મેએ	૬	તમોએ સુરતથી જે પરચુરણ માલ મોકલ્યો તેના ભરત્યાં પ્રમાણે નાણું	૭૬૮	૮	૦
		જુમલે. રૂપૈઆ....	૭૬૮	૮	૦
		બાકી તમોને દેવા...........રૂ	૩૬૭	૧૩	૭
		મુંબઈ તા૦ ૭ મી મેએ ૧૮૭૧			

ઉધાર

૧૮૭૧					
મેએ	૧	હમોએ તમારે હિસાબે બિલો ચુકવ્યાં, તેની વિગતઃ— દફતર આશાકારા પ્રેસનું....રૂ	૩૧૨	૦	
	૩	માધવદાશ તથા મેહરવાનજીનો કંપનીનું બીલ પચુરણ કાપડનું ....રૂ	૩૧૬	૬	૧૧
	૬	કેવળ ગોકળ ચાહેવાલાનો આંકડો....................રૂ	૮૦	૭	૬
		બાકી દેવા......................	૩૬૭	૧૩	૭
		જુમલે રૂપૈઆ...	૭૬૮	૮	૦

મેહેરબાનુ ગુસતાસ્પની સહી.

ઘર ભાડે લેવા સંબંધી.

મુંબઈ તા૦ ૧૫ મી મેએ ૧૮૭૧.

બાઈ મોટીબાઈ

જત લખવા અરજ એ છે જે તમારાં કોટકોટનાં ઘરનો ત્રીજો માળ હમોએ ભાડે રાખવાની ધારણા રાખી હતી તે મુજબ હમોએ તે જગો બરોબર જોઇ છે, અને સેજ અડચણ શિવાય બધી રીતે હમારો સમાસ થવા લાયક માલમ પડીછે.

હવે તમો બાઇને માગી લૈએછ કે વખત પ્રમાણે વિચાર કરી ભાડાંની રકમ ઠેરવો તો હમો આવતા માસની તા૦ ૧ લીથી તે જગો વાપરવાને શિરૂ કરીએ.

તમો સારી રીતે જાણોચ કે આ શેહરમાં એકવાર એવો પણ વખત હતો કે ગોયા પગ મુકવાનો જગ ન હતો. ગરીબો ગંધીલી જગોમાં ચંપાતા, અને શક્તિ ઊપરાંત ભાડું ભરી આબદા ભોગવતા હતા. તેમ બિજા હાથપર જેઓ પાંચ પૈસાનો તડાકો મારી મજાહ મારતા હતા તેઓ આંખ વિચિ ભાહુડાંની રકમ ભરવાને જરા અચકાતા ન હતા. તે વખત એવો વહી ગયોછે કે કોઈ એક મધ્યમ સ્થીતિના કુટુંબને ભાડે જગો જોઇતી હતી ત્યારે

મિત્રોની ખરખુશામત અને સગાંવાહલાંઓનો લાગવગ લગાડવો પડતો હતો, પણ એટલું કરતાંબી મનમાનતી જગો મેળવી શકાતી ન હતી. પણ હાલ તેવા વખતને વિસરી જવો જોઇએ.

તમો કહોછો તે ખરૂંજ હશે કે તમારાં ઘરના એકેક માળનું ભાડું રૂ ૧૨૫ ઉપજતું હતું; પણ હાલના વખતમાંતો રૂ૪૦(ચાલીસ) કરતાં વધારે પોસાય એમ હમો ધારતાં નથી, અને એજ રકમ હમો તમોને આપવાની દરખાસ્ત કર્યે છૈએ, જે મેહરબાની કરી બાહલ રાખશો એવી ઉમેદછે.

જો ભાડાં બાબે નક્કી થાયતો આપણી વચ્ચે લખત શી રીત થવું જોઇએ તેનો ખર્ડો લખી મોકલ્યોછે, તે તમોને કાંઇપણ રીતે વાંધા વનાનો લાગશે એવી આશાછે.

લા. તમારી તાબેદાર

ભીખાઇજી ભીમજી ઊમરીગર

તાજે કુલમ—તમારી મરજી મુદત બાંધવાની છે તો હમોએ વરસ પાંચનો નાખીછે તે જાણજો જી.

ભી. ભી. ઊ.

ઘર ભાડે રાખવા બાબેનું લખત.

બાઈ મોટીબાઇ, તે મરહુમ શેઠ નાદરશા નાનાભાઇની વિધવા, જોગ લા. ભીખાઇજી ભીમજી ઊમરીગર, જત હમોએ તમારાં કોટેકોટનાં નંબર ૯૦૫ વાળાં ઘરનો ત્રીજો માળ આખો ભાડે રાખ્યોછે તેની સરત નીચે પ્રમાણેઃ—

૧. ભાડું—દરમાસે રૂ૪૦) અંકે ચાલીસ ઠેરવ્યુંછે, તે દરમાસે ચહડા ચહડી ચુકતે કર્યે. પેહલ વેહલું ભાડું તા૦ ૧ લી જુન સને ૧૮૭૧ થી લાગુ પડે.

૨. મુદત—વરસ ૫) અંકે પાંચની કરીછે. એ મુદત આગમજ હમો અગર તમારૂં ઘર ખાલી કર્યે તો બાકી રેહેલી મુદતનું ભાડું હમારે ભરી આપવું સહી. અગર તેમ થાયતો હમારે બદલે કોઇ બિજું સારૂં ભાડુત હમારે હિસાબે રાખીએ તો તમારે કશો વાંધો લેવો નહીં. ઊપલી મુદત પુરી થયા આગમજ તમો પણ હમોને ખાલી કરાવી શકો નહીં.

૩. જગાત—કંઇબી જાતનું જગાત હમારે માથે નહીં. હમો તો ઉપલી રકમ ચોખે ચોખી દર માસે આપીએ.

૪. સફાઇ—રવૈયા પ્રમાણે જેમ તમારાં બિજાં ભાડુતો ઘરની સફાઇ સંભાળવામાં ભાગ લેછે, તેમ હમારે પણ કરવું કબુલ છે, તેજ પ્રમાણે તમોએ પણ ધારા પ્રમાણે હમારી વાપરવાની જગો ઘટતી મરામતથી સારી રીતે વાપરવા જોગ હાલતમાં રાખવી. પણ અગર એમ રાખવામાં તમો ખામી કરો તો હમો પોતે જરૂર્યાદ મરામત કરાવીને તેનો ખરચ ભાડાંમાંથી વસુલ કરી લૈએ સહી.

લા. ભીખાઇજી ભીમજી ઊમરીગરની સહી

મુંબઇ તા૦ ૧૫ મી મેએ
૧૮૭૧

સેહલગાહ સંબંધી.

માથેરાનનું બ્યાન.

મુંબઈ તા૦ ૭ મી મેએ ૧૮૭૧

સદા માયાળુ માતા જીલુબાઈ જોગ

સુરત.

જત હમોએ છેલ્લું કાગજ ચાલતા માસની તારીખ ૫ મીએ લખ્યું હતું, તેનો જવાબ તમોએ કૃપા કરી તારીખ ૬ ઠીને દિને મોકલ્યો હતો. તે તમારાં કાગજ મધે હમારાં કાકીમાય જોગ જે એક જુદું કાગજ બિડેલું હતું તે તેમને તમારી દુવા બંદગી સાથ પોંહચાડયું હતું. તમો ઉપર લખવાને નજદીક ૨ અડવાડયાં નિકળી ગયાં તેથી દલગીર છું, પણ પેહલું અડવાડયું તો પરિક્ષાની ગડબડમાં ગયું, અને બિજુંતો હમોએ કુટુંબ સહીત માથેરાનમાં કહાડયું. ત્યાંહથી હમો ગૈ કાલેજ આવ્યાં છૈયે, અને બનશે તો ફરી આવતો આખો મેએ માસ ત્યાંહજ પાછો કાહડશું. પણ વાહલી માતા, આ જગા તમે કદી જોઇ ન હશે તેથી તેની થોડીક હકિકત નીચે જણાવવા માગું છું—

માથેરાન આ શબ્દનો અર્થ ખરો માલમ પડતો નથી, પણ કોઇ એમ ધારેછે કે પહાડને માથે અથવા મથાળેનું રાણ અથવા જંગલ, એવો તેનો સાર સમજાયછે. આ ટેકડીને શોધી કાહડયાને આજે આસરે વીસ વરસ થયાંછે. તે મુંબઈથી રેલવેમાં જતાં આ-

સરે ૫૫ મૈલ ઉપર આવેલીછે, અને જી. આઈ. પી. રેલવેના ના-રેલના સ્ટેશનની જોડેથી તે ડેકડી ઉપર જવાનો માર્ગછે. હમો હમારા કાકા, કાકી, અને પિતરાઇઓ સુધાં ગયાં હતાં. નારેલનાં સ્ટેશન ઉપરથી જેવાં હમો ઉતર્યાં તેવાંજ ભાડુતી પાલખીઓ મધે બેશી ગયાં, અને હમારા કાકા તથા છોકરાઓ ભાડુતી ટટુઓ પર સ્વાર થૈ ચાલતા થયા. હમારો જે સામન હતો તે મજુરોને સ્વાધિન કીધો, અને તેઓ ચાલતા હમારી પાછળ આવ્યા. મુંબઇના હેલકરીની માફક આ મજુરો નથી—માથેરાંનના બજાર માસટરે જે દર ઠેરવી આપેલો હોયછે, તેજ તેઓ મુંગેમોહડે લેછે, અને ગમે તેવો માલ તેઓને સોંપી આવ્યાં હોઇયે તે તેઓ સલા-મત આપણા બંગલા મધે પુગાડેછે. હમારી દરેક પાલખી-ની સંગાત બારબાર હમાલો હતા, જેઓના ઝપાટાથી તથા હાંફતા અવાજથી જાણે બાજીરાવની એક નહાની સ્વારી ધસારાબંદ જતી હોય એવો દેખાવ દિસતો હતો. પણ પેલાં ટટુઓની શું વાત કહું! તેઓ દેખાવમાં એવાંતો દુબળા કે મુંબઇના ગધેડાંતો જરાબી આ-સુદાં ગણાય. તેઓ એવા રેંઢિયાળતો ખરા, પણ સ્વારને એક્કી ટગરે ભયંકર ખોહની બાજુએથી સહિસલાંમત પહાડને મથાળે પોંહચાડેછે. ગરીબાઈ, એજ તેઓની ખુબીછે, નહીંતો મસ્તિખોર હોયતો રસ્તાની બાજુએ આવેલા ઉંડા ગારમાં ગગડાવી દેતો કો-ઇની બોટી પણ હાથમાં આવે નહીં.

માંથેરાનના ડુંગર ઉપર ચહડવાનો ૭ મૈલનો આખો રસ્તો આડો અટાડો, ઊંચો નીચો, અને સાંકળોછે. તેનો એક બાજુએ ઉંચી પહાડની કિનારી, અને બીજી બાજુએ નીચા ખોહ હોયછે, જે કોઇ કોઇ ભાગમાં એટલાતો ભયંકર હોયછે કે કોઇ નબળાં મ-

ગજનું માણસ ડોકાવીને જોયતો તેને ઝટ ચિતરી આવ્યા વગર રહે નહીં.

પણ રસ્તાની બાજુનો અને ફરતો સર્વ દેખાવ બહુ ખુશનુમા અને મહાભારત હોયછે—જયાંહ જોઇએ ત્યાંહ ઊંચાં ઝાડો, તરેહ તરેહની વનસ્પતિ, અને ખીચોખીચ ઝાડીઓ, ઉંડા ખોહ, અને ઉંચા ડુંગરો નજર આવેછે. પણ નીચાણની સપાટ જમીન ઉપર નજર કીધી હોયતો આહ ! શું બ્યાન કરૂં ! કેહવો રળિયામનો દેખાવ ! હું એક ચિતારો હોતતો કેહવો તે ચિત્રિકાહડત ! નારેલનું ગામડું તો જાણે ઝાડો વચ્ચે બાંધેલો ચલીઆંઓનો માળો !—ત્યાંહ વેહતી એક નહાની નદી, તેની ઉપર પડેલાં સુરજનાં કીરણોથી એવીતો ચકચકિત બની રહેલી કે જાણે દૂરથી ફેંકી દીધેલા એક ચાંદીના પટાની મિસાલે દેખાઇ, અને ખેતરો જાણે એક નહાની વાડીમાં બિછાવેલા નહાના નહાના લીલા ગાલિચાના જેવાં જણાયાં.

અંતે નજદીક ૨ા કલાકમાં હમો આ પહાડને મથાળે જે પોંહતાં. વાહ ! શું ખુશનુમા દેખાવ ! કેહવી થંડી લેહકી ! કેહવો ઝાડપાનનો સ્વાસ ! ખરૂં પુછોતો મનેતો એવું લાગું કે આ જંજાલ ભરેલી જીંદગીને વિસામો આપવા હું પૃથવી છોડી આકાશ મધે આવી લાગીછું. ખરેખર, મુંબઇની જમીનની સપાટીથી ૨૬૦૦ ફીટની ઉંચાઇ ઊપર હું આવી લાગી, એ વિચાર કોઈ અનજાણાને કાંઈ થોડો ધાસ્તિ ભરેલો લાગશે નહીં, પણ મનેતો તેથી ઉલટુંજ લાગું.

માંથેરાનનો ચોરસ વિસ્તાર પાંચ મૈળનો ગણવામાં આવેછે, જયાંહ સઘળી જમીન કુદરતે ઝાડ પાન અને ફુલ ફૂલોથી

એવીતો ભરપૂર અને મનોરંજક બનાવી દીધીછે, કે આખા હિંદુસ્થાનમાં એવી ખુશનુમા જગો દસ પંદર શિવાય બીજી ન હશે. આ જગો વધારે કિમતિ ગણાવાનું કારણ એછે કે તે રેલવેની સડકની જોડે હોવાથી ત્યાંહ જવાનું સેહલ પડેછે. મુંબઇની ગીચ વસ્તીના ગોંઘાટથી, ગાડી ઘોડાના ગગડાટથી, ગરમીના ઉકલાટથી, અથવા ધુળ અને ધુંવાળાના કંટાળાથી કાયર થયલાં ઇનસાનને આ જાણે બીજી દુન્યામાં ૩ થી ૪ કલાકમાં આવી પોંહચવાનું બની શકેછે. પણ માંથેરાંનની ચઢાંણ ઉપર ગાડી ચાલી શકે તેવી ગોઠવણ હોતતો મુસાફરને એથી વધારે સેહલાઇ પડત. કેહેછે કે ઇટલી દેશમાં એવાજ ઉભા અને ઉંચા ડુંગરો ઉપર ચહડવાને સારૂં હમણા નવી તરેહથી રેલવે બંધાઇછે. એવી રેલવે માંથેરાનના ડુંગર ઊપર નારલ આગલથી ચહડવાને બનાવી હોયતો આ મુસાફરી વધારે સેહલી થૈ પડે તેમાં સંદેહ નહીં.

પ્યારી માતા, આ જગોને આકાશની નહાની દુન્યાં કહીયે તો ખોટું નહીં—કારણ, આકાશ મધે ઉડતાં વાદળાંની ભેટ હમો વારંવાર લેતાં હતાં, અને કોઇ કોઇ વેળા બામદાદમાં બહાર ફરતાં હમો ખરેખર વાદળાં મધેથી પસાર થતાં હતાં !

માંથેરાંન મધે એક બજાર, તાર તથા પોસ્ટ આફીસ, દવાખાનું, દેવળ, અને પોંહચખાંના છે. ખાનગી બંગલાઓ અત્રે સંખ્યાબંધછે, જેઓમાંના કેટલાકો ઘણા કિંમતિ અને કુસાદેછે. ઘણા ખરા સર્વ બંગલાઓના અંગ્રેજીમાં મનપસંદ નામો આપેલાં હોયછે—જેવાંકે "જંગલનું ઠામ" "રાની મુકામ" "બાહેસ્ત" "વસંતનો બાહર" ઇત્યાદી; તેઓ ઘણા ખરા સઘળાના છાપરાં ઘાસના બનાવેલાં હોયછે, જેથી અંદર થંડક સારી રેહછે.

નળિયાના અને લોઢાનાં છાપરાં પણ કેટલાકોને હોયછે તેઓ ઉપર ખરચ વધારે બેસેછે.

હમો ફરવા જતી વેળા કેટલાક બંગલા જોવા ગયાં હતાં. આસ પાસ લીલોત્રીથી ભરપૂર ખીન, ખોહ, અને ડુંગરા, જેઓની અંદર અથવા ઉપર રૂપેરી રંગનાં વાદળાંઓએ વાસો લીધેલો, તે જોઇ ખુદરતનો ખિલેલો બાહર આંખને તાહડક આપેછે, અને દિલને ગુપ્ત ખુશાલીમાં એકદમ ગરક કરેછે.

જેમ આ જગો ધંધા રોજગારના કલકળાટથી દૂરછે, તેમજ માણસની આશાએસને વાસ્તે એ જગોએ જાત જાતના પંખેરાં ઝાડો મધે બેસીને પોતાની નાજુક હલકડીના મધુર અવાજથી કાનને ખુશાલી આપેછે, અને વળી મેહનતુ મધમાંખ સારો દાહડો ફુલ અને ફલ મધેથી મિઠાસ કાહડી પોતાનો મધપુરો ભરવામાં ખંતિ રહી આપણને ઉદ્યોગી થવા શિખવેછે, તથા સુંદર રંગીન પતંગિયું દરેક ફુલના ઝાડ ઉપર નાચ કુદ કરી આ ખુશનુમા દેખાવ સંપૂર્ણ કરેછે.

માથેરાનની ટેકડીના વિસ્તારનો જયાંહ કેટલેક ઠેકાણે અંત આવેછે, ત્યાંહથી સાંમી બીજી ટેકડીઓનો તથા નીચાણની ખીન અથવા ખેતરોનો દેખાવ અતિ ખુશનુમા લાગેછે. એવી અંત અથવા આણીને "પાઁઇંટ" કરી કહેછે, અને એવી "પાઁઇંટ" ૬ થી ૮ હમોએ જોઇછે. * તેઓ ઉપરથી ફરતો દેખાવ એટલોતો દિલપસંદ દિસેછે કે ત્યાંહ બેશી રહીને જોયાજ કરીયે તો ખાવાનું પણ ભુલી જૈયે. ફરવા જવાની આ જગો ગણાયછે, અને કેટલી-

* જેવીકે પાનોરામા, પાઁરકયુપાઇન, લુઇસા, એકો, લાંડસ્કેપ, ચાઁક, ગારબટ, ઇત્યાદિ.

કે "પૉઇંટ" આગળ બેસવાને બાંકો રાખેલાછે. "પાનોરામા" નામની એક પૉઇંટ ઉપરથી હમોને નીચે નારેલનું ગામડું નજર પડયું હતું, જે મેં ઉપર કહ્યું તેમ ઝાડો મધે બાંધેલા એક પક્ષિના માળા જેવું લાગું, રેલવેનું સ્ટેશન જાણે બચ્ચાંને રમવાનો બંગલો, અને રેલવેની સડક જાણે કૉપીબુક ઊપર દોરેલી લીટી. તેવામાં થોડેક વારે એક "ટ્રેન" આવી લાગી, જે એક કાનકચુરાની મિસાલે ચાલીને ગેપ થૈ ગૈ. એ "પૉઇંટ" આગળથી મુંબઇનું બારૂં પણ નજર આવેછે.

પાણીને માટે માથરાનમાં એક બંડ અથવા દેવાલ બાંધીને વેહતું પાણી અટકાવી રાખવાનો તલાવ કીધેલોછે, જેની આસપાસની જગોમાં ચીના માલીઓ ભાજીપાલો અને તરકારી ઉગારેછે. હમોતો વારંવાર હમારી મરજીમાં આવે તેવી તાજી તરકારી તોડાવીને લૈ આવતાં હતાં.

માથેરાનમાં વરસમાં ૮ માસ સુધી વસ્તી રેહછે, તેમાં ગરમીના માસમાંતો મોજ કરવા આવનાર લોકોથી તે ખિચોખિચ ભરાઇ જાયછે; પણ ચોમાસામાં બંગલાઓમાં માળી અથવા રખેવાલોજ ભરાઇ બેસેછે, બીજા કોઇ રેહેતા નથી. એ પ્રમાણે જ્યારે સર્વે જણ આ સિતળ ટેકડી છોડી જાયછે ત્યારે ખુદરતના રાક્ષસો ત્યાંહુ ધામો નાખી ચોમાશું કાહડેછે. આ રાક્ષસો તોફાન, વિજળી, વંટોળિયો અને ગગડાટ છે, જેઓ પૂર જોસમાં પોતાનું ઝનુન કાહડી ત્યાંહાં ગબડી રમેછે; અને તેઓનો મસ્તાન સરદાર "મેગરાજ" પોતાના ઝાપટાંઓના ઝપાટા આ ટેકડી ઊપર લગાવી ધૂમ મચાવી મુકેછે. જ્યારે મુંબઇમાં આસરે ૮૦ ઇંચ વરસાદ પડેછે ત્યારે તે બહુ થૈ ગયો એમ માનો કંટાળિએ છૈયે,

પણ માથેરાનમાં ૩૦૦ ઇંચથી વધારે પાણીપડેછે, અને તે સબ-બથી હવા અતિ સરદ બનેછે, તથા રસ્તા ઊપર રેલ આવેછે. પણ આ ટેકડીની ખુબી કડકડતી ગરમીમાં સાબેત થાયછે. ઊંચો જગો હંમેશ સાફ હવા અને તાહડક રાખેછે, તેથી તંદરોસ્તી સુધારવાને, તેમજ મનને મજાહ તથા આશાયસ આપવાને આ જગો અમૂલ્ય કેહવાયછે.

ખરૂં પુછોતો મનેતો ત્યાંહથી પાછું આવવા પણ ગમ્યું નહીં. હું મનમાં ઇચ્છવા લાગી કે આ એકાંત જગોમાં અને રળિયાત દેખાવ મધે સદા મારૂં ઠામ હોયતો કેહવું સારૂં ! ઓ ઇશ્વર હું એકું પક્ષિ હોતતો દરરોજ આ દિલપસંદ દેખાવની ભેટ લીધા વના રેહત નહીં.

કેહછેકે માથેરાન કરતાં પણ વધારે ખુશનુમા ટેકડી મામલેશ્વરની છે, તે હમોએ જોઇ નથી, પણ ખોદાનું ચાહવું હશેતો ત્યાંહ આવતી મોસમમાં લટાર મારી આવશું. વાહલી માતાજી, તમો તે વેળા હમારી સાથ આવોતો કેહવું સારૂં !

માતાજી, મારી તંદરોસ્તીમાં વધારે સુધારો થયોછે, માટે મારા વિષે કશી ચિંતા કરવી નહીં. એજ વિનંતિ.

લા૦ તમારી સદાની તાબેદાર બેટી

ફીરોજબાઇ પેસતનજી

ની દુવા બંદગી કબુલ કરજોજી.

કરાફર્ડ માર્કેટનું બયાન

મુંબઈ તા૦ ૮ મી મેએ ૧૮૭૧

વાહલી બેહન ગુલ

અજબ બેહન તમોને મુંબઇ વના ચેન પડેછે ! તમારાં નેક કદમ અત્રેથી કરાંચી રવાના થયાં તેને આજ નજદીક વરસ આઠ થયાં હશે. એટલા અરસામાં તમો એકવાર પણ અત્રે બે દાહડા આવી ગયાં નથી, એમ જોઇ હમોને ભારે અચરતિ ઉપ-જેછે. અજબ તમોને મુંબઈ શિવાય સોવાઈ જાયછે ! અજબ તમોને કર પડેછે ! હમારૂં તો એવું મત્તછે કે હિંદુસ્થાન માહેલાં ગમે તેવાં ગામમાં જઇ વશો, ચાહો તેવી જગોમાં સેહલ કરો, પણ મુંબઇ શેહર તે સર્વને શેવટ વિસરાવી દેશે. આ વિચાર જાતી અનુભવ ઉપરથી ઉત્પન્ન થયોછે. હમો પણ કેટલીકવાર પરગામ સેહલ કરી આવ્યાં છૈયે, જયાંહ ઘડીભર ચેન પડે, પણ જાજા દિવસ નિકળિ ગયાતો અકારૂં થૈ પડે, અને વાહલી મુંબઇ છાતિ-એ ચહડી આવે, અને અંતે મુંબઇ નગરીમાં પાછા પગ મુકીએ ત્યારે જીવ નચિંત થાય.

ત્યારે, બેહન, તમો મુંબઇ એકદમ છોડી બેઠાં, તે માહેલાં સગાંવાહલાંને તજી દીધાં, મિત્રોને ભુલી ગયાં, અને કરાંચી સરખાં નહાના શેહરમાંથી જરા ખસતાં પણ નથો, એ બિના હમારાં દિલ-માં ઓચંબો ઉપજાવેછે.

બેહન, હાલ મુંબઇમાં તમારા સિધાયા બાદ કેટલો ફેરફાર અને સુધારો થૈ ગયોછે, તેનું બ્યાન કરૂંતો એક બે પત્ર નહીં, પણ આખી પોથિ ભરાઇ જાય. ફકત અત્રે નવી બંધાયલી બજારનું આજ રોજે એક ટુંક બ્યાન કરી મોકલુંતો તમો વાંચી ખુશી થયા વના રેહનાર નથી.

શિરૂ કરતી વેળા પેહલાંતો મારે એટલુંજ કેહવું જોઇએ કે આખાં હિંદુસ્થાનમાં મુંબઇના સરખું બજાર અથવા માર્કેટ કેઢ્યે ન હશે. આ માર્કેટ મુંબઇના શેહરની સુધરાઇ ખાતાના વડા અમલદાર મિસ્ટર આર્થર ક્રૉફર્ડની આગેવાનીથી બંધાઇછે, અને તે સબબથી તેનું નામ "આર્થર ક્રૉફર્ડ માર્કેટ" કરી રાખ્યુંછે. આજલગી મુંબઇ મધે જે કાંઇ બજારો હતી તે દેખાવમાં કંગાલ, વગમાં કોતા, વપરાસમાં ગલીચ, અને એવીતો બદબોથી ભરેલી કે વારંવાર નાકે ડુચા માર્યા વગર તે મધે ફરાય નહીં. એવી દુર્ગંદિ બજારમાં પુરૂષ જેવાને જતાં કંટાળો ઊપજે, ત્યારે આબરૂદાર અબલા કોણ અંદર જવાને ખુશી થાય? એવી કંગાલ બજારોથી ખરેખર મુંબઇ સરખાં જાહોજલાલીવાળાં શેહરને કપાળે કાલી ટીલી લાગેલી હતી, જે પેલા ધુંધી અમલદારે સફા કીધીછે, અને ઠારેઠાર નવી નવી ફુસાદે બજારો બંધાવીછે, જેઓમાં ઉપલી મેદાનને નાકેની "ક્રૉફર્ડ માર્કેટ" સરદારી ભોગવેછે. આ બજાર ઊપર નજદીક રૂ૧૧૦૦૦૦૦ (અગીઆર લાખ!) લાગાછે,અને ઘણાકો કેહછે કે આ મહાભારત રકમ પાણીમાં ગેછે. ખરેખરૂં એમછે કે જે કાંમ પાંચ છ લાખમાં થવું જોઇએ તેમાં અગીઆર લાખના ખરચનો આંકડો મુંબઈની વસ્તીને માથે ઘણો બોજ સરખો થયોછે.

આ માર્કેટ જુદા જુદા ચાર ભાગમાં વેંહચાયલીછે—જે માહેલા આગલા અને સર્વેથી મોટા ભાગમાં ફુલ, ફલ, તરકારી, સુક્કો મેવો, ચાહે, સાકર, પાંઉ, બિસકિટ, અને જાત જાતની વેલાતિ ખોરાકી ભરચકર વેચાયછે, પાછળના એક જુદા ભાગમાં બકરાનું માંસ અને મચ્છી વેચાયછે. તેની બાજુના એક ત્રીજા ભાગમાં મોટું માંસ વેચવાનું મથક કીધુંછે. અને ચોથા ભાગમાં ખોરાકીમાં આવતાં પીછાંવાળાં જનાવરો વેચાયછે. એપ્રમાણે જુદી જુદી જીનસો જુદા જુદા ભાગમાં વેચાતી કીધાથી ડહાપણ કીધું છે, કારણ તેથી કોઇને પોતાના ધર્મની છીત રેહતી નથી.

આ બજાર અતિ સુંદર, બહુ મજબુત, અને રોનકદાર બાંધેલીછે. તેની તમામ બાંધણી પથ્થર અને લોખંડની છે. જમીન ઉપર સફાઇદાર કાળા પથ્થર જડેલાછે, અને ગંજાવર લોખંડના છાપરાં બુલંદ લોખંડના થાંભા ઉપર રહેલાંછે. આગલા ભાગની વચ્ચેથી એક સુંદર મિનારો બાંધેલોછે, જેની ઉંચાઇ નજદીક ૧૦૦ ફીટનીછે. આ મિનારા ઉપર ચાર તક્તિવાળું મોટું ઘડિયાલ ગોઠવેલું છે, જેમાં એવી ગોઠવણ કીધેલીછે કે તેની અંદર ચેરાગ રાખ્યાથી અંધારી રાતના કોઇબી વખતે કેટલા વાગા તે ખુલ્લી રીતે દેખાયછે. રાતના આ ઘડિયાલની તક્તિ તે મધેની રોશનીના સબબથી દૂરથી ઉગતા ચંદ્રની મિસાલે માલમ પડેછે.

વળી આ મિનારા તરફ બે મજલા અથવા માળ કીધેલાછે, જે મધેના પેહલા માળ ઉપર ગ્રહસ્થો તથા સ્ત્રીઓને માટે બે ઘડી આશાયસ લેવાનું, વર્તમાન પત્ર વાંચવાનું, અથવા લખવાનું એક મોટું દિવાનખાનુ બનાવેલુંછે; અને તેમજ ત્યાંહ એક જુદું દિવાનખાનુ બનાવેલુંછે, જયાંહ જમીન ઉપર ગાલીચા પાંથરી

તે ઉપર દેશી રવૈયા પ્રમાણે સુંદર ગાદી તકીયાવાલી સંખ્યાબંધ બેઠક અથવા પેહડી બનાવેલીછે. બિજા મજલા ઉપર બજાર માસ્ટરને રેહવાનું મકાન કરી આપ્યુંછે. આ અમલદાર બજારની સફાઇ સાચવેછે, બાગની તકેદારી કરેછે, તથા ખોરાકીમાં આવતી જીનસો તંદરોસ્તીનો બિગાડ કરનારી ન હોય તે વિષે સંભાળ રાખેછે.

વળી આ બજારના વચલા ખાલી ભાગમાં એક સુંદર બાગ બનાવેલોછે, જે મધે તરેહ તરેહના ખુશનુમા ઝાડ પાન તથા વેલા બિરાજી નિકળેછે. અત્રે ગોઠવેલા સુંદર લોખંડના બાંક ઊપર આશાયસ લૈ, અને લિલોત્રી ભરેલા કયારાઓમાં મોર તથા સાબરને ફરતાં, ચરતાં, અને ગેલ કરતાં જોઇ, દિલમાં કેટલી ખુશાલી ઊપજેછે તે તમો ઝટ વિચારી શકશો. એ ઊપરાંત બાગના મધ્ય ભાગમાં સફેદ પથ્થરનો એક સુંદર ફુંઆરો બાંધેલોછે, જે જાનવરોના મૂખમાંથી પોતાની બિલોરી ધાર નીચેની હોજમાં ધિમે અવાજે નામી સર્વ જોનારની આંખોને તાહડક પાડેછે. તે અવાજ ગોયા હળુસેથી આપણને એમ સમજાવેછે કે "બાઇઓ આ ઠેકાણે તમો પોતે બજાર કરવા આવવાને જરા પણ આચકો ખાશો નહી."

અત્રે યુરપીઅન સ્ત્રીઓ પોતાના ભરથારોની સાથ બજાર કરવા આવતી વારંવાર દેખાયછે. હમો પોતે પણ હમારા ભરથાર સંગ તેહવારને દિવસે અથવા ફુરસતને વખતે બજાર કરવા જૈયે છૈયે, અને મન માંગતી જીનસો ખરીદ કરી લાવ્યે છૈયે.

આ બજારના ઓહળા વિસ્તાર વિષે કાંઇક વિચાર તે મધે બનાવેલી લાંકડાંની બેઠકો અથવા દુકાનોની સંખ્યા ઉપરથી પણ

આવી શકશે. તે મધે આગલી તરફના મોટા ભાગમાં સઘળી મળી ૭૦૦ દુકાનો છે, જે મોલીમ પાડેલાં મજબુત પાટીયાંની બનાવેલીછે, અને તે મધેનો માલ ભરવાને માટે તળીએનો પોકળ ભાગ નાની વખાર તરીકે કામ આવેછે, જેનાં દલદાર પાલખીરોકાં બારણા બનાવેલાંછે. રાતના આ દુકાનો ઉપર કાંઇ કંગાલ દેખાવનાં કોડીઆનાં દીવા સળગાવવામાં આવતા નથી, પણ સાંફના મોહમાંથી લટકતાં સુંદર ગોળ ફાનસો મધે "ગ્યાસલાઇટ" સળગાવવામાં આવેછે, જેથી આખું બજાર જાણે દિવાળીના દીવાની લંગારથી ડીપી રહેછે.

બજારના આગલા મોટા દરવાજા તરફ કિમતી રંગ બેરંગી સંગેમરમરના ગોળ થાંભા ઊપર સફેદ સંગેમરમરની લાજીઓ ચહડાવેલીછે, જે મધે ઉત્તમ કોતરકામનાં ચિત્રો પાડેલાંછે. આ ચિત્રો સર જમશેદજી જીજીભાઇ વાળી હુન્નરશાળામાં બનાવવામાં આવ્યાંછે, જેની કારીગરી ઉપર કોઇ પણ આફરીન કીધા વના રેહતું નથી.

ક્રૉફર્ડ માર્કેટનું આ નહાનું બ્યાન તમને તે વિષે કાંઈ પણ વિચાર ઉત્પન્ન કરશે એવી ઉમેદછે. પરવાર મળવે વળી બીજી કોઇ વાંચવા જોગ બાબદનું વર્ણન લખી મોકલશું તે જાણજોજી.

લા૦ તમારી દુવાગીર બેહન.

કુંવરબાઈ કેરશાસ્પજી

ની દુવા કબુલ કરજોજી.

પરચુરણ બાબદો સંબંધી.

શેર-સટ્ટાના દિવાના વખત વિષે.

કરાંચી તા૦ ૧૫ મી મેએ ૧૮૭૧

વાહાલી બેહેન કુંવરબાઈ

જત તમારા મુબારક હાથનું ચાલતા માસની તા૦ ૮ મીનું લખેલું કાગજ તા૦ ૧૨ મીને દિને પોંહતું હતું તે વાંચી સર્વ બિના જાણીછે, અને એ કાગજ વિષે તમારો ઊપકાર માનુછું.

બેહેન,તમો મજબુત ભલામણ કરી હમોને મુંબઇ તેડોછો, તેથી તમારૂં હેત હમો ઉપર કેટલુંછે તે સાબેત થાયછે,અને તેથી તમારો આભાર માનીયે છૈયે, પણ તમારૂં શેહેર તમોનેજ મુબારક.

આ શેહેર જોકે નહાનુ અને ગરિબડું તોબી સુકાળ છે. જેમાં લાંબા દહાડાની ઓળખાણ પિછાનથી અચ્છી રીતે હમોને સોહવાઇ ગયુંછે. અત્રેનો આબોહવા ઘણુંકરી નિરોગી રહેછે, જેથી તંદરેસ્તીમાં તમારાં ગીચ વસ્તીવાળાં શેહેરની માફક બિગાડો થવાની ધાસ્તી રેહતી નથી.

મુંબઇ આવવા વિષે કોઇ કોઇવાર હમારાં મનને મોટો હાંફરો થાયછે, ત્યારે મુંબઇના વર્તમાનપત્રો વાંચી, ત્યાંહ ગયા દાખલ ગણી, મનને સંતોષ આપ્યે છૈયે.

બેહેન, સારૂં થયુંકે તમારાં શેહેરમાં જ્યારે પૈસાની રેલ અને તેજીનું તોફાન ચાલતું હતું, ત્યારે હમો અથવા હમારા ભરથાર હાજર ન હતાં, નહીંતો આજે નિરાંત બેસી તમારાં શેહેરની મુર્ખાઇ ઉપર દૂરથી હસી શકતે નહીં.

અરે તે મુર્ખાઇના વખત વિષેતો હમારાં ઘડાં મોટાંમાય પણ જારજાર રડેછે—આજવેર તેમની આંખમાંથી આંશુ કયાંહ સુકાયાંછ ! આ મારા બોલ કદાચ તમોને અચરતીમાં નાખશે.

ખુલ્લી રીતે બોલતાં એક હાથપર જેમ દલગીરિ ઉપજેછે, તેમ બીજા હાથપર હસવું પણ આવેછે. તમને યાદ હશે કે હમારા મરનાર મમાવા અસલ ગોલવારની ગલીમાં રેહતા હતા; તેઓ સ્વર્ગવાસિ થયા ત્યારે રૂ૫૦૦૦ ની રકમ મુકી ગયા હતા, જેમાંથી ઊભાં વરસની ક્રિયા કરતાં રૂ૩૦૦૦ બાકી રહ્યા હતા. હમારા મામા શેરનો ધંધો ધમધોકાર કરતા હતા. તેમને રોજ ખીસાં ભરી લાવતાં જોઇ મોટાંમાય લલચાયા! એકવાર મામાની સલ્લાહ પુછતાં તેઓએ છાતિ ઠોકી કહ્યું કે રૂ૩૦૦૦ ની રકમને બેવડી થતાં કેટલો વાર! પાનને ચુનો લગાડીએ તેટલો. આ શબ્દોથી દોસાંજીએ ઉલટ ભર્યાં ઉઠીને પોતાની પાસે તીજોરીમાં જે સરકારી "લોન" હતી તે કાહડીને ખપાવી નાખવા મોકલી, અને તે નાણાના શેર લૈ વકોરામાં મુકયા. પછી લાંબો વાર ગયો નહીં તેટલામાં તો તેઓ કોડીની કિંમતના થૈ ગયા, અને હજી વકોરામાં ઉદૈને હસ્તગત છે. હવે થયું તે થયું, એટલા જાણે હતાજ નહીં, એમ માની બેઠાંને જાજોવાર ગયો નહીં તેટલામાં "નોટીસ" આવી કે ખોટમાં ભરવાને "કૉલ" આપો. ડોસાંજીતો બિચારાં માથું કુટવા લાગાં, પણ મામાએ કહ્યું કે આપ્યા વગર ચાલશે નહીં, નહીંતો ફર્યાદિ થશે. તેથી મોંહત-લાકડાના રૂ૧૦૦૦ ની મોટામાયની સોનાની બાંગડી હતી તે ખપાવીને કૉલ ભરવો પડયો! આ બિના સાંભળી હમોને અતિ ખેદ ઉત્પન્ન થયો હતો; ત્યારે દોસાંજીની દલગિરીનો વિચાર થૈ શકતો નથી.

વાસ્તે "ડુંગર દૂરથી રળિઆમણો" ગણી, તમારાં માતબર શેહરથી દૂર રહી, હમારાં ગરીબડાં ગામને વળગી રેહવું વધારે પસંદ કર્યે છિયે.

ઉમેદછે કે તમારા વિચાર આ બાબે જણાવવાની તસદી લેશે.

લા૦ તમારી સદા હેતવતી બેહન.

ગુલજાર

ની દુવા કબુલ કરજોજી.

શેર સટ્ટાના દિવાના વખત વિષે બીજું પત્ર.

મુંબઈ તા૦ ૨૧ મી મેએ ૧૮૭૨

વાહલી બેહન ગુલ

ચાલતા માસની તા૦ ૧૫ મીનું લખેલું તમારૂં કાગજ ગૈ રાતે પોહતું હતું, જે વાંચ્યાથી દલગોરિ સાથ દયા ઉત્પન્ન થૈકે. તાબી તમોએ જે દુઃખદાયક દાખલો ટાંકી બતાવ્યો છે તેવા, તથા તેથી વધારે ખેદકારક અગણિત દાખલા જે અત્રે હુમે નજરે જોયાછે, તેઓનું બ્યાન કરતે માથાંના બાલ ઉભા થયા વના રહે નહીં; પણ તેમ કરવાને ફુર્સદ મળવી જોઈયે.

મુંબઇમાં એકવાર એક જાતનો રોગ ફેલાયો હતો, જેનું નામ "ધનરોગ" અથવા શેર-સટ્ટો હતું. તેની અસરથી ઘણાં ખરાં સર્વના ચિત ચરી ગયાં હુતા, ચશમ ફરી ગયા હતાં, અને દાનત બૂરી બની હતી—"લુટવું ને ધુતવુ" એ તેઓ સર્વની મુખ્ય નેમ હતી. તેની અસરથી તેઓની નજરમાં મટોડાનો એક ટેકડો સોનાનો ગંજ ગાલતો. અરે! જે કંગાલો એકવાર છાપરૂં ચરાવવાને અશકત હુતા, તેઓ સોનાના નળિઆં ચહુડાવવા મંડી ગયા હતા; જેઓ રૂપીઆનો ખુર્દો ગણવાને ગાવદી હતા, તેઓ લાખે લેખાં કરતાં દિસ્યા હતા; જેઓના પગમાં આખા જોડાના વાખા હતા, તેઓ સફેદ જોડીમાં ફાંકડી ફૈટન ફેંકવા લાગા હતા; જેઓને હાંડલામાં ઓરવાના સાંસા હતા, તેઓ રોજ વાડી અને

પોંહચખાને પોંહચતા હતા; જેઓને બાંધી મારેતો ખીસામાંથી ખોટી અરધી નિકળતી ન હતી, તેઓ નોટના પડીકાં લૈ ફરતા હતા; જેઓ ગંદીલી ઓરડીમાં ગગડતા હતા, તેઓ હાથમાં રોકડ લૈ વાડી બંગલા ખરીદવા રોજ ફરતા હતા; જેઓ બરોબર ધંધો કાહડી જાણતા ન હતા, તેઓ એકદમ ઓહ્દેદાર થૈ બેઠા હતા; ટૂંકમાં કહ્યેતો સર્વ કોઇ સોદાગર, નાણાવટી, અને શેઠ સાઉકારમાં ખપવા લાગા હતા; પણ તે સઘળું ખરી દોલત વનાનું હતું' તેથી થોડા વખતમાં પર્પોટો ફુટો, અને સઘળું ગૂમ થૈ ગયું!

બેહન, જયારે એવો વખત હતો, અને જયારે હમારાં મોટાં માય કહેછે તેમ "સોનુ રૂપું નાચી રહ્યું હતું." ત્યારે મોંઘવારી તો પુછવીજ નહીં; એવા વખતમાં જીંદગીને જરૂર્યાદ જીનસો બેવડે અને તેવડે ભાવે વેચાતી હતી, અને એવા આકળા વખતનો બોજ કોઇ ઉપર નહીં, પણ પસિનો ઉતારી રોટલા રળનારાઓ ઉપર જબરો પડતો હતો. એવા વખતને જયારે ગરીબો દુકાળયો વખત કરી કેહતા હતા, ત્યારે હરામખાઉ મોજીલાઓ તેને સુકાળનો સોનેરી વખત ગણતા હતા.

એવા વખતનો ભોગ હમારા કાકા કેકોબાદજી થૈ પડયાછે. તેઓ સરકારી નોકરીમાં રૂ૨૫૦ ના મુસારાવાળા આબરૂદાર ઓહ્દા ઉપર હતા; તે નજદીક ૧૭ વરસની નોકરી ઉપર એકદમ લાત મારી એક પર્પોટા કંપનીના મેનેજર થયા હતા. ત્યાંહ રૂ૭૦૦ નો પગાર માસ ૧૩ સુધી ભોગવ્યો એટલામાં તે કરકટી કંપનીનો પાયો ધસી ગયો, અને આજ સુધી બેરોજગાર બેઠાછે, કારણ, આગળી સરકારી નોકરી કાંઈ પાછી મળી શકતી નથી, અને તેમને લાયકની બીજી નવી નોકરી જડતી નથી.

એવા વખતમાં વળી તેમની પાસે જે કાંઇ શેરો હશે તેઓ

ઉપર "ફૉલ" ભરવાનું દબાણ ચોતરફથી ચાલેછે, ત્યારે તેઓની હાલત ઉપર ખોદા શિવાય દયા કોણ આણે !

પણ આ સટ્ટાનો પવન જેમ પોતાની માઠી, તેમ એક સારી પણ અસર રાખી ગયોછે. જેમ પૈસો ખૂબ વધી ગયાથી લોક કુસાદે જગો અને ઓહળાં મકાનો વાપરતાં ગયાં, તેમ જગોની તાણ વધતી ગૈ, તેથી શેવટ માતબરોએ સરકારને અરજી કરીને મુંબઈના કોટની આસપાસ અસલ પોર્ટુગીઝ સરકારે બાંધેલી ફરતી મજબુત દેવાલ હતી તે ભાંગી નખાવી, તથા તેની જોડેની ચર પુરી નખાવી. પછી તેમાંથી નિકળેલી જગો ઉપર હાલ એવી તો રોણકદાર ઇમારતો બંધાઇ ગૈછે કે તે દરેકને એકેક મેહલ કરી કહેતો ખોટું કેહવાય નહીં.

કોઇ કોઈ વાર મજાકમાં કેહવાતું હતું કે અગરજો અંગ્રેજો આ દેશ છોડી જાયતો તેઓની પાછળ ફકત ખાલી બાટલીઓ રહી જાય! પણ મુંબઇ મધે હાલ નવી બંધાયલી સરકારી તથા ખાનગી બુલંદ બાંધણીની ઇમારતો ઉપલા ટિકા રદ કરેછે. આ ઈમારતો એવી તો છોકદાર, એવીતો ગંજાવર, એવીતો વિચિત્ર, અને સુખ, શોભા, તથા સગવરથી સંપૂર્ણ બનીછે, કે તેઓ યુરપીઅન હુન્નર, અને અંગ્રેજી કળા, તથા કારીગરની કાયમ ઇધાની બતાવી આપેછે.

લા૦ તમારી દુવાગીર

કુંવરબાઈ કેરશાસ્પજી

એક માતાએ નહાની દિકરીનું મોટી દિકરી ઉપર મોકલેલું કાગળ.

સુરત તા૦ ૨૨ મી મેએ ૧૮૭૧

વાહલી દિકરી પીરોજબાઇ,

આજ જાજા દિવસ થયા તમારી તરફના રૂડા સમાચાર સાંભળ્યા નથી તેથી હમારા ડોળા તણાઇ રહ્યાછે. ગૈ પરિક્ષામાં તમોને ઇનામ મળ્યું હતું કે નહીં તે વિષે પણ તમે હજી હમોને જણાવ્યું નથી.

હું ઇચ્છુછ કે તમારી માફક તમારી નાની બેહન પણ કાબેલ નિવડે. તણીએ નિશાળે જવા માડયું છે, પણ રમત્યાળ જાણી જણાયછે. આજ રોજે તણીએ તમારી ઉપર (પાછળ જોડેલી) એક ચિઠી લખવાની હિંમત કરીછે, તે મધે શબ્દોની જોડણીમાં તથા બીજી રીતે ઘણીક ભુલચુંક કીધી હશે, જે મેહરબાની કરી સુધારજો, અને એજ ચિઠી સુધારીને અત્રે પાછી રવાના કરવાની તસદિ લેજોજી.

લા૦ તમારી વાહલી માતા

જીલુબાઇની દુવા કબુલ કરજો.

એક નહાની બેહને મોટી બેહન ઊપર લખેલું કાગજ.

જેની જોડણી ઘણી અશુદ્ધ છે તથા જેમાં વિરામ ચિન્હો મુકયા નથી.

સુરત તા૦ ૨૨ મી મેએ ૧૮૯૩

માહારી પીયારી બેહેન

અમોને તો બરાબર લખતાં આવરતું નઠી માતે ભુળચુક પરેતો માપ કરવી આજે નજદીક દોર વરસ થયાં અમો અતરે. ની નીસાલે જઇએચ તાં વરગમાં ચોઠી જગો રાખીએચ પણ તમો જેવાં ઉસીઆર બેહેનથી અમોને વારમવાર ઢરો મલતો હોએતો અમોને ગનો ફાએદો આંસલ થાએ ને અમો તમારી માફક ઉસીઆર ગનાઇ ઇણામ મેલવીએ હાલતો બીજી ચોપરી પુરી કીધી ને તરીજી ચોપરી થોરા દાદામાં સરૂ કરસું તે જાનજો- જી પણ બેહેન તમારી પાશે એ ચોપરીના અરથ હોએ તો મોકલસો તો તમારી મોટી મેરબાની થાસે.

અમો તઠા માતાજી શારી પેથેછે કસી ફીકર ચીનતા કરસો નઇ ને તમારી તંનદરોશતીના રૂદા શમાચાર મોકલતાં રેહેજો જી કાગલ પતર લખતાં રેહેજો જી ને અમો પણ ગરીગરી લખસું એજ વીનનતી.

લા૦ તમારી વાલી બેહેન

આલીબાઇની દુવા કબુલ કરજોજી.

તાજે કલમ—આએ કાગલમાં ભુલચુક પદલી ઓએ તો શુધારીને લખી મોકલવાની તસદી લેસો તો તમારો ઉપકાર જાદા થસેજી.

જોડણીની ચુક સુધારીને, તથા વિરામ ચિન્હો મુકીને પાછું મોકલેલું કાગળ.

મુંબઈ તા૦ ૨૩ મી મેએ ૧૮૭૧

વાહલી બેહન આલીબાઈ.

જત તમારા હાથનું તા૦ ૨૨ મી નું લખેલું કાગળ પુગુંછે, જે વાંચીને હમો ખુશી થયાં છૈયે. તમો વારંવાર લખવાને યત્ન કરશો તો બેશક એબારત તથા જોડણીમાં સુધારો કરતાં જશો, પણ બેહન, હાલતો ઉપલાં તમારાં કાગળમાં તમોએ જોડણી બહુજ અશુદ્ધ લખીછે, માટે તમારી ખાહેશ મુજબ તે કાગળ ભુલ સુધારીને નીચે પ્રમાણે પાછું લખી મોકલ્યુછે:—

"મારી પ્યારી બેહન

"હમોને તો બરોબર લખતાં આવડતું નથી, માટે ભુલચુક પડેતો માફ કરવી. આજ નજદીક દોહડ વરસ થયાં હમો અત્રેની નિશાળે જૈયે છૈયે; ત્યાંહ વર્ગમાં ચોથી જગો રાખીએ છૈયે, પણ તમો જેવાં હુશ્યાર બેહનથી હમોને વારંવાર ધડો મળતો હોયતો હમોને ઘણો ફાયદો હાંસળ થાય, ને હમો તમારી માફક હુશ્યાર ગણાઇ ઇનામ મેળવ્યે. હાલતો બીજી ચોપડી પુરી કીધીછે, ને ત્રીજી ચોપડી થોડા દહાડામાં સર કરશું તે જાણજોજી; પણ બેહન,

તમારી પાસે એ ચોપડીના અર્થ હોયતો મોકલશોતો તમારી મોટી મેહરબાની થશે.

હમો તથા માતાજી સારી પેઠેછે, કશી ફિકર ચિંતા કરશો નહીં, ને તમારી તંદરોસ્તીના રૂડા સમાચાર મોકલતાં રેહજોજી. કાગળ-પત્ર લખતાં રેહજોજી—હમો પણ ઘડીઘડી લખશું. એજ વિનંતિ"

"લા૦ તમારી વાહલી બેહન"

"આલીબાઈની દુવા કબુલ કરજોજી."

ઉપલાં ઉપરથી સાબેત થશે કે તમારાં કાગજની જોડણી કેટલી અશુદ્ધ હતી, પણ ઉમેદછે કે તમો હવે ધ્યાનથી લખી એટલી ચુક ફરી કરશો નહીં, તથા વિરામ ચિન્હો મુકવાને ચુકશો નહીં.

વારૂં, ઉપલુંતો તમારૂં લખાણ હમે સુધારી મોકલ્યું, પણ નીચે લખેલી વાર્તા મધે જાણીજોઇ ખોટી જોડણી હમો લખી મોકલીએ છૈયે, તે સુધારીને મોકલવાની, તથા વિરામ ચિન્હો ગોઠવવાની કોશેસ કરશો એવી ઉમેદછે.

સ્વીડન દેસ મધે એક ગરહસથે શરકારી નોકરીમાં કાંઇક ગફલતઠી એક અપરાધ કીધો હતો જેથી તેહને જાણથી બે જાણ કરવાનો હુકમ મલીઓ હતો આ ગરહસથના છોકરાને જેવુ માલમ પડીઉ કે તેહેના બાપને મારી નાખવાનો હુકમ થાએઓછે તેવોજ નીઆ આધીસની અજુર દોરી આવી ગુટન મરીએ બેસી હાત જોરી માગી લીધું કે મહને માહારા બાપને ઠેકાણે મરવા દેઓ—જે માનવનત પીતાએ મહને જીવતર આપીઉ તે મારીઓ જાએ

અને હું તેહુની પાછલ જીવું એ માહુરાથી બને નહી. તે નીઆ-આધીશને દીલમાં દઆ ઉપજી ખરી પણ એવું ધારવા લાગો કે આ છોકડાનું બોલવું શંગલું બારથોજ હશે, ખરાં દીલથી એ કાંઈ મરવા ચાતો ન હસે પણ ખાલી દાલ ગાલતો હશે. અંતે આ બાબે તે નીઆઆધીશે બાદસા ઉપર અકીકટ લખી મોકલાવી બાદસાએ તરત હલકારો મોકલાવીને હુકમ કેવડાવીઓ કે બાપને એકદમ માપ કરી છોરી દેવો અને બેટાને માન તથા ખેતાબ આપવો. આ ખેતાબ બાલ રાખવાને તે સપુટ બેટાએ નાપારી અને એક સુભાસીત ભાસાન કરીને હેવું જણાવીઊ કે મુજ ગરીબને ખેતાબની જરૂર નથી, માહારો બાપ નામોસીથી બેજાણ થતો બનચીઓ એજ વીચાર મારા ડીલને ખુસાલીથી છક કરેછે. હું ગરીબ કુતુંબનો થઇ માન ભરેલો ખેતાબ રાખુંતો થોદા વારમાં કદાચ ગુમાણથી મારા પીતા તરફ બેવફા બનું તે કરતાં ખેતાબ મને ન હોએ તો બેતર. આ ઊપરથી શાહુને વળી દીલમાં વધારે લાગું, જેથી તેની આંખોમાં પાની ભરાઈ આવીઆં, અને શેવટ આ ખરા શપુત બેતાને અને બાદુર જવાનને પોતાની ડરબારે પોતાનો ખાશ ખાણગો ચીતનીસ બનાવીઓ.

જોઇએ બેહન, ઉપલી વાર્તા મધેની જોડણી કેહવી રીતે સુધારી મોકલોચ.

લી૦ તમારૂં ભલું ઇચ્છનાર

પીરોજબાઈ પેસતનજી.

ટાંપ અથવા વિરામ ચિન્હો વિષે.

સુરત તા૦ ૨૩ મી મેએ ૧૮૯૧

મેહરબાન બેહન પોલીબાઈ

તમોએ કૃપા કરી મારી અશુદ્ધ જોડણી સુધારી મોકલવાની તસદી લીધી હતી તેથી તમારો મોટો ઉપકાર માનુછું. બેહનજી, હું જોડણી ઉપર લક્ષ દીધાથી થોડુંઘણું શુદ્ધ લખતાં શીખી; પણ વારંવાર વર્ગમાં "ડિકટેશન" લખતાં ટાંપ અથવા ચિન્હો મુકવાને શિક્ષક કેહેછે તે મને સમજ પડતી નથી. એ વિષે વિસ્તારી સમજ આપશો તો તમો બાઈનો મોટો આભાર થશે.

એ વિરામ-ચિન્હો ૧૦ જાતના વપરાયછે, જેઓના નામ પણ મને બરોબર ખબર નથી, પણ તેઓ લખાણમાં વાપર્યા વના ચાલેજ નહીં, અને કોઈ કોઇ વારતો સુલટાનો ઉલટો અને ઉલટાનો સુલટો અર્થ તેઓ વના થૈ જાયછે, એમ કેહેવામાં આવેછે. માટે ખચીત પેહલી તકે એ બાબે લખી મોકલવાની તસદી લેવાને ચુકશો નહીં એવી ઉમેદછે.

લા૦ તમારી તાબેદાર બેહન

આલીબાઈ

ઉપલાં કાગજનો ઉત્તર.

વિરામ ચિન્હો વાપરવા વિષે.

મુંબઈ તા૦ ૨૪ મી મેએ ૧૮૯૧

વાહલી બેહન આલીબાઈ

વાંચીને હું ભારે ખુશી થૈ છું કે તમોએ જોડણીમાં સુધારો કર્યો છે—તમારૂં છેલ્લું કાગજ પોતેજ એ વિષે સાબેતિ આપેછે.

હવે તમે ટાંપ અથવા વિરામ-ચિન્હો વિષે સમજણ માગો છો, તે મોટી ખુશી સાથ નીચે પ્રમાણે લખી મોકલું છું. લખવા વાંચવામાં એ ચિન્હો નીચે પ્રમાણે ૧૦ જાતના આવેછે:—

, સ્વલ્પ વિરામ (કૅામા)
; અર્ધ વિરામ (સેમીકોલન)
: વૃદ્ધ વિરામ (કોલન)
. પૂર્ણ વિરામ (પીરીયડ)
? પ્રશ્ન વિરામ (માર્ક ઑફ ઇંટરોગેશન)
! આશ્ચર્ય વિરામ (માર્ક ઑફ આડમીરેશન)
" " અવતરણ ચિન્હ (ઇંવરટેડ કૅામાઝ)
( ) કૌંસ (પેરેનથિસિસ)
- સંયોગી ચિન્હ (હાઇફન)
— વિયોગ ચિન્હ (ડેશ)

સ્વલ્પવિરામ—૧. જ્યારે એક વાકયમાં એકજ જાતીના બે અથવા વધારે શબ્દો એક પાછળ એક સલંગ એબારતમાં આવે ત્યારે આ વિરામ આવેછે. જેમકે: અકબર દયાનો, ધર્મિ, બાહદુર, અને ગુણવંત હતો.

૨—જ્યારે એક વાક્યમાં બે નહાના વાક્યો ગોઠવેલા હોયછે, ત્યારે આ વિરામથી તેઓ છુટા પડેછે. જેમકે: દુ:ખની વેળા નેકી આડે આવી સહાય થાયછે, અને સુખની વેળા નેકી મધ્યમપણે મજાહ આપેછે.

૩—જે આસામી જોગ લખતાં હઈયે, તેને બોલાવીને લખ્યે ત્યારે એ વિરામ વપરાયછે. જેમકે: બેહન, મારા એટલા કડવા બોલથી મનમાં માઠું લગાડશો નહીં.

૪—જ્યારે એક વાક્યમાં મુકાબલો બતાવનાર, અથવા ઉલટી મતલબના શબ્દો અથવા વાક્યો આવે, ત્યારે આ વિરામ મુકાય. જેમકે: નેપોલિઅન બાહોશ,પણ ગુમાની હતો. ખંડેરાવ ગાયકવાડ જુલમિ, પણ દુષ્ટલો હતો. પેલો બુઢ્ઢાતો છે, પણ સત્તરને ભારી પડે. આંખે આંધળો, પણ ગાંઠે પૂરો.

અર્દ્ધવિરામ—૧. જ્યારે એક વાક્ય પૂરેપૂરી મતલબ રાખતો હોય,
; અને તેની પાછળ બીજો વાક્ય તેની સમજ અથવા તાતપર્ય બતાવતો હોય, તો તેવા બે વાકયની વચ્ચે અર્દ્ધવિરામ મુકવી. જેમ: આબરૂ પૈસા કરતાં કિંમતિ છે; ગયલો પૈસો કદી મળે, પણ ગયલી આબરૂ મલનાર નથી. ગુસ્સો આપણા મનની શાંતિનો સંહાર કરેછે; ગુસ્સામાં પડેલાં ઇનસાનને શેવટે પસ્તાવો પેદા થાયછે. ધર્મિનું શેવટ સ્વર્ગમાં મકાન; પાપીનું શેવટ દોજખમાં ઠામ.

૨—જ્યારે એક વાક્ય મધે બે ચાર જુદાજુદા વાક્યો હોય, અને તેઓ સર્વ એક બીજા સાથ સંબંધ પણ રાખતા હોય, ત્યારે તે દરેક વાક્યની વચ્ચે આ વિરામ વાપરવો. જેમકે: ફિલસુફો કહી ગયાછે કે ખુદરતની કરા-

મતનો કાંઇ પાર નથી; તેણીનો ખજાણો અખૂટછે; તેણીનો વિસ્તાર અનંત છે; કુદરતના અભ્યાસથી હજી પાછળથી એવી એવી કિંમતિ શોધો થશે કે જેનો હાલ આપણને કાંઇજ ખ્યાલ નથી.

વૃદ્ધવિરામ—૧. જ્યારે એક વાક્ય પૂરી મતલબ રાખતો હોય, : અને તેની પાછળ બીજો વાક્ય કાંઇક વધારે ટિકા બતાવે, પણ મૂળ મતલબતો પેહલાજ વાક્યમાં હોય, ત્યારે તે બેની વચ્ચે વૃદ્ધવિરામ મુકવામાં આવેછે. જેમકે: સંપૂર્ણ સુખ મેળવવાની કદી આશા ન રાખશો : આ જહાનમાંતો એવી ચીજ છેજ નહીં.

૨—જ્યારે બે ચાર વાક્યો અર્ધવિરામથી છુટા થયલા હોય, પણ તે સઘળાની મુખ્ય મતલબ શેવટ આવતી હોય, ત્યારે તે શેવટના વાક્યની આગમજ આ વિરામ મુકવી. જેમ કે: અગર પેલો નિરપરાધિ હતો; અગર તે ઇલમથી દાવ લેવા ન ગયોતો; અગર પોલીસે સઘળું તરકટ કીધું : ત્યારે પોતાના બંચાવમાં વાજબી કારણ બતાવવાને એણે હિંમત કાં નહીં કીધી !

૩—જ્યારે એક બાબદ લખી રહી છેડે એક દાખલો આપવો હોય, અથવા એક ફકરો મુકવો હોય, ત્યારે તે દાખલાની અથવા ફકરાની આગમજ આ વિરામ આવે. જેમકે: કેહવો તે ફિલસુફ નમ્ર હશે કે જે એમ કેહતો હતો : "હું કાંઈજ નહીં પણ માત્ર એક નાદાન છોકરો દરિએ કિનારે સુંદર ખુપરા વિણું છું, અને હજીતો સઘળા મહાસાગરોના કિનારા ખોળવાના બાકી રહ્યાછે." શેક્સપીઅર કહી ગયોછે કે : "માણસનું માપ માણસના મનથી થાયછે."

પૂર્ણવિરામ—૧. એક વાક્ય પૂરો થાય અને મતલબનો અંત આવે ત્યારે પૂર્ણવિરામ મુકાયછે, પણ તે વાક્ય આશ્ચર્ય બતાવવાનો અથવા પ્રશ્ન કરવાનો ન હોવો જોઇએ. જેમકે: અક્કલે આદમીની શોભાછે. ખોટા હીરા ચલકે ઘણા. ઠોકડાઇ ઠેકાણે આવી.

૨—એક આખો શબ્દ ટુંકમાં એક અક્ષરે લખવો હોય ત્યારે આ વિરામ વપરાયછે. જેમકે: સ. ગુ. ક. એટલે સરકારી ગુજરાતી કન્યાશાળા. સ. જ. જી. આ. એટલે સર જમશેદજી જીજીભાઇ આસપિટલ.

પ્રશ્નવિરામ—સર્વ પુછવાના અથવા સવાલ કરવાના વાક્યોને છેડે ? એવી ચિન્હ મુકાયછે. જેમકે: કેમ ક્યાંહથી આવ્યાં ? કાલે નિશાલે રજાછે કે ? તમોને ખબર નથી ?

આશ્ચર્ય વિરામ—જ્યારે જુસ્સો અથવા અજાયબિ બતાવનાર વાક્ય હોય ત્યારે એવી ચિન્હ મુકાયછે. જેમકે "ગ્રેટ ઇસટરન" કેટલી મોટી આગબોટ ! ઓ ખોદા ! ક્યારે હું પાર ઉતરશ ! એટલી વારમાં તું પતરી ગઇ !

અવતરણ ચિન્હ—૧. કોઈના શબ્દો, યા કોઇનો ફકરો આપણા લખાણમાં લેવો હોયતો આ ચિન્હ " " મુકવી. જેમકે: "તારા પડોશીને તું તારી પોતાની માફક ચાહજે." "ખોદા અને મારો હક" તમો તમારા કાગજમાં લખોછ કે "એ વાત વિષે હું તદન અનજાણછું" જે હું માનતી નથી.

૨—કોઇ ચીજને આદમી અથવા જગોનું નામ આપેલું હોય, ત્યારે તે ચીજને આ ચિન્હ લગાડવી. જેમકે: "હિમાલ્યા" ડુબી ગયું—એટલે એ નામનું વાહણ ડુબું. તેમજ "નીરા" ચાલમાં બહુ ઉતાવળીછે. "મિલટન"ઘાટ ઉપર ભાગું—એટલે એ નામનું આગગાડીનું એનજીન ભાગું.

કૌંસ—જ્યારે એક વાક્યમાં ખુલ્લી સમજ આપવી હોય, ત્યારે
( ) તે સમજ આપનાર વાક્યને આ ચિન્હ લાગેછે. જેમકે:
આવતે સનવારે મી૦ પીલ (સરકારી કેલવણી ખાતાંનો
ઉપરી) આપણી નિશાળ તપાસવા આવનાર છે. બેહન
મારે વાસ્તે બે રતલ ઉન (આગલ મોકલ્યું હતું તેજ
રંગનું) આજ સાંજે ખચીત મોકલજો.

સંયોગીચિન્હ—૧-લખતી વેળા કાગજની કિનારી આગળથી એક
શબ્દ તુટી જાય ત્યારે તેને પાછો જોડવાને મુકેલી નહાની
નીશાનને સંયોગી ચિન્હ કહેછે.

૨—કોઈએક નહાના શબ્દને બીજા સાથ જોડવો હોય
ત્યારે પણ આ ચિન્હ મુકાયછે. જેમ પત્ર-પોથિ. બ્રહ્મ-
સમાજ. ચહડતી-પડતી. નીતિ-વચન.

વિયોગચિન્હ—એક વાક્યની ચાલુ મતલબ એકદમ તોડી, તે વાક્ય
— સંબંધી સમજ આપતો એક આડો વાક્ય મુકવામાં આવેછે,
ત્યારે આ ચિન્હ વપરાયછે. જેમ: સંકટને સમયે ધિરજ ધર-
વી—કોણ સંકટમાં નથી પડતું—એમાં જીવની મોટાઇછે.
ક્યાંહુછે તારી ફતેહ—બેધી અસંતોષી કબર—જ્યારે એક
વાર હમો હમારા બેહસ્તી બાપને સ્વર્ગમાં જૈ મળશું !

બેહન, ઉપર લખેલી જુદીજુદી ટાંપ લખતી વેળા
વાપરતાં શિખશો તો તમારૂં લખાણ અસરકારક અને
વખાણવા જોગ નિવડયા વના રેહનાર નથી.

લા૦ તમારી વાહલી બેહન

પીરોજબાઇ.

તાજે કલમ—ઉપલી રીત તમો ધ્યાનમાં ઝટ લેશો એવી ઉમેદથી
આવતી કાલે એક વાર્તા લખી મોકલીશ, જે મધે વિરામ ચિન્હો, તેમજ
નામ તથા ક્રિયાપદ તમોએ મુકવાં પડશે—વખતની કોતાઇથી આજ
રોજે તેમ કરવાનું બન્યું નથી. પી.

ટાંપ અથવા વિરામ ચિન્હો.

મુંબઈ તા૦ ૨૦ મી મે એ ૧૮૭૧

વાહલી બેહન.

મારાં ગયાં પત્રમાં જણાવેલી ખાહેશ મુજબ આજ રોજે લોભ વિષે એક વાંચવા લાયક વાર્તા લખી મોકલીછે, જે મધ્યે કોઇબી જાતનો ટાંપ હમે મુકી નથી—તે તમોએ મુકવી—તેમજ શબ્દોના ખાંચા જ્યાંહુ જ્યાંહુ રાખ્યાછે ત્યાંહુ લાગુ પડતાં નામ અથવા ક્રિયાપદ મુકવાં.

બેહન કહેછે કે હિંદુસ્થાનમાં કબીર નામનો એક નામીચો પંડીત અને સાધુ અતિ અનુભવી અને ડાહ્યો તે પોતાના શિષ્યોને ધન દોલતના લોભની સાંબે સદા દેતો હતો એક સોનાના ઢગને લાત નું પણ હલકું હતો.

એક દિવસ જંગલમાંથી પોતાના એક શિષ્યની સાથે જતો તેવામાં ૩ સોનાની ઇંટ રસ્તામાં પડેલી જોઈ તેઓ-નો ચકચકિત જોઇ પેલા શિષ્યનું ખુશાલીથી છક્ક થૈ ગયું તેથી તે બોલ્યો ગુરૂજી આ જોઇતું આઇતું ને પૂર્તું ધન્ય આપણને ઓચીતું છે તે લૈને ઘર તરફ પાછા પણ કબીર બોલ્યો ખબરદાર તેઓને અડીશ નહીં અને તેઓ ઉપર તારો ઓળો પણ દેશ નહીં એ બદકાર ચીજ આપ-ણને કાંઇ કરનાર નથી પણ ઉલટો ગેરફાયદો પેલો તો આ શબ્દો ડંગ થૈ ગયો અને ગૂરૂના દખેતાં બેઉધાંપણાં ઉપર હેરત પામી ધિક્કારની નજરે જોવા અને મનમાં બોલ્યો કે છતી સોનાની લાદીઓ પગભણી છે તે લેવામાં શું ખોટું કોઇની લૂટીને તો નથી લેતા ભલાં માણસ નથી કે નથી લેવા દેતો એનું શું કારણ પણ બસ કબીરેતો પેલા શિષ્યનું કાંઈ ચાલવા નહીં અને તેઓ બન્ને જણ આગલ ચાલ્યા જાજા દૂર નહીં

તેટલામાં તેઓને ત્રણ મુસાફરો મળ્યા જેઓને ઇંતેજારીથી કબીર
કેહવા લાગો કે ભાઇઓ સમાલજો થોડેક છેટે ત્રણ પીલી ડાકણો
પડેલી તેઓથી ખૂબ સંભાલીને વેગલા નહીં તો તેઓ
તમને ભખશે તે ઉપરથી પેલા મનમાં ખાતા ચા-
લ્યા અને જરાવારમાં તેઓની નજરે પેલી ત્રણ સોનાની પ-
ડી તેઓએ મોટા હર્ષથી તેઓને ઉંચકી અને દરેક જણે
એકેક વેંહચી લીધી પછી ત્યાંહજ એક ઝાડના હેડલ વિસા-
મો લીધો. ત્યારબાદ તેઓની પાસે જે કાંઈ સીધો હતો તે કાહ-
ડીને પકાવવા . એટલામાં લોભે તેઓના દિલમાં ઘર કીધું.
તેઓને જોકે એટલી આઈતી મળી તોબી તેઓનું ચિત ચરી
ગયું અને ઘાનત ગૈ એક જાણ મનમાં બોલ્યો કે અફશોસ હું
એકલોજ હોતતો કેવું સારૂં આ દોલત મને એકલાનેજ મળી
પણ ફીકર નહીં મારા સાથીઓને લાંબા કરી . માં કેટલોવાર.
એ પ્રમાણે બૂરી ઘાનત બીજા બે જણે પણ તેથી શેવ-
ટ એક જાણ જે પાણી ગયો હતો તેણે પાણીમાં ઝેર
બીજો જે લાડુ બનાવવા બેહો હતો તેણે લાડુમાં ઝેર
ત્રીજો જે ભજીઆં તલતો તેણે ભજીઆમાં સોમલ ભેળ્યું એ
રીતે તે ત્રણે જાણ ખાવા પીવાની જીનસોમાં તરકટથી મેલવેલાં
થી મરણ અને પેલી સોનાની ત્રણે એક કોરે રહી ગૈ
સાંજ પડતાં કબીર અને તેજ માર્ગે પાછા જતાં જોયછે તો
પેલા ત્રણ ને મુએલા પડેલા કબીરે ચેલાના કાન પ-
કડી બતાવ્યું કે જો આ ત્રણ ડાકણોએ ત્રણ માનવીના
જીવ વાસ્તે બેટા ખૂબ યાદ રાખજે કે સોનાએ કોઇનુ ભલું નથી
પણ ઉલટું તે ઇનસાનના જાનનું ઝેર છે.

બેહન, ઉપલી વાર્તા જોડી કહાડેલી કદાચ હશે, પણ
લોભ વિષે તે ઉત્તમ બોદ્ધ આપેછે. એ મધે ચિન્હો તમો સેહ-
લાઈથી મુકી શકશો એવી આશાછે. શેહલાઇ ખાતર કોઇ ઠેકાણે
હમે પૂર્ણ ચિન્હો મુકયાંછે.

લા૦ તમારૂં ભલું ઇચ્છનાર

તમારી વાહલી બેહન

પીરોજબાઈ.

જાવત વિશેષણો.

મુંબઈ તા૦ ૨૧ મી મેએ ૧૮૭૧

પ્યારી બેહન

છેલ્લાં હમારાં પત્ર મધે નામ તથા ક્રિયાપદ ખાલી રાખ્યાં હતાં, જે તમોએ સેહલાઇથી પૂર્યાં હશે. હવે આજ રોજે એક એવીજ બાબદ નીચે પ્રમાણે લખી મોકલી એવી ઉમેદ રાખુંછું કે જ્યાંહ શબ્દોના ખાંચા હોય ત્યાંહ લાગુ પડતાં વિશેષણો લગાડજો, તથા સ્વલ્પ વિરામ જ્યાંહ મુકવી ઘટે ત્યાંહ મુકજો.

પ્રાચિન કાળમાં લીડિયા નામે દેશમાં ક્રિસસ નામે એક શાહ થૈ ગયો હતો જેને કોઇવાર આપણ કાહરૂન કરી કહીએ છૈયે. તે એટલો તો   હતો કે તેના જેટલી દોલત કોઇ ધરાવતું ન હતું. "કાહરૂનનો ખજાણો" આપણામાં   કેહવત ગણાયછે. ક્રિસસ પોતાની   જાવજલાલીના વખતમાં મનમાં ગુમાન રાખી એવું માનતો હતો કે મારા જેવો સુખી ઇનસાન   દુન્યામાં કોઇજ નથી. તેની દરબારમાં   વેળા સોલન નામનો એક   યુનાની ફિલસુફ આવ્યો હતો. ક્રિસસે પોતાનો   ખજાણો સોલનને બતાવ્યો જે જોઇ તે અચરત થયો હતો. પછી ક્રિસસે તે ફિલસુફને પુછ્યું કે મારા જેવો   નર બીજો કોણછે તે તું કહી શકશે ?

પછી સોલને   દેખાવમાં શાહ ક્રિસસને જવાબ આપ્યો કે તારો ખજાણો   ખરો તોબી હું તને ખરો સુખી નર કહી શકતો નથી—ઇનસાનની જીંદગીનું શેવટ જાણ્યા વગર તેને   યા દુખી કેહવો ફોકટછે. આ જવાબથી ક્રિસસને માઠું લાગું તેણે સોલન વિષે   વિચાર બાંધ્યો અને શેવટે તેને મનમાં ધિક્કાર

વા લાગો. પછી   દિવસમાં સોલનને રૂખસદ લીધી.

આ બનાવને   વરસ વિતો નહીં એટલે ઇરાન દેશનાં
શાહ કેખશરો સાથ ક્રિસસને લડાઇમાં ઉતરવું પડયું જે વેળા એક
    લડાઇ થૈ અને ક્રિસસ બંદવો પકડાયો. પછી તેને અગ્નિ-
ની એક   ચિતામાં બાળી નાખવાનો હુકમ થયો !

જયારે   વખત આવ્યો ત્યારે ક્રિસસને મુશકાટાટ કરી-
ને બાળી નાખવાની જગોએ આણ્યો જયાંહુ   ઈંગારની એક
તૈયાર કરેલી જોઇ. હવે   પલમાં તેની જીંદગી ખતમ થશે એવું
જોઇ દીલમાં ક્રિસસ પસ્તાવા લાગો કે હું પોતાને   પૃથ્વીમાં
ખરો સુખી નર ગણી ગુમાન રાખતો હતો પણ તેથી ઉલટો હું
તો એક ખરો   બચ્ચો સાબેત થયો! મારી જાવજલાલી આજે
મને યારી આપતી નથી. મારી હસ્તીની   ઘડી આવી પોંહચી
અને હું કમોંહતે માર્યો જાઉછું !

શેવટે તેણે પસ્તાવાના   અવાજે "ઓ સોલન સોલ-
લન ! !" કરી બુમો પાડી. આ પોકાર સુની પેલા   શાહે
સોલનનું નાંમ પોકારવાનું કારણ પુછયું ત્યારે ક્રિસસે પોતાની
દરબારમાં સોલન અને પોતાની વચ્ચે જે વાતચિત થૈ હતી તેની
હકિકત કહી જણાવી; જે સાંભળી કેખોશરોનું   હૈડું દયાથી
પિગળી ગયું તેથી ક્રિસસને છોડવ્યો તેને   દિલથી માફી બક્ષી
લડાઇમાં   મિલકત પાછી આપી અને પોતાનો એક   મિત્ર
બનાવ્યો.

ઉપલી બિના, બેહન, ખરેખરી બનેલી જાણવી, જે તવા-
રીખના પાના ઉપર તાજીછે.

લા૦ તમારી વાહલી બેહન

પીરોજબાઈ

નામને ગૂણ અથવા વિશેષણો લગાડવા વિષે.

સુરત તા૦ ૨૬ મી મેએ ૧૮૭૧

સદા મેહરબાન બેહન,

ગૈ કાલનાં તમારાં કૃપા ભરેલાં કાગજ મધે જે વાર્તા લખી મોકલી હતી, તે મધે વિરામ ચિન્હો ઘટતે ઠેકાણે ગોઠવી, તથા ખાંચા રાખેલી જગોએ લાગુ પડતાં વિશેષણો મુકી, હમો હમારા શિક્ષકને બતાવી ચુક્યાં છૈયે, જેઓએ એકુબે નજીવી ચૂક શિવાય હમારી સઘળી ગોઠવણ બાહલ રાખીછે.

આજ રોજે હમોને એક નવી જાતનો મહાવેરો આપ્યોછે, તે એ કે સંખ્યાબંદ નામો આપી તેઓને લાગુ પડતાં વિશેષણો માગ્યાં છે, જેઓની ટીપ નીચે પ્રમાણે લખી મોકલીછે:—

ઘોડો, ઉંટ, કુતરો, રોટલી, નદી, ચેહરો, જબાં, હવા, દાડમ, દીવો, ફૂલ, મેવો, હીરો, દાહડો, રાત, આસમાન ઈત્યાદિ.

તેમજ નીચે જણાવેલાં વિશેષણો ઘણુંકરી કિયા કિયા શબ્દો. ને લગાડયામાં આવેછે:—

બિઆબાન, વેહતું, તોફાની, છાંયાદાર, ગાદલું, જાની, સુરો, લિલોત્રી ભરેલું, બુલંદ, અભાગ્યું, રળિઆમનો, લાડકું, ખુશબો-દાર, હરખું, તાબેદાર, અંધેર, ઉદાર, વફાદાર, અખૂટ, અથાક, મરોળદાર, અદલ, ખુનખાર, અમર, નિમકહલાલ, અશુદ્ધ, અ-પરંપાર, અજીત.

લા૦ તમારી દુવાગીર બેહન

આલીબાઈ.

ઊપલાંનો ઊત્તર.

મુંબઈ તા૦ ૨૭ મી મેએ ૧૮૭૧

વાહલી બેહન આલીબાઈ.

તમોએ જે નામોની ટીપ કરી લાગુ પડતાં વિશેષણો જાણવા માગ્યાંછે, તે નીચે પ્રમાણે લખી મોકલુંછું જેમાં ભૂલચૂક માલમ પડેતો તરત મને જણાવજોજી.

ઘોડો—ખુબસુરત, ચપળ, શ્યાણો, સાલસ, અથવા સેહલથી પલાઈ શકાય તેવો, સુંવાળો, અડિઅલ, તેજી, જાતવંત.

ઉંટ—લાંબું, બેડોલ, ધીમું, સાલસ, વાંકુટિકું, ખબરાયલું, શાંત, ભારબરદારી.

કુતરો—સુંદર, તિખ્ખો, સાલસ, નિમકહલાલ, કડકણો, શિકારી.

રોટલી—નરમ, કડણ, સુકી, વાસી, તાજી, પોશાણકારક.

નદી—વેહતી, છાલકી, ઉંડી, મિઠી, આડી અટાડી.

ચેહરો—સુંદર, બેડોલ, ચલકતો, ગંભીર, ચાલાક.

જબાં—નરમ, મિઠી, કડવી, કઠોર, વળેતેવી,

હવા—થંડી, ગરમ, પાર્દશક, પતલી, લવચિક, વેહતી.

દાડમ—મિઠું, ખાટું, લાલ, ફિકુ, પાકું, કાચું, ગોળ, સ્વાદિષ્ટ.

દીવો—ચલકતો, બળતો, ઝાંખો, ઝુંકતો.

ફૂલ—સુંદર, મધૂર, ખુશબોદાર, હલકાં, રંગીન, તાજાં, વાસી.

મેવો—મિઠો, તાજો, સુક્કો, સ્વાદિષ્ટ, પાક્કો, કાચ્ચો, ફિક્કો, વાસી.

હીરો—મોટો, ખરો, ચકચકિત, તેજી, પાસાદાર, કિમતિ.
દાહડો—લાંબો, ટુંકો, ખુલ્લો, વાંકો, ઘેરાયલો.
રાત—અંધારી, લાંબી, ટુંકી, સિહા, સ્થીર.
આસમાન—આસમાની, બુલંદ, ઘેરાયલું, ખુલ્લું, અનંત.

વિશેષણોને લાગુ પડતાં નામોઃ—

બિઆબાન—જંગલ
વેહતું—પાણી
તોફાની—દરિઓ
છાયાદાર—ઝાડ
ગદલું—પાણી
જાની—દોસ્ત
સૂરો—સરદાર
લિલોત્રીભરેલું—મેદાન, ખેતર
બુલંદ—આસમાન, કિર્તિ
અભાગ્યું—નસીબ
રળિઆમનો—દેખાવ.
લાડકું—બચ્ચું
ખુશબોદાર—ફૂલ
હરખું—કુતરૂં
તાબેદાર—નોકર, બચ્ચાં
અંધેર-રાજ્ય, કારબાર
ઉદાર—દિલ
વફાદાર—મિત્ર, રૈયત વજીર,
અખૂટ—ખજાણો
અથાક—મેહનત
મરોળદાર—અક્ષર
અદલ-ઈનસાફ
ખુનખાર-લડાઈ
અમર—કિર્તિ, નામ
નિમકહલાલ—નોકર
અશુદ્ધ—ભાષા
અપરંપાર—કિર્તાર
અજીત—લશ્કર

લા૦ તમારી દુવાગીર બેહન

પીરોજબાઈ

વિરૂદ્ધ તથા અનેકાર્થ શબ્દો.

સુરત તા૦ ૨૮ મી મેએ ૧૮૭૧

પ્યારી બેહન પીલીબાઈ.

હમારી માંગણી પ્રમાણે મેહનત લૈને તમો મેહરબાન બેહને જે નામને લાગુ પડતાં વિશેષણો, તેમજ વિશેષણોને લાગુ પડતાં નામો લખી મોકલ્યાં, તેથી હમને અચ્છું જ્ઞાન મળ્યુંછે, અને તે માટે તમારો આભાર અતિ મોટો થયોછે.

હવે વિશેષ વિનંતિ એછે કે કોઇ શબ્દનો વિરૂદ્ધ શબ્દ હમોને કોઇ પુછેછે તો આવડતો નથી, તેમજ કેટલાક શબ્દો જુદા જુદા અનેક અર્થ રાખેછે, તે હમોને માલમ નથી. માટે તસદી લૈ તમારાં આવતાં પત્રમાં લખી મોકલવું. જે શબ્દોના વિરૂદ્ધ હમો માગીએછ તે નીચે પ્રમાણેઃ—

અકલમંદ, ધીરૂં, હિંમતિ, મુશકેલ, નેક, ચપળ, નીચ, ટકાઉ, તાબેદાર, ઉદાર, ધર્મિ, સુધારો, વાજબી, નીતિ, સ્વચ્છ, માંદું, ઉપકારી, સુંદર, આશાવંત, નઠવું, ઉપયોગી, શરમિંદું, આંધલું, હરામ, નબળું, સાવધ, ભાયગશાળી, શાંત, સલામત, એકમાર્ગિ, ધિક્કારવાજોગ, શ્રેષ્ટ, શ્રીમંત, રાજા, સંયોગ, સદાચરણ, સમાર્ગ, આધાર, બળ, દયાળુ, વાકેફ, નાદાન, પરેજ, ખુબી, ઢંગ, સદગુણી

લા૦ તમારી તાબેદાર બેહન

આલીબાઈ

તાજે કલમ—ગુજરાતિ ભાષામાં કેટલાકવાર એક શબ્દના અનેક અર્થ થાયછે, તેવા થોડાક શબ્દો ચુંટી કાહડી વાક્યમાં વાપરી બતાવવાની તસદી લેશો તો મોટી મેહરબાની થશે.

આ.

વિરૂદ્ધ તથા અનેકાર્થ શબ્દો.

મુંબઈ તા૦ ૨૯ મી મે એ ૧૮૯૧

વાહલી બેહન આલીબાઈ

જત તમારી ગઈકાલની ચિઠ્ઠીમાં બતાવેલી ખાહેશ મુજબ તમોએ જે શબ્દો ટાંકી બતાવ્યાછે તેઓના વિરૂદ્ધ નીચે પ્રમાણે તેઓની સાંબે મુકી બતાવ્યે છિયે.

અકલમંદ—કમઅકલ
ધીરૂં—અધીરૂં
હિમતિ—હિચકારૂં
મુશ્કેલ—સેહલ
નેક—બદ
ચપળ—ઠોઠ
નીચ—ઉંચ
ટકાઉ—તકલાદિ
તાબેદાર—તરકડું, મંમતિ
ઉદાર—બખીલ
ધર્મિ—પાપી, અધર્મિ
સુધારો—બિગાડો, કુધારો
વાજબી—ગેરબાજબી
નીતિ—અનિતિ
સ્વચ્છ—ગંદુ, મેલું
માંદુ—સાજું
ઉપકારી—અપકારી
સુંદર—બેડોલ
આશાવંત—નિરાશ
નજીવું—કિંમતિ
ઉપયોગી—નિરૂપયોગિ
શરમિંદુ—બેશરમ
આંધળું—દેખતું

હરામ—હલાલ
નબળું—જોરાવર
સાવધ—અસાવધ
ભાયગસાળિ—અભાગ્યું
શાંત—ઉછાછલું
સલામત—ધાસ્તીભરેલુ
એક માર્ગિ—બેસરાઉ
ધિક્કારવા જોગ—વખાણવા જોગ
શ્રેષ્ઠ—કનિષ્ઠ
શ્રીમંત—મુફલેશ
રાજા—પ્રજા
સંયોગ—વિયોગ
સદાચરણ—દુરાચરણ
સમાર્ગ—કમાર્ગ
આધાર—નીરાધાર
બળ—દુર્બળ
દયાળુ—નિર્દય
વાકેફ—અજ્ઞાન, નાવાકેફ
નાદાન—દાનાવ
પરેજ—બદ પરેજ
ખુબી—ખોડ
ઢંગ—કઢંગ
સદગુણી—દુર્ગુણી

બેહન, તાજેકલમમાં તમે જાણવા માગોછ કે એક શબ્દ જુદા જુદા અનેક અર્થ રાખેછે તે ખુલ્લી રીતે હમોએ સમજાવવા. એવા શબ્દોનો તમે વારંવાર વાંચ્યા હશે, જેમકે **આપ** એટલે પોતે, તેમજ **આપ** એટલે આપવું, ને **આપ** એટલે જલક, જેમકે: **આપ** આજે પધારશો? મને ચોપડી **આપ**, આ મોતિનું **આપ** ઝાંહખું છે.

અનેકાર્થિ શબ્દો વાક્યમાં વાપરી મોકલું છું તે ખચીત તમોને પસંદ પડશે એવી આશાછે. તેમના અર્થ તમોને આપો આપ માલમ પડશે.

અક્કડ—જેમ તેલ વના ચામડું **અક્કડ**, તેમ અક્કલ વના આદમી **અક્કડ** હોયછે.

અગર—**અગર** મને ઉંચું **અગર** આણી આપો તો તમો માંગો તે આપું.

અટક—એની **અટક** કહોતો વગર **અટકવે** **અટક** સુધી તેને ધુંડી આઉં.

અમલ—જો મારો **અમલ** ચાલતો હોયતો દૂનિઆમાંથી સર્વ જાતનો **અમલ** કાહડી નાખું. બારનો **અમલ** થયો.

આંક—બેહન આ ચોપડી **આંક**, મારે એપર **આંક** લિખવાછે. આ વીટીની કિંમત **આંક** જોઊં.

આંકડો—તમે જે **આંકડો** મોકલ્યો તે તપાસ્યોછે, ને એક **આંકડા**ની ચૂક માલમ પડીછે. આવો ત્યારે એક લોખંડનો **આંકડો** લેતાં આવજો.

આંટી—બજારમાંથી **આંટી** લૈને આવતી હતી તેવામાં તેને **આંટી** આવીને પડી ગૈ.

આમ—**આમનો** રસ ઘણો ખાધો તેથી **આમ** પડયું, હવે **આમ** આવો ઉપાય બતાઉં.

ઊકલવું—તમારૂં લખેલું એટલુંતો ખરાબછે કે મને **ઊકલતું** નથી, ને તે જોઇ મારૂં કલેજું **ઊકલી** આવેછે.

ઊત્તર—જોઉં **ઊત્તર** આપો, હિંદુસ્થાનની **ઊત્તર**માં કયું દેશ આવ્યુંછે ?

ઊતારો—આ ચિઠીનો **ઊતારો** કરો, વાટમાં કાંઇ **ઊતારો** મળશે ?

ઊલટી—કેહવી ઘેલી છોકરી, **ઊલટી** થાય ત્યારે **ઊલટી** બદપરેજી કરે ?

એક્કો—**એક્કામાં** ફરવા જશું ? **એક્કો** આવેતો તમો જીતરો.

એલચી—ઇરાનથી **એલચી** આવ્યો તે કાંઇ **એલચી** લાવ્યો નહીં.

ઓળવું—બાલ **ઓળો** ત્યારે આરશામાં **ઓળો** જોઇ મલકાશો નહીં.

કંટાલો—સર્વ ઠેકાણે **કંટાલો** ઉગેલો જોઇ મને **કંટાલો** ઉપજેછે.

કડીઓ—એક **કડીઓ** પોતાની સ્રીને વાસ્તે **કડીઓ** લૈ જાયછે.

કડી—સોનાની **કડી** અને છાસની **કડી** મને બહુ ભાવેછે.

કમળો—**કમળા** ઊપર **કમળો** ખવાય ?

કર—ઇશ્વર કાંઇ એવું **કર**, કે હમારે માથેથી ઓછો થાય **કર**.

કરતાં--નાદાન દોસ્ત **કરતાં** દાનાવ દુશમન ભલો. વાત **કરતાં** રાત પડી.

કરમ—**કરમ**ની કાંહાણી કોણને કેહવી ? બચ્ચાંને **કરમ** બહુ હેરાન કરેછે.

કરાર—હમો વચ્ચે મજબૂત **કરાર** છે તોબી તે પાધરો ચાલતો નથી, ને મને જરા **કરાર** આપતો નથી.

કળ--કાલે **કળ** ઉઘાડતાં મને વાગ્યું તેથી બહુ **કળ** લાગી.

કલમ—**કલમ** પાધરી પકડોતો સારૂં લખાય. ગુલાબની **કલમ** ચોમાશામાં સેહલાઇથી થાય. ડાકટર હાગ દશ **કલમનો** ધણી હતો.

કળી—ફૂલની **કળી** ખીલે ત્યારે પમરે. તમારા અંગરખાની **કળી** પોહલી મુકીછે. **કળી** ચૂનો સુરતમાં સારો પાકેછે. બરફથી મારો હાથ **કળી** ગયો. તમે બીજી **કળી** બરોબર ગાઇ નથી.

કસ—ગુલાબનો **કસ** કાહડે ત્યારે અત્તર નિકળે. સોનાનો **કસ** કસોટીપર નિકળે. દગલાના **કસ** રેસમના બનાવજો.

કસબ—આ કિનખાબનો **કસબ** ખોટોછે. ઠગાઇનો **કસબ** બૂરોછે.

કસર—**કસર** કીધાથી પૈસો સંગ્રહે. મેં કાંઇ આ કામમાં **કસર** રાખી નથી.

કાટ—ત્રાંબાના **કાટ**ને જંગાલ કેહેછે. આ ઘરનો **કાટ** નવો દીસેછે.

કાટલાં—એના **કાટલાં** ખોટાંછે. નવરો વાણિઓ **કાટલાં** શાંખે. મારા આંકડામાં કાંઇ **કાટલાં** કરશો ના.

કાંટો—**કાંટાનું** કટેસર થતાં વાર ન લાગે. ન્યાયનો **કાંટો** અદલ હોયછે. ઘોડાનો **કાંટો** લોખંડનોછે. બેસતાં બેસતાં મારા બરડાનો **કાંટો** દુખી આવ્યો.

કાઠી—નાનપણથી લગન કીધાથી **કાઠી** નબળી થાયછે. મારૂં ઘર પાંચ **કાઠી** ઉંડુંછે. સુખર એક જાતની ખુશબોદાર **કાઠી** છે.

કીકી—અલી **કીકી** આમ આવ, તને કકો આવડેછે? તારી આંખની **કીકી** બહુ ઝીણીછે.

કેરબો—તમને **કેરબો** ગાતાં આવડેછે? **કેરબો** એક જાતના ઝાડનો રસછે.

કેવડો—મોટામાં મોટો **કેવડો** **કેવડો** મોટો તમે દીઠો છે?

કોરડા—**કોરડા**ના મારથી તમો પણ **કોરડા** રહ્યા નથી.

કોશ—તમારો નવો **કોશ** જરા વાંચવા મોકલશો? બે **કોશ** ઉપર એક **કોશ** કુવોછે ત્યાંહ મને મળજો.

ખરી—આ વાત **ખરી** છે કે જાનવરની **ખરી**માંથી સરસ નિકળે છે? ગુલાબની કલી કરમાઇને **ખરી** પડેછે.

ખાતર—**ખાતર** વગર ખેતર ખીલે નહીં. મારે **ખાતર** જરા તસદી લેશો? ચોરો **ખાતર** પાડી પેઠા. પણ મેં તેમની **ખાતર** જમાં કરી નાખી.

ખાના—સુરતમાં કબુતર-**ખાના** આગળ એક દુકાનછે ત્યાંહ **ખાના** પેટી સારાં બનેછે. **ખાના** ઉપર રાત્રે એ વાત નિકળી હતી.

ખાર--**ખાર** રાખવા કરતાં ખમા કરવી યોગ્યછે. જમીનમાં ઘણીક જાતના **ખાર** છે. એના લુગડાં મેલાં **ખાર** છે.

ખોખું—હુંડી પગાર થાય ત્યારે **ખોખું** હવાલે કરજો. એના રોગથી તે **ખોખું** બની ગયો હતો. તમારૂં **ખોખું** દિઠું લાગેછે. દેવદારનું **ખોખું** આણી આપો.

ખોળ—મુંબઇમાં સઉથી સરસ **ખોળ** ક્યાંહ મળેછે તેની **ખોળ** કાહડશો?

બેહન, અનેકાર્થી શબ્દોનાં થોડાક દાખલા ઉપર ટાંકી બતાવ્યા છે. અને બીજા ઘણાક લખી મોકલતે પણ વગ અને વખતની કોતાંઇને લીધે બન્યું નથી, તેથી હમો યાદ કરીને જે બીજા શબ્દો નીચે લખી જણાવીએછ તેઓના અર્થ અનેક થાયછે, જે વાક્યમાં હમારી માફક વાપરીને હમો ઉપર મોકલવાની મેહનત લેશો એવી આશાછે.

ગમ, ગળ, ગાંઠ, ગાળ, ગુજરી,ગુણ, ગોળ, ઘટી, ઘડી, ઘસારો, ઘાટ, ઘાસ ઘેરો, ચક્કર, ચાક, ચાર, ચીર, ચોક, ચોકસી, છંદ, છોડી, જડ, જડવું, જાન, જામ, જુવો, ઝાડો, ટાંકવું, ઠાંસો, ડાળ, ઢાળ, તજ, ગર, તારણ, દર, દશા, દીવાની, નાથ, પટો,પાલો, પાનુ, પાયો, ફેર, બાહર, બીજ, મગજ, મઠ, માટી, માતા, માન, લાખ, લાગ, લાલ વાંક, સર, સરસ, સુરત, ઇત્યાદિ.

લા૦ તમારી વાહલી બેહન

પીરોજબાઇ.

નામીચિ શોધ, તેઓના શોધકો તથા તેઓનો સાલ.

મુંબઈ તા૦ ૨૧ મી મેએ ૧૮૭૧

પ્યારી બેહન,

પૃથ્વીપર બનેલી ઘણીખરી મુખ્ય જાણીતી શોધો, તેઓના શોધકો, તથા તેઓ કયા સાલમાં અને કઇ જગામાં બની હતી, તે વિષેનો ટુંક અહેવાલ મુળાક્ષરોના અનુક્રમે લખી મોકલવાની આજરોજે તક લઉછું, જે તમો તમારી યાદિ પોથિમાં નોધી લેશો એવી આશાછે. હમોને લાંબો વખતવેર હવે ફુર્સદ મળનાર નથી, માટે હાલતો આ હમારૂં પત્ર છેલ્લું સમજવું:—

અમેરીકા ખંડની શોધ—ઇ. સ. ૧૪૯૨ માં જીનીવા શેહરના વતની ક્રિસ્ટફર કોલંબસે સ્પેન દેશના રાજા ફર્ડિનાન્ડ અને તેની રાણી ઇસાબેલાની મદદથી એક વાહણનો કાફલો લઇ સફર કરતાં અં-ચીતો અમેરીકા ખંડ શોધી કાહડ્યો હતો.

આગની દીવાસળી—પાઇન લાકડાંની બારીક સળીઓના છેડા પિગ-ળેલી ગંધકમાં બોળી થંડી થયાબાદ ફૉસફરસ, સુરો ખાર, અને ઑકસાઇડ ઑફ લેડના પાણીમાં બોળી કાહડેછે. આ મેળ-વણીથી કારીગરોના જાન ધાસ્તીમાં પડયાથી ફ્રાન્સમાં ફુર્નેરી, અને ઈગ્લંડમાં બ્રાયંટ અને મેએ, એઓ સુધારો કરી પારાફીન અને ક્લોરેટ ઑફ પૉટાશ એ સળીઓને લગાડેછે, તથા બાકસની બાજુએ એમૉર્ફસ ફૉસફરસ લગાડેછે, જેથી આગની ધાસ્તી રેહતી નથી.

ઓકાયંત્ર—ચીનાઓ કહેછે કે ઇ. સ. ની ૨૬૩૪ વરસ આગમજ તેઓના શાહનશાહ હાઉયાંગટીએ આ યંત્ર પેહલવેહલું શોધી કાહ-ડ્યું હતું. તોબી ખરેખર એની શોધ પેહલવેહલી એશીઆમાં થઇ હતી, અને જયાંહથી ઈ. સ. ૧૨૬૦ માં માર્કોપોલો નામના

મુસાફરે યુરપમાં દાખલ કીધું હતું. પછી કોલંબસ અને ફલેવીઓ જીઓઇઆ એઓએ એમાં મોટો સુધારો કીધો હતો.

કાગજ—બનાવવાની પેહલવેહલી શોધ ૨૦૦૦ વરશ ઉપર ચીન દેશમાં થઇ હતી. યુરપમાં (મુખ્યકરી ફ્રાનસ અને જરમનીમાં) ઇ. સ. ૧૩૯૦ માં બનવા સરૂ થયાં હતાં. ઇગ્લંડમાં ૧૫૮૮ માં કાગજ બનવા લાગાં હતાં.

કાચ—ચકમક, રેતી, પૉટાશ, અને સોડા એઓને ગરમીથી પિગળાવી મેળવણી કીધાથી થાયછે. કાચની પેહલવેહલી શોધ અકસમાતથી થઇ હતી. સીરીઆ દેશના કીનારા ઉપર એક ભાગેલાં વાહણના ઉતારૂઓ રેતી ઉપર રાંધતાં હતાં તેઓના ચુલા તળે કાચનું ચકકું બનેલું મળ્યાથી આ ઉપયોગી ચીજની શોધ સરૂ થઇ હતી. કાચની બારીઓ ઇ. સ. ૧૧૮૦ માં ઇગ્લંડમાં ઘરો મધે જડવામાં આવી હતી.

કાપડ વણવાનો સાંચો—આ અતિ ઉપયોગી સાંચો ઇગ્લંડમાં એક જુવાન વિદ્યાર્થિ નામે ડૉકટર કાર્ટરાઇટે ઇ. સ. ૧૭૮૭ માં શોધી કાહડયો હતો.

ગાડી—ઇગ્લંડમાં પેહલવેહલી ઇ. સ. ૧૫૮૦ માં ફિટઝાલન નામના ઉમરાવે દાખલ કીધી હતી. પછી પેહલા જેમ્સ રાજાના વખતમાં સાધારણ થઇ હતી. ફ્રાન્સમાં ઇ. સ. ૧૫૫૦ માં બીજા હેનરીના રાજયમાં દાખલ થઇ હતી.

ગ્યાસ લાઇટ—કોલસામાંથી બનાવેલી હવાથી રોશની કરવાની શોધ ઇ. સ. ૧૭૯૨ માં કૉર્નલવૉળમાં ઉલીઅમ મરડૉક નામના ગ્રહસ્થે કીધી હતી.

ગ્રહણ—કહેછે કે ચીનાઓને ઇ. સ. ની ૧૫૦ વરસ આગમજ ગ્રહણ વર્તવાની રીત ખબર હતી. તવારીખના પાના ઉપર નોધાયલું ચંદ્રગ્રહણ ઇ. સ. ની ૭૨૧ વરસ આગમજ બનેલું હતું. પણ ગ્રહણ વર્તવાની ગંત્રી પેહલવેહલી કાલીપસ નામના ગ્રહસ્થે ઇ. સ. ની ૪૪૧ વરસ આગમજ કીધી હતી.

ગોલામગીરી—ઇ. સ. ૧૮૧૧ માં ટામસ ક્લાર્કસન અને ઉઇલ્બરફોર્સ એઓની અથાક મેહનતથી ઇગ્લંડ દેશમાંથી ગોલાઓને છોડી દેવાનો અને ગોલામગીરીનો ધંધો ગુના ભરેલો ઠરાવલાનો કાયદો પાર્લમેંટમાં પસાર થયો હતો.

ગુરૂત્વાકર્ષણ—આ કુદરતી શક્તિ ઇ. સ. ૧૬૬૫ માં સર આઇઝાક ન્યુટન નામના નામીચા અંગ્રેજી ફિલસુફે પેહલવેહલી શોધી કાહડી હતી. તે ૨૩ વરસનો હતો ત્યારે બાગમાં કાંઇ વિચારમાં ગુંથાયલો હતો તેવામાં ઝાડ ઉપરથી એક સેફ નીચે પડતું જોયું, તે અકસમાત ઉપરથી આ નામીચી શોધ કીધી.

ઘડીઆળ-મોટાં—અસલ સૂર્યના, પાણીના, રેતીના, અથવા મીનબતીના ઘડીઆળો હતાં, પણ ૧૩ મી સદીમાં વાગતાં ઘડીઆળ ઇટલી દેશમાં બન્યાં હતાં, પછી ૧૪ મી સદીમાં ઇગ્લંડ મધે દાખલ થયાં. પેન્ડયુલમવાળાં ઘડીઆળ ૧૭ મી સદીથી બનબનવાને સરૂ થયાં હતાં.

ઘડીઆળ-નહાના—પેહલવેહલાં જરમની મધે ન્યુરેમબર્ગમાં પીટર હીલ નામના એક ઘડીઆળીએ ઇ. સ. ૧૫૧૧ માં બનાવ્યાં હતાં. ત્યાંહથી ઇ. સ. ૧૫૯૭ માં ઇગ્લંડમાં દાખળ થયાં હતાં.

ચીનીકામ—મટોડીના, રોગાનવાળાં ઉપયોગી વાસણો જે ચીની કામને નામે ઓળખાયછે તે પેહલવેહલાં ચીન તથા જાપાન દેશો મધે બનાવવામાં આવ્યાં હતાં, અને તેઓના નમુના ઉપરથી જરમની અને ફ્રાંનસમાં દાખળ થયાં હતાં. ઇગ્લંડમાં તેઓ ૧૮ મી સદીમાં બનવા માંડયાં હતાં. ફ્રાંનસના એક મેહનતુ કુંભાર નામે બર્નાર્ડ પાલિસિએ નજદીક ૧૬ વરસ સુધી અથાક મેહનત લઇ શેવટે "ઇનામલ" એટલે ચીનીકામ ઉપરનું સફેદ ચળકતું ચોપડ શોધી કાહડયું હતું.

ચસમા—૧૪ મી સદીમાં સાલવીનો નામના એક ફલોરેન્સના રેહવાસીએ પેહલવેહલા બનવ્યા હતા. તે આગમજ ચસમા જેવી ચીજ આંખની શક્તિને મદદ આપવા જણાયલી ન હતી.

ચાહ—આ ઉપયોગી જીનસ પેહલવેહલી યુરપમાં ઇ. સ. ૧૬૧૦ માં એક વલંદા વેપારીએ દાખળ કીધી હતી. તે આગમજ ચાહ વિષે યુરપમાં કોઇને ખબર ન હતી. ઇંગ્લંડમાં ઈ. સ. ૧૬૬૬ માં દાખળ થઇ હતી.

છાપવાનો હુન્નર—પેહલવેહલો પૃથ્વિની સર્વેકોઇ પ્રજામાં ચિના શિવાય આ હુન્નર કોઇને માલમ ન હતો. આજ નજદીક ૧૦૦૦ વરસ થયાં છાપવાનો હુન્નર ચીનમાં ચાલતો આવ્યો છે. યુરપમાં ધાતુના ટાઇપથી છાપવાની શોધ જૉન ગુટેંબર્ગ, જૉન ફૅાસટર, પીટર સોફર, અને લૉરેન્સ કૅાસ્ટર એઓએ કીધી હતી; તેઓમાં ગુટેંબર્ગ પેહલો કેહવાયછે. તેણે ૧૪૫૦ માં ધાતુના ટાઇપથી છાપવાનું છાપાખાનું ઉભું કીધું હતું. ઇગ્લંડમાં સોસાના ટાઈપથી છાપવાનું સરૂ કરનાર કાકસ્ટન નામનો ગ્રહસ્થ હતો.

તંબાકુ—પેહલવેહલો ઇ. સ. ૧૫૮૩ માં સર વૉલટર રાલીએ ઇગ્લંડમાં એલીઝાબેથ રાણીના વખતમાં દાખળ કીધો હતો.

તોપ—પેહલવેહલી ઇ. સ. ૧૩૪૬ માં ક્રેસીની લડાઈમાં વાપરવામાં આવી હતી. ૧૬૮૫ માં ઔરંગજેબને વાસ્તે બનાવેલી રાક્ષી તોપ (૧૪ ફીટ લાંબી અને ૧૪૦૦ રતલ વજનના ગોળાની) વીજાપુરમાં હજી જોવામાં આવેછે.

દારૂગોળો—ગંધક, સુરો ખાર, અને કોલસાની મેળવણીથી બનેછે. કોલોન શેહરના સ્વૉર્ટઝ નામના સાધુએ કાંઇક અખતરા કરતાં ઉપલી જીનસોથી અકસમાત મોટો કડાકો થયાથી ઇ. સ. ૧૩૪૦ માં પેહલવેહલી દારૂગોળાની શોધ કીધી હતી. પણ એ શોધ લડાઇના ઉપયોગમાં જથ્થાબંધ નાશ કરવામાં ઇગ્લંડ મધે પેહલા એડવર્ડના રાજ્યમાં રૉજર બેકન નામના એક બીજા સાધુએ દાખળ કીધી હતી. ચીનાઓને દારૂગોળો બનાવવાનો હુન્નર ઘણો પ્રાચિન કાળથી જાણીતો હતો.

દુરબીન—હૉલંડમાં માડલબર્ગ શેહરમાં એક ચસમાં બનાવનારના છોકરાએ બે કાચ આંગળાં વચ્ચે ધરી ગમત કરતાં અને તેમાંથી

જોતાં તેને એવું માલમ પડયું કે દૂરની ચીજો નજદીક આવે છે. આ વાત ટસકનીના નામીચા ફિલસુફ ગાલીલીઓના સાંભળવામાં આવ્યાથી તેણે એક નળી મધે બે તેવા કાચને જડી ઇ. સ. ૧૬૧૦ માં દુરબીનને હસ્તીમાં આણી, અને આસમાનમાં ચંદ્ર, સેતારા, ઇત્યાદિની અવલોકણ સરૂ કીધી.

નાટક—ની સરૂઆત અસલ ગ્રીસ દેશમાંથી થઇ હતી. બાકસ નામના દેવની ક્રિયાની વેળા તરેહવાર સોંગ, ઢોંગ, અને રમુજ થતી હતી. પછી ઇ. સ. ની ૪૫૦ આગમજ એસ્કાઈલસે સર્વ રમુજ તથા ખેલ એક નાટકશાલામાં દાખલ કીધાં, અને જોઇતા પરદાઓ પણ ચિત્રાવ્યા હતા. ચીનાઓમાં પણ આ રમુજી ખેલ અસલથી ચાલતો આવ્યોછે,

પીસ્ટલ—ટસકની મધે પીસ્ટોજા નામનાં શેહરમાં આસરે ઇ. સ. ૧૫૪૪ માં પેહેલ વેહલી બની હતી. કોલ્ટ નામના એક અમેરીકને ફરતી નળી વાળો (રીવૉલવર) પીસ્ટલ બનાવીછે તે એક પછી એક ૧૦ થી વધારે બાર લગોલગ ફોડી શકેછે.

પેન્ડયુલમ—ગાલીલીઓ નામના નામીચા ફિલસુફે એક વેળા એક ટાંગેલાં બતીના ફાનસનને કાંઇક અકસમાતથી ડોલતાં જોઇ ઘડીઆળમાં એવી ડોલતી ચીજ દાખલ કરવાનો વિચાર કીધો, અને એ રીતે પેન્ડયુલમ હસ્તીમાં આવ્યું.

ફોટોગ્રાફ—રોશનીની મદદથી સબી પાડવાનો હુંન્નર ઇ. સ. ૧૮૩૯ માં શોધી કાહડવામાં આવ્યો હતો.

બાફનો સાંચો—પેહેલ વેહલો જેમ્સ ઉવ્ઑટસ નામના ગણીત શાસ્ત્રને લગતાં હથિઆર બનાવનર કારીગરે ઇ. સ. ૨૭૬૩ માં શોધી કાહડયો હતો.

બલુન—ઇ. સ. ૧૭૮૨ માં લાયન શેહરના સ્ટીફન અને જોસફડી મૉન્ટગોલ્ડફીઅરે કાગજનું બલુન બનાવી તે મધે બતી મુકી ઉડાર્યું હતું. પછી એજ વરસમાં રેસમી કાપડનું બલુન હાઇડ્રોજન હવાથી ભરીને ઉડાર્યું હતું, જેમાં બે ગ્રહસ્થો ૩૦૦૦ ફીટની

ઉંચાઇએ ઉડયા હતા, પણ કળા બન્યાથી તે ફાટી ગયું, અને તે માણસો પડીને મરણ પામ્યાં હતાં.

ભૂમિતિ—(જ્યૉમેટ્રી) આ વિદ્યા પેહેલ વેહલી પુરાતન મિસર દેશમાંથી શરૂ થઇ હતી. નાઇલ નદીની વરસો વરસની રેલથી લોકને પોતાની જમીનની સરહદ નક્કી કરતાં ભારે વાંધા પડતા હતા, તેથી જમીનની માપણી કરવાની આ વિદ્યાની શોધ કરવી પડી. ઉપલા દેશના ઇ. સ. ૩૦૦ ઉપર થઇ ગયલા યુક્લીડ નામના વિદ્વાને આ વિદ્યાની શોધમાં વધારો કરી સિદ્ધાંતો રચ્યાં હતાં, જે આજવેર સુધરેલા જમાનામાં અતિ ઉપયોગી ગણાયછે.

મોજાં—ગુંથવાનો હુન્નર ૧૭ મી સદીમાં કેમ્બ્રીજની સેંટજૉન મદ્રેશાના રેવરંડ ઉલીઅમ લી નામના પાદરીએ શોધી કાહડયો હતો. ઇંગ્લંડમાં સુતરાઉ મોજાં નૉટીંગામમાં, ગરમ લીસ્ટરમાં, અને રેસમી ડરબીમાં બનેછે.

રેલવે—ઇ. સ. ૧૮૩૦ માં લીવરપુલ અને માનચેસ્ટર વચ્ચે પેહલ વેહલી બંધાઈ હતી, જે સ્ટીફનસન નામના કાબેલ ઇજનેરે બનાવી હતી.

રેસમ—પુરાતન જમાનાથી ચીન દેશમાં બનતું આવ્યુંછે. ઇ. સ ૫૩૦ માં પેહલ વેહલાં રેસમના કીડાના ઇંડાં ચીનથી કૉનસ્ટેંટીનોપલ મધે લાવવામાં આવ્યાં હતાં. પછી ૧૭૧૯ માં રેસમી કાપડ બનાવવાના કારખાના ઇંગ્લંડમાં ડરબી શેહરમાં ઉભાં થયાં હતાં.

રબર—સીંગાપોર, બોર્નીઓ, અને પૂર્વ આર્કીપેલેગોના ટાપુ મધે ૬ ફીટની ઉંચાઈના ઝાડના રસમાંથી બનેછે. આ ચીજને સાફ કરી હજારો ઉપયોગી કામમાં દાખલ કરવાનું માન લંડનના ડૉક્ટર કાટેલને ઘટેછે.

લોહીનું ફરવું—શરીરમાં લોહી ફરેછે એવી પેહલ વેહલી શોધ ઇ. સ. ૧૬૧૬ માં ઉલીઅમ હારવે નામના તબીબે કરી હતી. તેણે એવું શોધી કાહડયું કે દિલના ડાબા પરદા મધેથી લોહીને આચકો અથવા જોસ મળેછે તેથી તે નસો મધેથી ફરીને જમણા પરદા-

માં આવેછે, અને પછી શેવટે ફેફસાંમાં આવો સાફ થાયછે. એવી ગતી શરીરમાં ચાલુજછે.

વીજલી—ઇ. સ. ૧૭૪૯ માં બેનજામીન ફ્રાનકલીને એવું શોધી કાહડયું કે આકાશ મધે ચમકતી વીજલી અને યંત્રથી ઉપજાવેલી વીજલી એ બન્ને એકજ ચીજછે, તથા આકાશમાં જે ગર્જના થાયછે તે વીજલીના ઝપાટાથી થાયછે.

વીજલીનો તાર—તારની મારફતે વીજલીથી સંદેશો મોકલવાની પેહલ વેહલી શોધ જીનીવા શેહેરમાં લેસેજ નામના વિદ્વાને ઈ. સ. ૧૭૮૨ માં કરી હતી. પછી ઇ. સ. ૧૮૩૭ માં કુક અને ઉઇટસન નામના બે અંગ્રેજોએ વીજલીના તારનો સંદેશો ઉકલાવવાના યંત્રમાં સુધારો કીધો, જેઓની રીત આજ લગી ચાલેછે.

વિજલીના તારનું દોરડું—દરીઆ મધે નાખવાની શોધ ૧૮૫૦ માં થઇ હતી જે વેળા પેહલ વેહલું દોરડું ઇંગ્લંડ અને ફ્રાનસ વચ્ચેની ખાડીમાં નાખવામાં આવ્યું હતું.

વર્તમાન પત્ર—પેહલ વેહલું વર્તમાનપત્ર ઇ. સ. ૧૫૬૩ માં યુરપમાં વેનીસ શેહરમાં હાથે લખાઇને સરકાર તરફથી નિકળ્યું હતું. ઇંગ્લંડમાં પેહલ વેહલું વર્તમાનપત્ર ૨૩ મી મેએ ઇ. સ. ૧૬૨૨ માં નિકળ્યું હતું.

સ્ટીમર—અમેરીકા મધે હડસન નદીમાં ઇ. સ. ૧૮૦૭માં પેહલ વેહલી આગબોટ ચાલતી થઈ હતી. ઇંગ્લંડનાં પેહલ વેહલી આગબોટ ઇ. સ. ૧૮૧૨ માં લંડન અને લીથ વચ્ચે ફરતી થઇ હતી. લોખંડની આગબોટ ઇંગ્લંડમાં ઈ. સ. ૧૮૨૨ માં બંધાઇ હતી. પેહલ વેહલી આગબોટ ઈંગ્લંડથી હિંદુથાન ઇ. સ. ૧૮૨૬ માં આવી હતી,તે પરભારી કલકતે ગઇ હતી, જ્યાંહની વેપારી આલમે હેરત પામી તેના કપતાનને રૂ૧૦૦૦૦૦ નું ઇનામ આપ્યું હતું.

સુક્ષ્મદર્શક યંત્ર—ની શોધ વિષે પક્કી ખાતરી નથી, તોબી એવું માનવામાં આવેછે કે ઇ. સ. ૧૬૨૧ માં ડ્રેબેલ નમના એક વલંદાએ પેહલ વેહલું બનાવ્યું હતું.

સેતરંજ—આ જાણીતો ખેલ પેહલ વેહલો હિંદુસ્થાનમાંથી નિકળી

ઈરાન અને અર્બસ્થાનમાં દાખળ થયો હતો. પછે સ્પેનમાં અને યુરપના બીજા દેશોમાં પસાર થયો હતો.

•સહીઓડ મુકવાની કળા—ઇંગ્લંડ મધે ૧૪ મી મેએ ૧૭૯૬ ને દીને રસીથી સહીઓડ મુકવાની કળા ડાકટર જેનર નામના તબીબે પેહલ વેહલી દાખળ કીધી હતી. તેના જાણવામાં પ્રથમ એવું આવ્યું હતું કે ગાયના થાન તરફ જે સિતળા જેવી નહાની ફુલ્લીઓ થાયછે તેઓના રસો દુધ ડોહનારાઓના હાથને લાગાથી પ્રથમ તેઓને એક જાતના છુટા સહીઓડ આવતા હતા, પણ પાછળથી તેઓને કદી સહીઓડ આવતા નથી. આ વાત ધ્યાનમાં લઇ ડાકટર જેનરે એ બાબે શોધ કરવા માડી અને તેમાં તે પાર પડયો.

સુતર કાંતવાનો સાંચો—ઇંગ્લંડમાં ઇ. સ. ૧૭૬૯ માં સર રીચર્ડ આર્કરાઇટે શોધી કાહડયો હતો. આ નામીચો શોધક પ્રથમ એક હજામ હતો.

સોના, રૂપાં, ઈતયાદિના દાગીના મધેં દગો થયલો હોયતો તે પારખી કાહડવાની રીત ઇ. સ. ની ૨૯૦ વરસ આગમજ નામીચા ફિલસુફ આર્કીમીડીઝે શોધી કાહડી હતી. કહેછેકે સાઇરાક્યુઝના શાહ હાયરોએ દેવને અર્પણ કરવા માટે સોનાનું એક રાણી તાજ બનાવી તઈઆર કરાવ્યું હતું, પણ તે મધે ચોખ્ખું સોનું જછે કે કંઇ હલકી ધાતુ મેળવેલીછે તે પારખી આપનારને એક મોટું ઇનામ આપવા જાહેર કીધું હતું. ઉપલો ફિલસુફ એક ટબમાં નાહવા બેસતાં તેના શરીરને આચકો આવી તે મધેનું પાણી જેવું બાહર છલકાઇ ગયું તેવોજ ઉપલાં તાજની પરિક્ષાનો તેના મનમાં વિચાર આવ્યો, તેથી વગર કપડે મોહલ્લામાંથી "મેં શોધી કાહડયું"! એવી બુમો પાડતો દોડી ગયો હતો !

હવાની સીસી—(બેરૉમોટર) હવામાં થતા ફેરફાર બતાવનાર આ ઉપયોગી યંત્ર નામાંકિત ફિલસુફ ગાલીલીઓનાં એક ચેલા નામે ટૉરીસેલીએ ઈ. સ. ૧૬૪૫ માં શોધી કાહાડયું હતું.

લા૦ તમારી વહાલી બેહન,

પીરોજબાઈ.